דברי חריבות

Cres Cat Sci entia
Vita Exco latur

...נדו יעקוב טארנור
...חת יצירות ורבוג
...את המו״ל
...פן הד״ר בנימין בראבמאן

ספר

דברי הריבות

כולל הווכוח הגדול שעבר בין שני החכמים האדירים
שרי התורה ראשי מערכות ישראל בימי הבינים, ה"ה
הר"ר **זרחיה** ב"ר **יצחק הלוי** (הרז"ה)
מעיר גירונדה בארץ ספרד
והר"ד **אברהם** ב"ר **דוד** (הראב"ד)
מעיר פוסקיירש בארץ צרפת

בסוגית שתי פרות ושאר ענינים הנלוים אליה אשר רבו זה עם זה בהכמה עמוקה ובדברים נמרצים מפליאי כל לב ומאירי עינים בהלכה.

היה נחבא במקום לא שזפתו עין רואה זה מאות בשנים ולא נודע בעולם מלבד מה שמובא בשטה מקובצת ושאר מקומות מפוזרים
ועתה הוצאתיו לאור לשמח לב כל ההוגים בתלמוד
על פי כתב יד יחידי (Unicum) הנמצא באוצר הספרים של
בית מדרש הרבנים בארץ אמיריקה
עם פירוש קצר המישר הדוריו וסולל ארחות הבנתו העקלקלות
אני
הצב"י **דוב** בן לאא"מ **בנימין** ז"ל **דרכמן**
שומר משמרת הקדש
בק"ק "זכרון אפרים" בקריה רבתי נו־יורק יע"א
ומורה ספרי הפוסקים בבית המדרש הנ"ל

התרס"ה.

דפוס יצחק רחלין ושותפיו, 3—1 רידזש סטריט, ניו יארק.

עד כאן [illegible] אבל אין הורחה באמצע שבוע [illegible]

שבתו חכה בין ראויה צריך דקדוק [illegible]

חשוב [illegible] זה שבודה לא נשנו ההורחה אבל לא מקצת השבוע

[illegible] לה [illegible] וכו' [illegible] כרוכה. כמה דחיק [illegible]

[illegible] מרנו [illegible] קרוב [illegible] [illegible] הרב

הרמב"ם בן דוד ז"ל [illegible] כאן הורחה בלע' והרי הכהן [illegible]

אמר [illegible] הורחה כאן. ומתנה מביא לנו ראיה ברורה. והגר [illegible]

בשורש. אין היא חכמתך [illegible] והיה [illegible] לין הלך ואי זה הלך

[illegible] הלך. [illegible] לנו ההורחה במקצת [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]. [illegible] קושיות לך [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] בניר הלכות [illegible] הריקים לא [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] בר חמא [illegible] [illegible] צריכין [illegible] במקצת והורחה במקצת

[illegible] לא ראמר לה הלך לא [illegible] לה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] הרא לא היו דברים [illegible] [illegible] [illegible] לה [illegible] [illegible]

[illegible] לה [illegible] [illegible] לשלוש [illegible] הלך הוא והוא [illegible] [illegible]

[illegible] לכל [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] הלך [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] לנו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] זה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] אלא [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] זה [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ספר

דברי הריבות

כולל הוכוח הגדול שעבר בין שני החכמים האדירים
שרי התורה ראשי מערכות ישראל בימי הבינים, ה"ה

הר"ר **זרחיה** ב"ר **יצחק הלוי** (הרז"ה)

מעיר גירונדה בארץ ספרד

והר"ר **אברהם** ב"ר **דוד** (הראב"ד)

מעיר פוסקיירש בארץ צרפת

בסוגית שתי פרות ושאר ענינים הנלוים אליה אשר רבו זה עם זה בחכמה
עמוקה ובדברים נמרצים מפליאי כל לב ומאירי עינים בהלכה.

היה נחבא במקום לא שזפתו עין רואה זה מאות בשנים ולא נודע בעולם מלבד מה
שמובא בשטה מקובצת ושאר מקומות מפוזרים

ועתה הוצאתיו לאור לשמח לב כל ההוגים בתלמוד

על פי כתב יד יהידי (Unicum) הנמצא באוצר הספרים של

בית מדרש הרבנים בארץ אמיריקה

עם פירוש קצר המיישר הדוריו וסולל ארחות הבנתו העקלקלות

אני

הצב"י **דוב** בן לאא"מ **בנימין** ז"ל **דרכמן**

שומר משמרת הקדש

בק"ק "זכרון אפרים" בקריה רבתי נו־יורק יע"א

ומורה ספרי הפוסקים בבית המדרש הנ"ל

התרס"ה.

דפוס יצחק רהלין ושותפיו, 3—1 רידזש סטריט, ניו יארק.

ענין הרחבה   חשבו שאין כאן הודאה במעשה שבועה [illegible]

שנאמר חבה כיון דהודה בהך דקמא דאודה בחזקה

משום הכי אמרינן זה שהודה לא נשנו בהודאה אבל לא מקצת הטענה

ושני לה פי' נלמד זה· ואכן הירא דאייתינן בדורה·· כמה דחוק מאד

זה לאמר מהנו הפל שאתה קורא אלו ואי ינלה עשר מעיניך· הרב

ר' אברהם בר דוד ז"ל שכתב שאין כאן הודאה כלל· והרי הנכון מוכיח

אומר שיש הודאה כאן· ומתנה מביא לנו ראיה ברורה·· ואגרת אביאה

דיעותי· אין היא אכמתך ומבלתך ואיה איפה דין הילך· ואי זה הלך

אלא הלך· שנאמר לנו ההודאה במקצת כמו הפקד העומדת ושלי

אר"ן מוכב מוכב· ואביא ואשב עליו קושיות אלך ראשון זהו הנגע

החוזר בכתבך בציר הדלת ונפקן הריקים לא קוזז יתנו בכל אשר

הפקה כב יכול אין בכ"פ שנים אוחזין בטלית··   רנ"ש דקאי

רמי בר חמא ד' שומרין צריכין כפירה במקצת והודאה   במקצת

אמי לא דאמר לה הלך לא אמר לה שלש פרות מסרתי לך ואמר

לו אינך מרא לא היו דברים מעולם ואחת מתה לה כדרכה ואחת

אחת לה בשבועה ונשבע לשלמי לך דלאו הלך הוא והוא שאומר זה

יפור הוא לכל השמועות אלו שבכ"פ השוא דהוא עליה אלבא דהלכתא

ואנו המלכות אחרי נק ולא יכול דין הלך באחר מכל איברין אלו ש

שאמר לנו לאורב ואנו חושבים אותו לנאמן ואוהב והוא מוחק בעב

כל קושיות הנולדות בכתבך ודבר זה פשוט לכל מבין ואינו צריך

לאריכות ולאומרים חתנו של כל דבר ודבר מדבהך· אבל הקיום שקבלנו

לבתי דינים בר חמא לא דייק סברתו אלא שהפרכתן עלינו באמרך

שאין כל תשובות אלא שבועת השומרים דנעשה זה לומד שאינו

אותה וזה אומר שבורה אתה אין זו שבועת השומרים··   וקני

אינו אומר אלא הוא שוקר שבועת השומרים· אבל היא

ספר

דברי הריבות

ביאור סוגיות עמוקות להרב ר'

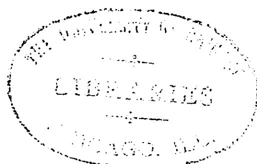
זרחיה בר יצחק בר זרחיה בר שם טוב הלוי

מחבר ספר

המאור, השגות על האלפאסי.

תכן הענינים

פתח דבר.

קורא יקר! הנני נותן לפניך היום חמדה גנוזה, תעלומה יקרה ונשגבה אשר עליה ישמח לבך אם מחובבי התורה ולומדיה אתה. בנוהג שבעולם בכל עת אשר ימצאו דורשי דברים עתיקים שרידי קדם, מעשי ידי החכמים והציירים חושבי מחשבות אשר היו בארץ בימי נעוריה ישמח לב כל מוקירי דברים כאלה היודעים ומבינים את חין ערכם ואם גם קטן הדבר ומך ערך בכל זאת יתרגשו ויתגעשו הכל בהתגלותו אם רק מעשה ידי אמן קדמון הנודע לשם ולתפארת בתולדות החכמה ומלאכת המחשבת הוא. כן ראוי להיות גם אצלנו עם ישראל אשר בין העמים היותר קדמונים בתבל נתחשב ואשר מעולם הצטיינו ברוב חכמינו וסופרינו הוגי דעות עמוקות וחושבי מחשבות נפלאות עת יתראה לפנינו דבר מה שהיה כמוס וטמון בחיק הנשיה זה מאות בשנים ועתה נתגלה בהודו ובהדרו להראות לנו גבורת אבותינו ורוב חכמתם ותבונתם אשר מעולם. מטמון יקר כזה אני נותן לפניך היום הוא ספר דברי הריבות הכולל את הויכוח התלמודי הנשגב והנפלא שהיה בין שני החכמים האדירים והמפורסמים בימי הבינים הר״ר זרחיה ב״ר יצחק הלוי הנודע בשם הרז״ה או הרזב״י ז״ל והר״ר אברהם בר דוד מפוסקיירש הנודע בשם הראב״ד ז״ל אשר לשמם ולזכרם יזדעזעו וירתעו לאחור כל אשר יש להם רק מושג קל מחכמה תלמודית כי שמם נודע בכל השערים המצוינים בהלכה ושמעם הולך למרחקים. אמנם כבר נודע בעולם התלמודי שהיה ריב כזה בין שני החכמים הנ״ל מלבד הריבות שהיו להם על אדות ענינים אחרים כי נמצאו הערות על אדותיו באיזה מקומות בספרות התלמודית. הר״ר זרחיה עצמו מזכיר את הספר „דברי הריבות" איזה פעמים בחיבוריו, במאור לבבא מציעא, פרק השואל ד״ה הא דתנן הלוקח אומר, הוא מזכירו וז״ל: „ויש לנו בענין הזה בספר דברי הריבות דברים ארוכים ומבוארים וכו'" (עיין ספר תולדות רבנו זרחיה הלוי להר״ר יעקב רייפמאן, הערה 56), גם בפירושו לבבא בתרא דף ל״ח מביאו, אך שם הנוסחא משובשת כי קורא אותו לפי הנדפס שם בשם „דברי חרידות". גם בספר התרומות לרבנו שמואל הסרדי מביאו (בשער ז' ח״ב סי' ד', עיין רייפמאן) וז״ל: „דעת הר״ר זרחיה ז״ל וכו' ודייק ליה מההיא דג' פרות וכו' השיבו הה״ר אברהם ז״ל וכו' והרבה האריכו בזה בספר הריבות" עכ״ל. גם הרמב״ן בס' המלחמות לפרק השואל מזכירו וז״ל: „וכבר ראיתי בזה בספר דברי ריבות וקראתי עליהם ז״ל מקרא הזה כבוד לאיש שבת מריב". הש״ך בחשן משפט, הלכות טוען ונטען סימן פ״ז מביאו באריכות קצת

DIBRE HA-RIBOTH

MATTERS OF CONTROVERSY

A RABBINICAL DISPUTATION

BETWEEN

ben Isaac

ZERAHIAH HA-LEVI Gerondi

AND

ABRAHAM BEN DAVID

Published from a Manuscript (Unicum) in the Possession

of the

JEWISH THEOLOGICAL SEMINARY OF AMERICA

— BY —

BERNARD DRACHMAN PH. D.

Rabbi of the Congregation Zichron Ephraim and Reader of Rabbinical Codes in the Jewish Theological Seminary of America.

PRESS OF I. RACHLIN & CO.
1 & 3 RIDGE STREET
NEW YORK CITY

1907—5668

מנחתי זאת אשר אני מגיש לפני חכמי הדור תקובל ברצון ותועיל מעט להבנת ענין יקר בדברי ימינו והבנת תכונות האנשים הרמים והנשגבים אשר מידם יצא, והיה זה שכרי.

מהות הכתב יד.

הכתב יד מהחבור „דברי הריבות״ בא אל עקד הספרים של בית מדרש הרבנים באמיריקה מידי החכם והמשכיל הנודע לשם ולתהלה בכל רחבי הארץ כהח״ר מאיר זולצבערגער שופט בבית משפט הגבוה בעיר פילאדעלפיה. החכם הזה אשר הוא אחד משרידי יחידי סגולה אוהב תורה וספרות ישראל ובעל אוצר ספרים גדול ומפואר מכל מיני ספרי ישראל קנה אותו מאת מוכר הספרים הנודע ל. שוואנער בעיר הוס־יאטין בארץ גאליציה אשר אליו בא מארץ איטליה. וזה לשון המוכר ספרים הנ״ל על אודותיו ברשימתו מספר 2 משנת תרס״ב: „דברי הריבות שעברו בין הרז״א (רז״ה) והראב״ד (מה שמובא מספר זה בשטה מקובצת ב״מ דף צ״ח נמצא כאן בשלמות) עם כל שיחותיהם שיחות תלמידי חכמים בתוכחה מגולה ואהבה מסותרת וכל זה הסר בשטה מקובצת מפני הכבוד, ועל ספר זה כתב הרמב״ן במלחמות פרק השואל וכבר ראיתי בזה בספר דברי ריבות וקראתי עליהם ז״ל מקרא הזה כבוד לאיש שבת מריב. 36 עמודים ¼ נייר כמו קלף בכתב מזרחי ישן ויפה מאד Unicum״. על זה אין להוסיף הרבה כי הוא כולל רוב מה שראוי לדעת על אודות הכתב יד הזה רק יש להעיר כי אף על פי שהיה הסופר בעל כתיבה יפה, לא היה מהיר ונזהר במלאכתו כי הכתב יד מלא שגיאות ושבושים בכתיבתו כמו שציינתי בפירושי. גם לא היה חכם בחכמת הדקדוק כי הרבה פעמים נפלו טעיות בשמוש הדקדוקי של המלות כמו מותה תחת מתה ושמועה זה תחת זו או זאת (שניהם בראש הספר) ועוד רבות כאלה אשר לא היו אפשריות לו היו בותבן יודע היטב כללי הדקדוק. מי היה הסופר ומתי ואיה נכתב הכתב יד אין אתנו יודע כי אין רמז לכל זה בכתב יד. תמונת האותיות ומראה הכתב יובל כל קורא לדעת מן הציור הפוטוגראפי אשר העמדנו בתחלת הספר.

תולדות אנשי הריב.

שני האנשים אשר להם הריב בספר הזה המה מגדולי חכמי ישראל ואדירי התורה אשר היו במערב איירופא בימי הבינים כמו שאמרתי כבר. שניהם מלאו כרסם ש״ס ופוסקים ושניהם היו עוסקים בתורה יומם ולילה ועם כל זה לא היה דרכם בחכמה אחד כי אם שני דרכים שונים היו להם בתהלוכות המחקר והמדע ובקצת אופנים היו תכונותם רחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב. דרך כלל נוכל לומר כי הראב״ד ז״ל היה מן הדבקים בתורה בלבד ההולכים בשיטת הפך בה והפך בה דכולא

בשם בעל התרומות וז״ל: „הר״א (כלומר הראב״ד) הקשה להרז״ה מהא דתניא בית מלא פירות מסרתי לך מה שהנחת אתה נוטל כו׳ דהא ה״ל הילך והשיבו הרז״ה דמיירי שנרקב בפשיעתו השיבו הר״א תינח פירות מעות מאי איכא למימר והרבה האריכו בזה בספר הריבות״ עכ״ל. 1) גם המגיד משנה על הרמב״ם סוף פרק שלישי מהלכות טוען ונטען מביאו בלי הזכרת שמו וז״ל: „וכבר נשאו ונתנו בדין זה של הר״א ז״ל הר״ז הלוי שהוא חולק עליו וארכו הדברים ביניהם ולא עמדו דברי הר״א ז״ל״ עכ״ל. גם בנמוקי יוסף לסנהדרין רס״ה ד״א יש זכרו (עיין בספר אור החיים להר״ר חיים ב״ר יוסף מיכל ז״ל ערך רז״ה). גם הרא״ש פרק השואל סי׳ י׳ מביא דעות הראב״ד על ענין שאלה ושכירות כמו שהם כתובות בס׳ דברי הריבות, אבל מבלי להזכיר המקור מאין שאבן. אבל העולה על כלנה תוצאה ארוכה בספר אסיפת זקנים או שטה מקובצת להר״ר בצלאל אשכנזי (לפרק השואל ב״מ דף צ״ח) הכולל חלק רב מן הוכוח ההלכותי כמו שהוא ידוע לנו כעת מתוך הכתב יד הנוכחי וגם מעט משאר לשונות ודבורים של הכ״י. אמנם כל זה הגדיל מאד צמאון אוהבי חכמת התלמוד לדעת את הספר הזה בשלמותו וצורתו הנכונה כי על ידי ההערות המפוזרות אנה ואנה בכתבי החכמים והפוסקים הגדולים היה מוכח למדי כי היה הספר נכבד מאד בעיני החכמים והתוצאה בספר שטה מקובצת היא אך מקוטעת ואין בבחה לתת מושג מספיק ממהות הריב ומהכתעפותו גם חסרו בה ענינים רבים נכבדים ויקרים אשר חסרונם היה ניכר לעיני כל מעיין היטב עד כי היו הכל יודעים ומכירים כי היא אך חצי דבר ולא דבר שלם רק שלא היו יכולים למלאות את החסרון כנרצה. ולפלא עצום יחשב כי אבד הספר היקר והנכבד הזה, מעשי ידי חכמים אדירים וגאונים מופלאים, כליל מתוך קהל ישראל עד כי לא נמצא בכל בתי עקד הספרים גם היותר גדולים ועשירים בתבל, אף דוגמא אחת ממנו רק כי על פי מקרה נפלא בא כתב יד אחד אל עקד הספרים אשר לבית מדרש הרבנים באמיריקה. ויהי היום ואחפש בתוך עקד הספרים של הבית מדרש הרבנים הנ״ל לראות את מטמוניו ואת גנזיו ויראני כבוד הד״ר אלכסנדר מארקס שר העקד את הכתב יד של הספר דברי הריבות ואשתומם על המראה ובמעט לא האמנתי כי תעלומה יקרה כזו תמצא בארץ החדשה. מיד גמרתי בלבי כי טוב יהיה להוציאו לאור להנות תלמידי חכמים ואוהבי תורה שבדור מטובו ויפיו, ועתה אני מוציא את מחשבתי לפעולת אדם ומדפיס את הספר היקר הזה על נייר טוב ועם אותיות ברורות ומוגה ומדויק היטב ועם פירוש קצר להאיר מחשביו ולהראות את המקומות מאין לוקחו דבריו ורעיוניו. ואני תפלה כי

---

1) מזה שהש״ך ז״ל מביא את הספר דברי הריבות בשם בה״ת נראה שהש״ך עצמו לא ראה את הספר רק ידע ממנו מפי השמועה או ע״י קריאה בספרים אחרים, אבל מלשון בה״ת שקורא אותו ספר הריבות קצת יש לשער שהיה ידוע היטב ואולי שהיה נדפס. אתמהה ?

תולדות הרז״ה ז״ל.

רבינו זרחיה הלוי ב״ר יצחק ב״ר זרחיה ב״ר שם טוב ממשפחת היצהרי חיה במאה העשירית לאלף החמישי. היה יליד העיר גירונה או גירונדה בארץ ספרד ומשם העתיק מושבו לעיר לוניל אשר בצרפת. 1) לפי הנראה קבל ראשית למודו בארץ מולדתו וכאשר בא ללוניל היה כבר מלומד היטב הן בידיעות קודש כמו לשון עברים וכשדים, ספרי הקודש והתלמוד הן בידיעות חול במו לשון ערבי וספרותו, דקדוק, הגיון, פילוסופיאה, תכונה, רפואה וגם שיר ומליצה. בהיותו בצרפת השתלם בידיעותיו בפרט בחכמת התלמוד. כי נכנס אל ישיבת הרב ר׳ משה בר יוסף בעיר נרבונה אשר היה לו לרב מובהק אשר ממנו למד רוב תורה ועליו היה סומך כאשר מעיד בעצמו בקצת מקומות (מאור, חולין פ״ג ד״ה סימני בהמה וגטין פ״ב ד״ה וזה מצאתי עיין רייפמאן). שם היה חבר אל הראב״ד אשר היה גם כן תלמיד בישיבה ההיא. גם מאת הר״ר יוסף אבן פלאט למד קצת 2). ממקרי חייו ומעוראותיו לא ידענו הרבה. כפי הנראה סבל הרבה צרות ומצוקות כי בהקדמתו לס׳ המאור וגם בשיריו מתלונן מרה על רוע גורלו. גם אויבים היו לו בעיר לוניל אשר נלחמו בו בשנאה עזה ויגרשוהו מן העיר 3). קרוב לשער כי לא ארכו צרותיו זמן רב כי לא

---

1) התולדות האלה לקוחות על פי רוב מספרי כותבי הדורות לישראל כמו רייפמאן, גרעטץ וכרמולי לכן לא מצאתי הכרחי לכתוב הראיות לכל החלטה כי שם מקומן וכל הרוצה לדעתן יוכל למצאן שם. יש להעיר כאן כי גרעטץ ומיכל נותנין לרז״ה את שם התואר גירונדי אבל רייפמאן אינו יודע מזה וקורא אותו רק ספרדי. אחר כך ראיתי בקרת הר׳ יעקב רייפמאן על תולדות ר׳ זרחיה מלאכת שד״ל וגם מספר כי מצא על פי ספר המנהיג שהיה ר׳ זרחיה מעיר גירונדא (במ״ע ישורון של קאבאק תרכ״ד) השד״ל בבקרתו לס׳ תולדות רבנו זרחיה לרייפמאן מסתפק אם היה ספרדי כלל.

2) רייפמאן אומר כי הרז״ה למד או שאל שאלות גם מאת הראב״ד וראייתו מספר המאור (ב״ב פ״ג ד״ה א״ר יהודה) שהרז״ה אומר הוצרכתי לשאול לפני הר״ר אברהם ז״ל ושמח והודה לדברי עכ״ל אבל יותר קרוב שכוונת הרז״ה כאן הר״ר אברהם בר יצחק הנקרא ר׳ אברהם אב״ד חותנו של הראב״ד כי מזכירו כמה פעמים בדרך זה גם הראשי תיבות ז״ל יאותו יותר על ה״ר אברהם ההוא.

3) רייפמאן אומר כי נאלץ ר׳ זרחיה לשבת על שפת הים וזה היה באשמת בעל ריבו הראב״ד אבל לעניות דעתי אין ראיה מספקת להחליט דבר כזה.

בה ומינה לא תזוע 1) בעוד שהרז״ה ז״ל בטבעי לספרדי מלידה ובטן לא לבד שהיה בקי בתורה באופן נפלא ונשגב אלא שהיה גם בן יודע היטב בפילוסופיאה ושאר לשונות והחכמות חיצוניות וגם בשיר ומליצה היו ידיו רב לו כאחד המשוררים הגדולים. 2) מי גדול ממי אין בידי וגם לא ברצוני להכריע כי מי אנכי הצעיר באלפי יהודה אשר אחפוץ בקנה מדתי הקצרה והחלושה למוד גובה ההרים הרמים והנשאים אבל זאת ארהיב בנפשי עוז לומר כי בנוגע להריב הזה אשר אנו עסוקים בו בעת נראה יד הרז״ה על העליונה, הוא ראש המדברים בכל מקום, עושה מלחמה עם הראב״ד בחרב חדה ובמכות נמרצות, חרב ההגיון ומכות אמרי יושר, עד כי נאלם הראב״ד ולא היה עוד מענה בפיו ויצא הרז״ה מן המלחמה הארוכה והכבדה וזר הנצחון על ראשו. 3) גם לא אחפוץ להכריע מי היה גדול בשנים כי יש שחושבים את הראב״ד לזקן מן הרז״ה ויש שמחליטים כי היה צעיר ממנו לימים. 4) סבת הריב, מתי ומפני מה יצא, ואם היה אך למודי כלומר רק חלוק דעות בהבנת כונת התלמוד או מעשי כלומר שבאמת קרתה שאלה בענין זה והיה צריך לפסוק הלכה למעשה ונחלקו בדין גם בן נעלמה מאתנו אבל ההשערה היותר קרובה היא כי היה הריב אך למודי כי עם כל התווכחותם והתעמקותם בענין לא נמצאם זוכרים אפילו פעם אחת שנשאלה שאלה כזו לפניהם משום איש או שהיתה למשאם ומתנם נפקותא לדין מעשי. לכן מוכרחים אנחנו להתפלא ולהשתומם על גודל מעלת החכמים הנעלים והנשגבים האלה ומסירת נפשם לתורה שהיו יגעים בכל כחם ומאודם לברר נידן אחד בתורה ולא היו חסים לא על זמנם ולא על עמלם אלא מתאמצים בכל מה שאפשר להעמיד כל אחד את דעתו וסברתו. ועתה נספר את תולדות שני אנשי הריב בקצרה.

1) בנוגע להשאלה אם היה הראב״ד ז״ל נוטה אחרי החכמות החיצוניות אם לא יש מחלוקת בין החכמים. הר״ר יעקב רייפמאן במאמרו על תולדות הראב״ד בהמגיד שנת תרכ״ג אומר בפירוש כי לא היה דבק בחכמות חיצוניות אבל כותב התולדות בה-"Jewish Encyclopedia" הפרופיסור גינזבורג מגן בעדו על כך ואומר כי היה גם יודע גם אוהב את הפילוסופיאה. לא נחפוץ להכנס בשאלה זו עכשו אבל בדברי הריבות שאנו עסוקים בו כעת איננו מראה ידיעה אחרת חוץ מידיעה תלמודית בעוד שבעל ריבו הרז״ה מראה הרבה פעמים עומק ידיעתו בחכמת ההגיון והפילוסופיאה ושאר חכמות.

2) עיין תולדות הרז״ה לרייפמאן, גם בדברי הריבות יש הרבה דוגמאות מידיעותיו המדעיות כמו בהמכתב החמשי בד״ה גדר אנשי אמת החכמה, ובד״ה ידוע הוא לכל בעלי החכמה ועוד הרבה.

3) זאת גם דעת המגיד משנה באמרו „ולא עמדו דברי הר״א", ראה למעלה דף VI.

4) דעת הרב אייזיק הירש וייס בדור דור ודורשיו חלק רביעי, דף 285 וז״ל: „הראב״ד מבקריו בן זמנו של רז״ה וצעיר ממנו".

תולדות הראב״ד ז״ל.

רבנו אברהם בר דוד הצרפתי היה בן דורו של הרז״ה והיה גם כן במאה העשירית לאלף החמישי. נולד במדינת פרובינציאה וכדעת רבים בעיר פושקייר״ש (פתייקיירש, פושקרש, פושקיריש, Posquières בלע״ז) ושם נאסף אל עמיו ערב שבת חנוכה שנת ד׳ תתקנ״ט ליצירה 1). זמן מה ישב בעיר מונטפלייר (Montpelier) וגם בעיר נמשי (Nimes) הנקראת גם כן קרית יערים בפי חכמי צרפת. אבל איתן מושבו היה בעיר פושקיירש וממנה קבל את שמו שבו הוא נקרא בפי כל הראב״ד מפושקיירש. האמת המוסכמת מכל היא כי היה הראב״ד ז״ל כוכב מאיר ברב עז בשמי הספרות התלמודית ולפניו נגלו כל שבילי התורה הכתובה והמסורה עד להפליא. מימי נעוריו שקד על דלתי התורה ונתחנך על ידי גדולי התורה שבדורו. רבו המובהק היה רבנו משולם ב״ר יעקב גם הר״ר משה ב״ר יוסף רבו של הרז״ה היה רבו גם מפי הר״ר יוסף בן פלאט למד תורה 2). בשבתו בעיר פושקיירש עשה הרבה להחזקת התורה 3). ישיבה גדולה ומפוארה היתה לו עם תלמידים רבים אשר באו מארצות רבות לשמוע תורה מפיו ואת כולם כלכל לא במזון רוחני לבד כי אם גם במזון גשמי וכל מחסוריהם עליו כי עשיר היה ונדיב וידו משגת. עשרו הגדול הביאו בסכנה כי השר אליציר מפושקיירש חמד אותו ולמען גזלו ממנו שם את הראב״ד בבית האסורים אשר אולי היה צפוי שם לגורל הר״ר מאיר מרוטינ־בורג לולי חמל עליו השר מקרקסונה אשר הדיח את השר מפושקיירש משאתו ויוציא את הראב״ד לחפשי. חותנו היה הר״ר אברהם ב״ר יצחק ממונטפלייר הנקרא רבנו אברהם אב בית דין בעל ספר האשכול. ספרים רבים כתב הראב״ד רובם בפירוש התורה שבעל פה או בסידור הדינים וקצתם בהשגה על דעות זולתו מחכמי התורה ובכולם הראה את ידו הגדולה וחכמתו העצומה כי לא העלה נרה רק דעות רבותיו

1) דעת החכם רייפמאן (במאמרו על תולדות הראב״ד בהמגיד תרכ״ג) כי נולד הראב״ד בעיר בוקייר (Beaucaire) בפלך לאנג־דאק התחתון על נהר רהאן (Rhone) וגם כי נולד במאה התשיעית לאלף החמישי.

2) זאת דעת הר״ר יעקב רייפמאן בתולדות הראב״ד (המגיד תרכ״ג) אבל החכם אייזיק הירש ווייס עושה את הר״ד משה לראשון מרבותיו והרבנו משולם להשני ואינו מזכיר את הר״ר יוסף בן פלאט כלל (דור דור ודורשיו חלק ד׳ דף 285).

3) לא נדע בדיוק מתי נתיישב הראב״ד בפושקיירש אבל בבוא שם הנוסע הידוע ר׳ בנימין מטודילא בשנת ד׳ תתקכ״ו ומצא אותו דר שם בכבוד ובעושר, עיין Jewish Encyclopedia.

הספיקו להפריעו ממלאכתו הנפלאה בשרה החכמה. ובאמת מעשי חכמתו ותבונתו בספרות הרבנית המה נשגבים ונפלאים מאד ויהיו לו לכבוד רב ולתפארה נאדרה עד עולם. תכונותיו הראשיות בנוגע לידיעת התורה הן שתים, בקיאות רחבה עד מאוד המתפשטת על כל חלקי התלמוד והספרות הנלוה לו והבנה צלולה חדה והגיונית החודרת עד פנימיות אמתת כל דבר כפי ענינו ויחוסו האמתיים בלי שטחיות ובלי התעקמיות 1). דרכו בלימוד היה דרך ישר וסלול ודרך הפלפול העקום היה שנוא לו גם היה רוחו חפשי ולבו אמיץ לפרש דברים נגד הפירוש המורגל ולהתנגד לגאונים קדמונים אם לא ישרו דבריהם בעיניו, אבל כל זה רק ללמוד ולהלכה אבל למעשה היה נזהר מאד לבלתי שנות ממנהג שפשט בעם 2). רוח הבקורת הישרה וידיעה תולדנית שכנו בקרבו ותהיינה לו לעזר ולהועיל בהעמיקו חקור בתלמוד, 3) אך לפלא מעט כי לא יקר התלמוד הירושלמי בעיניו ולא השגיח עליו ולא סמך עליו בלל 4). בקצבו הלבה לקח למקור ולבסים את המאמרים הכתובים במקומם הראוי ולא המובאים במקום אחר כי חשב בדרך הגיוני כי הראשונים יותר עקריים ונכונים וראויים לסמוך עליהם מאשר מובאים רק בדרך אגב ודלא בדוכתייהו 5).

ואלה הספרים אשר חבר :

א) **הלכות שחיטה ובדיקה,** נזכר במאור למסכת חולין (פרקים, א, ב, ג, ד).

ב) **סלע המחלוקת,** כולל וכוחים עם הראב״ד בדיני נדה ואולי בדיני אסור והיתר, 6) נזכר במאור, שבועות פ״ב סד״ה ומי אמר אביי ובשיר אחד שלו.

ג) **המאור,** כולל השגות על הרי״ף ועל רש״י ועל רבנו אפרים וגם ביאורים בלא השגות, ונחלק לשני חלקים: **המאור הגדול,** על נזיקן ונשים, **והמאור הקטן** על סדר מועד, בראשו מסכת ברכות ובסופו מסכת חולין.

ד) **דברי הריבות,** והוא הספר שאנו מוציאים לאור עתה. גם שירים רבים נאים ונעימים חבר לספרים ולענינים אחרים הלא הם כלולים ומקובצים בספר תולדותיו שחבר הר״ר יעקב רייפמאן, וכל מעשה ידיו הן בתורה הן בשירה הוא להתפאר.

1) דוגמא טובה ממדתו זאת היא בחורו למושג עומדת בהנס בספר זה דף 21.

2) עיין רייפמאן בתולדותיו, הערה 31 וגם 32.

3) עיין רייפמאן הערה 33.

4) עיין רייפמאן הערה 36.

5) עיין רייפמאן הערה 37.

6) לדעת רייפמאן השגותיו על ספר בעלי הנפש להראב״ד הן חלק מן הספר הזה.

החזקה בפלפול ובחריפות רובן נאבדו אבל קצתן נתקיימו בספרי קבוצה כמו ס׳ תמים דעים, ארחות חיים ושבלי הלקט ומהן נוכל לשפוט על השאר.

יג) השגות על ספר יד החזקה להרמב״ם.

יד) השגות על הרי״ף.

טו) השגות על הרז״ה, בעבודתו ההשגית הראה הראב״ד ז״ל את עוצם גבורתו ביתר שאת, שם את דעות אנשי ריבו בכור הבחינה ויצג את חסרונותיהן ושגיאותיהן לעין השמש בלי חמלה אבל לא התנהג לעומתם בדרך אחד, עם הרי״ף התנהג בכבוד ובענוה כתלמיד לפני רבו, עם הרז״ה עושה על פי רוב להיפך, מדבר עמו ממרום כמנהג הגדול אל הקטן ממנו ועם הרמב״ם עושה מלחמה בשצף קצף וחמה שפוכה כי חשב את דרכו בחבור יד החזקה מסוכן לקיום התורה בישראל.

טז) ספר דברי הריבות, הוא הספר הנוכחי אשר יש בו וויכוחיו עם הרז״ה ואין לנו מה להעיר עכשיו על אודותיו אלא לומר שבספר הזה אינו מדבר הרבה עם הרז״ה גבוהה גבוהה אלא מתנהג עמו כאם אנוש כערכו ובן גילו ולבסוף נכנע מפניו.

יז) השגות על ר׳ יוסף בן פלאט.

יח) ראשי פרקי יסודות בקבלה.

יט) מכתב על התפילין לר׳ שמואל הכהן, גם יחסו לו בטעות איזה ספרים אשר לא חבר ומהם פירוש על ספר יצירה ופירוש על מסכת תמיד. הראב״ד ז״ל היה נוטה גם כן למסתרי הקבלה ונהג בפרישות וחסידות עד שנקרא מפני כך בשם התואר ״החסיד״ אבל חסידותו לא עצרתו מללמוד למודי הפילוסופיאה ולדעת קצת חכמים לא היה שונא לה 1). הנה ראית, קורא נעים, מה גדול ואדיר היה האיש אשר אתו התווכח הרז״ה ז״ל בענין המובא בספר הזה ועתה תבין את גדולת גבורת הרז״ה אשר נועז לצאת למלחמה לקראת גבור חיל כזה גם יכול לו; אבל, יהיה הנצחון עם מי שיהיה, זכר שני החכמים הנשגבים האלה יקר לנו שוה בשוה כי שניהם לכבוד ולהדר לישראל.

1) עיין ניגזבורג במאמרו על הראב״ד באינסיקלופידיא היהודית בסוף.

והחכמים הקודמים כי אם סמך על רוחב לבו וחוד שכלו להעמיק חקור בכוונת מאמרי התלמוד ולהוציא את האמת לאמתו 1).

ואלה הם הספרים אשר חבר:

א) פירושים על הרבה מסכתות התלמוד או אולי על כולן, הפירושים האלה לא באו אלינו בשלמות רק נזכרו בספרי הגאונים שאחריו כמו הרמב״ן והרשב״א והרא״ש והר״ן גם הרבה ממנו בספר שטה מקובצת 2).

ב) פירוש למסכת עדויות.

ג) פירוש למסכת קנין, בשני הפירושים האלה הוא מעמיק לחקור בכוונת המשניות שאין עליהן גמרא ומביא פירושי חכמים אחרים עם פירושו ומשתדל להוכיח אמיתת דעתו בראיות נכונות.

ד) פירוש מסכת ידים, הנקרא גם כן הלכות ידים או הלכות נטילת ידים.

ה) פירוש על ספרא או תורת כהנים, מישר רוכסי הספר ומורה דרך בהבנתו בחכמה עצומה ובחקירה עמוקה ומשתדל לבוא אל הפירוש הנכון בראיות מצד ההגיון ומצד ידיעות הלשון 3).

ו) ספר בעלי הנפש, כולל שבעה שערים. ששה על הלכות נדה ואחד על קדושת הזיווג, בספר הזה אינו הולך בדרך חוקר ומפרש כל כך אלא בדרך פוסק ומורה.

ז) פסקי איסור והיתר, נכתבו לפני רבנו משולם.

ח) אסור משהו, גם כן בדיני אסור והיתר.

ט) הלכות לולב.

י) משפטי הרשאה.

יא) ספר מצות הנוהגות עתה בארץ.

יב) תשובות, הן רבות מאד ומלאות חכמה נפלאה ובהן מראה את ידו

---

1) כן אמרו (בהקדמת פירושו למסכת עדויות) אין עמי בכל אלה לא יופי רב ולא יופי מורה כי אם מעזרת המלמד לאדם דעת.

2) הראב״ד עצמו מזכיר איזה מפירושיו לגמרא בשאר חבוריו כמו פירושיו למסכתות קדושין, ע״ז ברכות ועוד, עיין וויים דור דור ודורשיו, ד, דף 285 ובמובא לספרא, גינזבורג ורייפמאן סוברים שחבר פירוש על כל התלמוד בבלי.

3) הספרא יצא לאור בווינא בשנת תרכ״ג ע״י הרה״ח איזיק הירש וויס עם פירוש הראב״ד.

על ידי הודאה במקצת אלא שבועה שמתה כדרכה ואחר כך על ידי גלגול ששבורה מתה וזו דעת עולא. לעומת זה סובר הרז״ה ששאלה ושכירות באמת מצטרפין ואם כן מה קושיא הקשו בגמרא מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו כוון שמצטרפין הוי מודה במקצת ומודה מקצת הטענה ישבע ופירש הרז״ה שאין כאן הודאה ראויה כדי לחייבו שבועה, הך דקיימא אינה הודאה לפי שהיא הילך או אין לו דין ודברים עליה והך דמתה גם כן אינה הודאה לפי שפוטר עצמו בה ועולא בא לומר לן שאף על פי שפטר עצמו בה לא פטר עצמו לגמרי שהרי אי פשע בה הוי חייב אפילו בשבורה לכן יכולין להשביעו שבועה שמתה כדרכה ואחר כך על ידי גלגול ששבורה מתה. זהו עקר מחלוקתם, כנראה לעניות דעתי, ובמשך ווכוחם התווכחו על דבר כמה פרטים אשר כל אחד חשבם עזר וסיוע לסברתו, באו כולם במכתבים, ועתה אביא את תוכן המכתבים בקצרה ובלי לדון עליהם.

המכתב הראשון, הרז״ה דוהה את סברת הראב״ד ששייכת הודאה אל הך דקיימא ואומר כי הך דקיימא צריך לחשבה להילך ומביא ראיה לדבריו מהא דתני רמי בר חמא (בבא מציעה, ה׳) ששם נאמר חדא מתה לה בפשיעא ובעינא לשלומי לך שממנו יש לדקדק דאלו הוות קיימא הוות הילך, גם דוחה דברי הראב״ד שאין בשמועה זו משום שבועת השומרים וסברתו על דבר עירוב פרשיות כתוב כאן לרמי בר חמא וביחוד הבנין אב שבנה לו הראב״ד ודעתו על ענין מתוך בנידן זה.

המכתב השני, הראב״ד משיב על דברי הרז״ה (אשר קצתם אמנם לא נמצאו בכתב יד שלנו) ואומר בראשונה שמה שהרז״ה טוען נגדו שהוא פוטר לגמרי בשני מינים אפילו אם נגנב או מת אחד מהם בפשיעה אינו אמת כי זה דבר פשוט דאם פשע חייב לשלם או להחזיר והולך ומבאר שיש סתירות בדיני הצטרפות ועדות שאין לתרצן בנקל כגון חטים ושעורים דרבה בר נתן (בבא קמא ל״ה:) דפטר לגמרי ושור הגדול שהזיק את הקטן (שם) דפטור בענין כזה ומה יש להקשות על מנה הלויתיך בניסן או מנה הלויתיך סתם ובאו עדים ואמרו זה מניסן וזה מתשרי וכן חבית של יין ומתוך דמי חבית של שמן וכן עדי חזקה זה אומר אכלה חטין וזה אומר אכלה שעורין שמצטרפין והרי חטין ושעורים לרבה בר נתן פטור לגמרי והיך מצטרפין, לכן מפרש הראב״ד בשיטה מיוחדת לו ואומר שכל הכחשה שאינה בשורש הדבר הגורם לחיוב הממון או לעקר קיום החזקה אינה הכחשה דקיימא לן כר׳ יהושע בן קרחה ור׳ שמעון בן אלעזר אליבא דבית הלל (סנהדרין ל״א׳) יש בכלל מאתים מנה אבל היכא דאיכא הכחשה בעקר חיוב הממון כגון חטים ושעורים דרבה בר נתן ושוורים אחד גדול ואחד קטן וכו׳ אין מצטרפין. וכן במלוה ופקדון כוון דבעיקר המנה ותשלומי פשיעה הם שווין אין לפטרן מתשלומי הממון אבל פרטי דיני המלוה והפקדון חלוקים זה מזה וצריך לדון כל אחד ואחד כמו שראוי לו. אחר כך מצדיק דעתו על ענין מתוך ואומר

תוכן הספר.

הספר דברי הריבות כולל חליפות המכתבים בין הרז״ה והראב״ד על דבר השאלה אם שאלה ושכירות מצטרפין לשבועה אם לא. בתמונתו הנוכחית יש בספר שבעה מכתבים, ארבעה אשר כתבם הרז״ה ושלשה מעשי ידי הראב״ד, אך בלי ספק היו בתחלה לא פחות משמונה כי המכתב אשר כעת הוא הראשון הוא תשובה על מכתב קודם לו שכתב הראב״ד כי כן נראה מלשונו.

וזה סדר המכתבים כפי חלוקתם עתה:

המכתב הראשון, מן הרז״ה, מתחיל ראש דף 1 ונמשך עד אמצע דף 7.

המכתב השני, מן הראב״ד, מתחיל אמצע דף 7 ונמשך עד אמצע דף 20.

המכתב השלישי, מן הרז״ה, מתחיל אמצע דף 20 ונמשך עד סוף דף 29.

המכתב הרביעי, מן הראב״ד, מתחיל ראש דף 30 ונמשך עד אמצע דף 37.

המכתב החמישי, מן הרז״ה, מתחיל אמצע דף 37 ונמשך עד ראש דף 48.

המכתב הששי, מן הראב״ד, מתחיל אמצע דף 48 ואין בו כי אם ארבע שורות.

המכתב השביעי, מן הרז״ה, מתחיל משורה האחרונה בדף 48 ונמשך עד סוף הספר.

עקר מחלוקת הראב״ד והרז״ה הוא, כאשר אמרתי, בדין הצטרפות שאלה ושכירות שהראב״ד סובר ששאלה ושכירות אינן מצטרפין וראיתו מהמשנה והגמרא (בבא מציעא דף צ״ח:) דתנן זה אומר שאולה מתה וזה אומר שכורה ישבע השוכר ששכורה מתה ואקשינן עליה בגמרא ואמאי מה שטענו לא הודה לו ומה׳ שהודה לו לא טענו והקשה הראב״ד איך תובן קושית הגמרא, אם שאלה ושכירות מצטרפין הלא מודה במקצת הוא ומודה מקצת הטענה ישבע, לכן מפרש ששאלה ושכירות שני ענינים מחולקים לגמרי הם ופטור משבועה ואף על פי שכשטענו בחטים ושעורים והודה לו באחד מהם חייב (שבועות מ׳) אבל הכא אינו כן וטעמו, כנראה, מפני שחטים ושעורים אף על פי שהם שני מינים אבל הם מסוג אחד לכן תוכל טענה אחת לחול עליהם אבל שאלה ושכירות שני סוגים הם ואין מצטרפין כלל וקשה לפי זה מה שהשיב עולא על ידי גלגול דאמר ליה אישתבע לי מיהת וכו׳ שהרי איך יכולים לחייבו שבועה והוא פטור לגמרי ועל זה משיב הראב״ד שאף על פי ששאלה ושכירות חלוקות הן ואינן מצטרפות ודומות לטענו חטים והודה לו בשעורים דפטור משבועה ומלשלם אין הדמיון גמור כי יש טעמים לפטור אצל חטים ושעורים שאינן נמצאות אצל שאלה ושכירות לכן יש לחייבו שבועה אצל שאלה ושכירות אבל לא שבועה הבאה

ששניהם להוראה ומחליט עוד הפעם דקיימא באגם אין בו הילך ומפרש המקומות בתלמוד בענין זה ודוחה דברי הרז״ה בבית מלא וכים מלא ואומר שאלו הרקיבו הפירות אין הנפקד חייב לשלם ומדייק עוד מלשון מה שהנחת אתה נוטל שלא נשתנו הפירות ולפי זה צריך לחשוב את הפרה השכורה להוראה. גם מה שפירש הרז״ה כי הפרה העומדת אין בה דין ודברים הוא סתירה לפירושו שהיא הילך ואי אפשר על כל פנים לומר כן כי התובע תובעה והנתבע משיב עליה. אחר כך אומר שלא הבין הרז״ה את דעתו על דבר שני חזקה כי הוא (הראב״ד) לא פירש באחד אומר אב״ג ואחד אומר דה״ו דלא הויא חזקה אלא בזמן שמכחישין זה את זה ודמיא לחבית של יין ושל שמן דלא מצטרפי ומהכחשת חטים ושעורים אין ראיה דבין חטי לשערי לא ידעי אנשי ומסיים שהרז״ה וכל ההולכים בעקבותיו עדיין צריכין לפירושו.

המכתב החמישי, הרז״ה מתחיל שלא הוכיח הראב״ד מאומה נגד פירושו (של הרז״ה) בדבר ענין כי הוא זה לרמי בר חמא יען שרב ושמואל ור׳ חייא אית להו מדרש אחר, אין זה כי אם למרמי נברי אנברי דהא רבן גמליאל ואבוה דר׳ אפטרוקי לית להו האי דרשא ודלמא רמי נמי לית ליה. אחר כך משיב הרז״ה על קושית הראב״ד אם כיון הכתוב באמרו כי הוא לשלילה למה לא אמר כי אינו ואומר הרז״ה כי מלת אין מלמדת רק על העדר הדבר ממקום פלוני אבל לא על היותו בלתי נמצא מכל וכל אבל מלת הוא לכפירת העיקר ומביא ראיות לדעתו בדרך פילוסופי. אמנם מודה הרז״ה שזה מדרש רחוק אבל אומר שיש כמה מדרשים מקובלים שהם רחוקים מזה והוא טוב משיטת הראב״ד לומר שנשבע בגלגול ומוסיף להוכיח שיש תורת הילך בקיימא באגם כמו שהוכיח כבר ומביא ראיה לדעתו מפירוש רש״י ז״ל שאמר קחנה בכל מקום שהיא דהויא הילך ולשון בכל מקום שהיא לאתויי קיימא באגם. ועל דבר מה שכתב שבפירות שהרקיבו אין הנפקד חייב לשלם מזכירו הרז״ה שכתב הרקיבו בפשיעה וגם יש אופנים אחרים לפרש שיהא חייב לשלם אבל אינם צריכים ובענין כים מלא יש לומר שהעלו המעות חלודה ונגרע ערכן ובענין דיוק שדייק הראב״ד מלשון מה שהנחת אתה נוטל שאם נשתנו אין זה אמת אומר הרז״ה שאי אפשר לדקדק כל כך כי אין לשון בני אדם סובל דקדוק קיצוני כזה ומביא לשונות בלתי מדוקדקים מן הקרא ומן התלמוד ומדברי חכמים. גם מראה הרז״ה שהילך ואין דין ודברים מושג אחד להם ואין להראב״ד להשיגו על זה, גם דוחה ראיית הראב״ד מלשון ד׳ פרות מסרתי לך כי כל זה רק להצעה והקדמה אבל התביעה אינה אלא ומיתו הנך תלת דשאלה גם נדחית מטעם זה ראיתו מדלא אמר ארבע פרות מסרתי לך תרתי דשאלה ותרתי דשכירות דאין זכר במשנה לתביעת השכורה. אחר זה מניף הרז״ה ידו החזקה על דעת הראב״ד על טעם הצטרפות או אי־הצטרפות שאמר שכשיש הכחשה בעיקר חיוב הממון לא מצטרפי ואם אין הכחשה כזו מצטרפי ואומר שאין

כי טעה הרז״ה בחשבו שדעת הראב״ד היתה שעל דרך גלגול באה שבועה זו והוא אמר על דרך מתוך שהוא ענין אחר ומחליט שיש לצרף שאלה לשאלה או שכירות לשכירות אבל לא משומר לשומר כלומר משואל לשוכר או איפכא אלא בדרך גלגול ודוחה החלוק שחלק הרז״ה בין מלוה לפקדון ואומר שאין בזה הכחשה כוון שהושוו במנה ובתשלומי פשיעה ומדבר עמו משפטים בדבר הרשקניולות ודוחה גם דעת הרז״ה על ענין הילך דאולי הך דקיימא באגם קיימא או קטעה לידה ואין בה הילך ומביא לראיה דוכתא דתרדא (בבא קמא ק״ה :) ודבית מלא פירות מסרתי לך (שבועות מ״ב :) ומפרש מימרא דגמרא והדא מתה לה בפשיעה וכו׳ באופן מתנגד אל הרז״ה ומדמה מלוה לשמירה כדרכו ומעמיק בפירוש עירוב פרשיות כתוב כאן ומסיים בטעם הגיוני לכפירת העיקר אליבא דרמי בר חמא.

המכתב השלישי, בראשונה משיב הרז״ה על דעת הראב״ד בדבר הראיה מתרדא שאין הילך בקיימא באגם ומוכיח שהענין ההוא רחוק מענין מודה במקצת כי התם איכא חששא דילמא אדיהיב ליה מיגנבא מיניה לפיכך דאמר ליה הילך הוא שמשיבו מיד ליד מה שאין כן אצל הילך דרב ששת גבי מודה במקצת הילכך אין ללמוד מזה על זה ואז מעמיק הרז״ה חקור על ענין קיימא באגם ומפרשו לכל גווניו ומהלקותיו בתלמוד, גם דוחה סברת הראב״ד על דבר בית מלא פירות כי יש להעמידו בפירות שהרקיבו בפשיעה ואז אין ממנו ראיה לדעת הראב״ד ומפרש עוד הפעם המשנה כדרכו שהפרה העומדת אין בה דין ודברים וזו כוונת המשנה מה שהודה לו לא טענו ומשום שאין כאן הודאה לא מקשי בגמרא ואמאי הילך הוא. אחר כך מניף הרז״ה את ידו עוד הפעם על הבנין אב של הראב״ד בשיטת רמי בר חמא ומוציא דעת רמי מלשון התורה ונגנב מבית האיש אחת כי הוא שתים זה שלוש והולך ומבאר שדעת הראב״ד על ענין מתוך בלתי נכונה כי כל מתוך ומגו שבתלמוד לא לענין שבועה נאמרו וכל מתוך ומגו שהם לענין שבועה הם בדרך גלגול ומראה שדעת הראב״ד בדבר שני חזקה אינה נכונה כי לפי סברתו אם מכחישין זה את זה אין מצטרפין אפילו ברצופות ומאהקפתא דרב נחמן (בבא בתרא נ״ו :) ראינו שאין קושיא אלא במפוזרות ומצדיק עצמו בדבר הרשקניולות בהאשימו בה את הראב״ד ומביא לראיה מליצות שהשתמש בהן הראב״ד ומראה שעירוב פרשיות וכי הוא זה ענין אחד להם ומסיים בתפלה.

המכתב הרביעי, תחלת דבר הראב״ד הוא מתלונן על הרז״ה שנהפך לו לאויב ומתנצל שלא למלחמת לשון ולא לבזותו יצא כנגדו אלא שבחר במנהג הספרדים שהם נראים כאויבים על דברי תורה וגם מביא משלים מדברי חז״ל שהיו מדברים זה עם זה בחריצות הלשון. אחר כך משיב על דברי הרז״ה בדבר השלוש פרות לרמי בר חמא מלישנא דאורייתא ואומר שאין מלת הוא לכפירה ומביא ראיה לדעתו מפרק שנים אוחזין חד להודאה מקצת הטענה וחד להודאה ממין הטענה

החכמים והספרים המובאים בספר הזה[1]

1) **הר״ר אברהם ב״ר יצחק אב בית דין**, הוא חותנו של הראב״ד. הרז״ה איננו מזכירו בשמו ובנוייו השלמים, בדף 1 מזכירו אל הראב״ד בלי נקיבת שמו **הנבון חותנך** ובדף 26 מביאו בשם **הרב ר׳ אברהם ז״ל**[2]. בדף 15 מזכירו הראב״ד גם כן בהעלם שמו.

2) **אנשי האמת והחכמה**, בדף 38 מזכירם הרז״ה ומביא נדר האמת שנדרו.

3) **אריסטטלוס ואפלטון**, חכמי יון הידועים. בדף 25 מזכירם הרז״ה ומביא מאמר אריסטטלוס הידוע אוהבי אהוב לי והאמת אהובה יותר.

4) **רבנו האי גאון**, בדף 53 מביאו הרז״ה ומזכיר ספר שלו בשם **חבור שבועות**, הספר הזה ידוע, חברו רבנו האי בלשון ערבי בשם **כתאב אלאימאן** ונקרא בשמות עבריים שונים, **שערי שבועות, משפטי שבועות, שרשי שבועות, הכללים והשרשים לשבועות**, עיין שעכטער Saadyana, קובאק, במ״ע ישורון, פיליפס, בספר בית הבחירה, ופחנאנסקי Orientalische Literatur-Zeitung 1904.

5) **רבנו חננאל בן חושיאל**, בסוף הספר מזכירו הרז״ה ומביא דעה מפירושו למסכת בבא מציעא.

6) **הר״ר יצחק בן יעקב אלפאסי**, הוא הנקרא בפינו הרי״ף, בדף 21 מביאו הרז״ה בשם הרא״ף ז״ל ומביא דעה שכתב בספר **ההלכות** שלו משמיה דגאון ז״ל.

7) **הר״ר שלמה בר יצחק**, הוא רש״י ז״ל, בדף 27 מזכירו הרז״ה בשם **הרב ר׳ שלמה ז״ל** ומזכיר דבר מפירושו לבבא מציעא.

---

1) לא רשמתי כאן שמות חכמי התלמוד כי הם מובאים רק בתור תוצאה מן התלמוד.

2) הר״ר יעקב רייפמאן בתולדות הרז״ה שלו מביא לשון הרז״ה (במאור ב״ב פ״ג) כמו שהוצרכתי לשאול עליו לפני הר׳ אברהם זצ״ל ואומר שזה הראב״ד בעל ההשגות. ומספר זה נראה שטעה הרב רייפמאן בהשערתו זאת כי גם פה מזכיר הרז״ה את הר׳ אברהם ז״ל אל הראב״ד ומובן מעצמו שאין כוונתו על הראב״ד עצמו כי זה אי אפשר אלא על חותנו הר׳ אברהם בר יצחק אב״ד והוא הוא הר׳ אברהם הנזכר במאור. לפי זה טעה הרב רייפמאן גם במה שהציע למחוק האותיות זצ״ל אחרי השם אברהם בחשבם לבלתי נכונות.

XVIII.

ענין הכחשה לא מעלה ולא מוריד באחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן שאפילו אין מכחישין זה את זה אין מצטרפין ומסיים בביאור דברי רשקניולות שלו.

המכתב הששי, הראב״ד מקצר מאד בדבריו אם מאי־רצונו או אי־יכלתו לענות עוד ומדמה הרז״ה לבן לוי שחזר על בית הגרנות ללקט לקט שכחה ופאה ומעשר עני כלומר שלקה רעיוניו וראיותיו מזולתו ומסיים שלא ישיב על דבריו כי אינו (הראב״ד) חפץ להחזיק במחלוקת.

המכתב השביעי, הרז״ה תופש את לשון הראב״ד מלקט שכחה ופאה ותחת השמות האלה מביא ראיות חדשות לדעותיו ובקורת חדשה לדעת הראב״ד. הלקט, דקיימא לן האי עסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון (ב״מ, ק״ד :) ומקבלי העסק נשבעין בכפירת טענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה ואם המלוה והפקדון אין מצטרפין זה לזה חסרה כפירה וחסרה הודאה לפי שהממון מתחלק לכאן ולכאן ואין די בכל אחד. השכחה, הרז״ה מבקר איזה שגיאות בדברי הראב״ד אשר נטה מעליהן בראשונה ומראה שדעת הראב״ד על יחס ענין ההכחשה אל ענין ההצטרפות דבהכחשה בשורש הדבר תליא מלתא איננה נכונה דאלו היכא דאיכא הכחשה בעיקר חיוב הממון לא מצטרפי היה צריך הך דמנה מאתים דר׳ שמעון בן אלעזר להיות בלתי מצטרפין דהמעות מקיימות המלוה כמו שהשנים מקיימות החזקה ומוקים דבכולל עסקינן ולא במונה דבמונה אין הכחשה והולך ומבאר ששני הענינים דומים ממש זה לזה ולמה כאן מצטרפין וכאן אין מצטרפין וכן דעתו על חטים ושעורים דרבה בר נתן ושוורים אחד גדול ואחד קטן ודמי יין ושמן שתלה את הדין בדבר שיוצא ממנו הכחשה בעיקר חיוב הממון בלתי צודקת אבל הפירוש האמתי הוא שאצל מקח וממכר זכה הלוקח משעת מכירה בחפץ הנקנה ולפיכך התביעה חלה על הדמים ומצטרפות במנה מאתים דר׳ שמעון בן אלעזר אבל בנזקי שוורים אין דבר לזכות בו ואף הדמים אינן קצובין לפיכך התביעה והעדות חלות על עיקר הנזק והוה אחד גדול ואחד קטן כחטים ושעורים דרבה בר נתן ואין מצטרפין ומשמע מדברי רבה בר נתן דהיכא שהמחלוקת בגוף הדבר אין מצטרפין והיכא דהיא רק בממון מצטרפין ומביא חזוק לדעתו מדברי גאוני ישראל רבינו שמואל בן חפני בספר העדויות ורבינו האי גאון בחבור שבועות. גם מראה הרז״ה שטעה הראב״ד בהשוותו הכחשת הזמן לשאר הכחשות כגון הכחשת הלבנות והשחרות שהרי עדות המוכחשת בבדיקות כשרה בחקירות פסולה והכחשת הזמן היא מהחקירות ולפיכך עדות אב״ג ודה״ו אין מצטרפין. הפאה, כבר פירש. מעשר עני, מראה הרז״ה שרבנו חננאל פירש את המלות כי הוא לענין שלילה כמו שפירש הוא. מעשר ראשון, הרז״ה מסיים בדברי חריצות חדה נגד הראב״ד ממאמר התלמוד כההוא דר׳ יוחנן (סנהדרין ק״ג ׳).

דברים אחדים בספר הזה הראוים לשום אליהם לב.

יש לשונות זרים בספר הזה הראויים לשום אליהם לב ולחקור על יסודם ועניגם. אחדים מן הלשונות האלה המה:

1) רשקניולות, בדף 15 ועוד, בשם רשקניולות הבינו הרז״ה והראב״ד לשונות חדים ושנונים, לשונות של חרפה ובוז שהשתמשו בהם בהתווכחם יחד 1). מלת רשקניולות היא מלה זרה בלתי נמצאת, כפי ידיעתי, בשאר מקומות בספרות הרבנית אבל הראב״ד והרז״ה השתמשו בה בספר הזה כבמלה מורגלת וידועה וגם עשו ממנה פעל ר ש ק ן לענין בזה ופגוע בכבוד. ההשערה היותר קרובה היא כי מרוב התרגלותם בלשון צרפת באה זאת להם. לפי הנראה המלה לקוחה משפת צרפת המדוברת בימי הבינים .Raskayle, Rascaille משרש rasquer או בלשון ספרד rascar שענינו חרץ, גרד וממנה הוצבה גם כן המלה האנגלית Rascallion או Rascal.

2) חריצות, חריצות הלשון, גם אלו מלות בלתי רגילות לענין דבורים חדים וקשים ונגזרו מהם המלות ח ר ו ץ, ח ר ו צ י ח ר ו צ י ם, בלומר איש או אנשים המדברים דברים קשים ומרים. לפי הנראה הם רק העתקה ממלת רשקניולות כי השרש חרץ בעברית מתאמת עם השרש rasquer בשפת צרפת הקדומה. מדברי החריצות או הרשקניולות האלה יש הרבה דוגמאות בספר הזה ואין כולם מובנים לנו היטב, למשל: ציר הדלת וסדן הריחים, יורה רותחת, צנורא דדשא, המדה השביעית, הכתב שתחת הצורות והצלמים והפרצופין וכו׳ ובקשתי לפרש כל אחד ואחד במקומו כפי יכלתי.

3) עקרן, עקרנים, בדף 15, משרש ע ק ד ענינם איש או אנשים הרוצים לעקור את הכל.

4) נקרן, נקרנים, בדף 15, משרש נ ק ר, ענינם איש או אנשים הרוצים לנקר כלומר לחפש אחרי מומים. שתי המלות האלה הן יצירות חדשות בלתי נמצאות כפי ידעתי בשאר מקומות בספרות הרבנית, אבל הן בנויות בטוב טעם על פי משקל לשון הרבנים ומובנות בנקל.

5) גדר, גדרו, בדף 38, ענינו קיום והחליט ענין Expression assertion, שלא כמובנו הרגיל אצל הפילוסופים שהוא definition.

---

1) כבר דברתי על אודות השאלה איך היה אפשר שחכמים נעלים ואדירים כרז״ה וראב״ד יתנהגו זה עם זה באופן של פגיעת כבוד כזה ואין צריך לכפול כאן.

8) רבנו שמואל בן חפני, בדף 53 מזכירו הרז״ה וקוראו הכהן הגדול ומזכיר ספר שלו בשם ספר העדויות. הזכרה זו יקרת ערך מאד כי הספר הזה אינו ידוע בבירור אל החכמים. החכם הרכבי בקובץ Magazin für die Wissen-schaft des Judenthums, 1878 מדבר מספר ערוות והחכם מיללער בהערותיו לשטיינשניידער Arabische Literatur der Juden, art. Samuel iben Hofni יש לו הגרסא עריות אבל אין מי יודע על מה ירמזון השמות האלה. אפשר לשער כי הספר עדויות הוא אלזאם אלאחכאם אשר כתב רבנו שמואל בן חפני בלשון ערבי כי כוונת המלות האלה בערבי היא מאמרי הגיון ומשפטי הדיינים ואולי מלת עדויות יש לה כוונה זו אבל השערה זו רחוקה כי מהמובא בספר דברי הריבות יש לראות כי היה ספר בפירוש הגמרא. בנוגע לאלזאם אלאחכאם עיין אדלער וברוידע בקובץ Jewish Quarterly Review, Vol, XIII, פוזנאנסקי Orientalishe Literatur-Zeitung, Aug. 1904 ושעכטער Saadyana, 43. החכם פוזנאנסקי משער כי הספר אלזאם אל-אחכאם הוא חלק מספר כתאב אלשראיע או ספר החוקים גם מזכיר ספר כתאב אלמאמה וחושב שהוא הוא אלזאם אלאחכאם. מכל זה נראה כי כאן נתגלתה לנו ידיעה חדשה ונכבדה על אודות פעולתו הספרותית של ר׳ שמואל בן חפני.

9) רבנו שמואל הנגיד, בדף 27 מזכירו הרז״ה ומביא מאמר מספר ערבי שלו הנקרא כתאב אלחגה או בעברית ספר הטענה. התוצאה הזאת יקרת ערך מאד יען כי הספר הזה, כנראה, אבד כליל מתוך הקהל ומבלעדי התוצאה הזאת אין שריד ממנו בעולם. מן התוצאה הזאת יש לראות כי הספר היה קבוצת משלי חכמה ומוסר 1). בדף 42 וגם 48 הזכיר הרז״ה גם בן החכם סתם והביא מאמרים פילוסיפים בשמו ולא פירש מי הוא.

---

1) מזה יש להוכיח כי טעה שטיינשניידער בהערותו כי ספר הטענה או כתאב אלחגה היה חלק מספר העושר או כתאב אלאסתגנא יען כי זה האחרון היה ספר בדקדוק ואין זה דומה לתוכן ספר הטענה כלל. השערת מונק (Guide des Egares, II, 376) כי היה ספר בפלפול פילוסופי יותר קרובה אל האמת כי מלת חגה תורה על זה בערבי. לפלא יחשב כי מחבר תולדות רבנו שמואל הנגיד ב Jewish Encyclopedia לא הזכיר ספר הטענה כלל אעפ״י שהיה ידוע לשטיינשניידער.

לא יוכל כל אחד להבין זה מיד ובזה יש תועלת אמתית למעיינים. גם טרחתי וציינת את כל המקומות בתלמוד אשר מהם שאבו המתווכחים את המאמרים והראיות לדעותם ובקשתי לפרש את המליצות העמוקות והסתומות אשר השתמשו בהם. גם תארתי את כל תוכן הריב בדרך קצרה בחלק מיוחד במבוא. וקראתי לפירושי זה בשם התגלות הריב כי הוא מגלה ומבאר על מה יסוב הריב ועל מה אדני הווכוח הטבעו ובנוגע לדברים החדשים הנמצאים בספר היתה מלאכתי קלה כי נטל עלי רק לסדרם בסדר נאה במבוא ולהעיר עליהם במקומותם בפנים. כתבתי גם כן תולדות החכמים, אנשי הריב, ואולי לא יסכימו עמי הכל בעשותי זאת כי יאמרו הלא התולדות האלה כתובות כבר בשאר מקומות בספרי החכמים, יודעי העתים וחוקרי חכמת ישראל, ולאיזה צורך תוכפלנה פה? גם אני חשבתי כזאת מראש ולא היה בדעתי לכתוב את התולדות האלה אך אחרי שובי נחמתי בי אמרתי הלא אין ביד הכל ספרי החוקרים כותבי הדורות כדי לקרוא בהם על אודותם והלא ראויים המה שני המאורות הגדולים האלה הרז״ה ז״ל והראב״ד ז״ל שיתפרסמו מעשי גדולתם וגבורתם עד במה שאפשר ובפרט בספר הכולל חלק אחד נכבד מחכמתם ופעולותם. גם היו לי מעט ענינים חדשים להעיר עליהם, לכן גמרתי לכתוב את תולדות החכמים המריבים ואם לא הועלתי בזה לפחות לא הזקתי. וטרם אצא מאת פני הקוראים יש עלי חוב, לשלם תודות לחכמים רעי ואוהבי אשר עזרוני ברב או במעט במלאכתי זאת, ה״ה החכמים, הפרופיסור אלכסנדר מארקס שר בית עקד הספרים של בית מדרש הרבנים אשר הראה לי בתחלה את הכתב יד, ומשנהו הד״ר קוהוט אשר עזרני בידידות רבה למצוא את כל ההערות בספרים הנחוצות למלאכתי, המשכיל הסופר מר ישראל שפירא אשר העתיק את הכתב יד למעני, כבוד הפרופיסור שעכטער ראש בית מדרש הרבנים הנ״ל וכבוד הפרופיסור גינזבורג אשר העירוני בהערות מועילות בקצת ענינים וידידי הר״ר נתן גטע הורוויטץ אשר האיר עיני בכמה ענינים מהשקלא וטריא אשר נתקשו לי, לכולם אתן תודה מקרב לב רגש ומכיר טובה. ובזה אשים קנצי למלין יהי רצון מלפני המשפיע טובה לכל בריותיו שתקויים בי תפלת משה איש האלהים (לפי דרשת הר״ר יוסף אלבו בהקדמה לספר העקרים עיין שם). ויהי נועם ה׳ אלהינו עלינו ומעשה ידינו כננה עלינו ומעשה ידינו כננהו.

6) הספר הזה נותן לנו סקירה יפה על חיי עמנו ותכונותם בימי הבינים. יש לראות מתוכו כי כבר צמחו שנויים במפלגות העם כי הראב״ד והרז״ה היו נבדלים זה מזה בתכונות נפשותם לא בהבדלים אישיים לבד כי אם בהבדלים לאומיים וארציים היוצאים מפאת הלאומים והארצות אשר היו מתייחסים להם. הראב״ד מיחס את חריצות לשון הרז״ה לסבת היותו ספרדי כי חריצות הלשון הוא מנהג הספרדים 2) והרז״ה מתפאר כי הוא סופר טוב בסופרי צרפת. מלשונות באלה יוצא ברור כי היהודים הצרפתים והספרדים כבר בעת ההיא היו שונים מאד בתכונ׳ת נפשותם והיו מרגישים זה השנוי, אבל רואים אנחנו גם כן שעם כל התחלפותם היו מאוחדים באחדות יותר חזקה, אחדות התכונה העברית האמתית, אהבת הדת וידיעת התורה. מחשבות ומלות תלמודיות היו שגורות בפיהם עד להפליא והכבוד היחידי שהיו מתכבדים בו היה כבוד התורה. לכן היו באמת בני עם אחד הקרובים אלה אל אלה והקשורים יחד בחבלי אהבה למרות חלוף הארצות והמנהגים.

דרכי בהוצאת הספר לאור.

שלוש מטרות ראשיות היו לנגד עיני בערכי את חכתב יד מספר "דברי הריבות" לדפוס, הראשונה, לתת נוסח ישר ונכון לפני הקורא; השנייה, לפרש את ענין הווכוח עד אשר יבין הקורא בנקל את מהלך רעיוני המתווכחים; השלישית, לערוך לפני הקורא את הענינים החדשים והנפלאים בספר הזה הנוגעים הן לשונו הן לתולדות ישראל וספרותו למען ידעו הכל את ערכו הרב בדברי ימינו. אמנם בשני הענינים הראשונים לא בקשתי לבוא עד קצה המטרה. למרות חפצי לתת נוסח נכון ומדוייק לפני הקורא לא ערבתי את לבי לשנות ולתקן בעצם הספר כי איך אוכל לשנות את הכתוב לפני בכתב יד על פי אומדן דעתי ואולי שגיתי בפרשי את הלשון ולא יהיה תקוני אלא קלקול, לכן עזבתי את הנוסח כמו שמצאתיו בכתב יד וכל תקוני ושנויי כתבתי בשולי הדף והקורא ישפוט אם הצדק אתי אם לא. גם בפירושי לספר לא בקשתי לפרש את כל הענין בשמלה עד שתהיה היכולת ביד הקורא להבין את כל הווכוח מבלי לעיין בגמרא כי על ידי כן היה הפירוש מתגדל ומתרחב יותר מדי וגם היה ללא צורך וללא תועלת; הקוראים אשר לא הורגלו בשקלא וטריא התלמודי לא היו מבינים אף על ידי פירושי הגדול וגם לא למענם נברא הספר ואינו נוגע להם כלל ולא יקראוהו והקוראים אשר גודלו על ברכי התורה שבעל פה יכולים בעצמם לעיין בגמרא במקומות הנצרכים ולהבין את האמור שם. לכן פירשתי דרך קצרה והסתפקתי על פי רוב להראות על הראיה שחפץ המתווכח להביא לדעתו מן המאמר המובא כי

---

2) בדף 32, וחייתי תולה את הכל במנהג ספרד בחרוזי חרוזים אשר בס.

דברי הריבות

עוד כתבת אעפ"י שאין כאן הודאה בטענת שכורה מותה שהרי פטר עצמו אפ"ה כיון דמודה בהך דקימא דמודה בהזרתה משום הכי אמרינן מה שהודה לו לא טענו דהודאה אבל לא מקצת הטענה ושני ליה פי' גלפל וה, ומכאן היתה ראייתנו ברורה, כמה דחוק חור זה לצאת ממנו הפיל שאתה קורא אליו ומי יגלה עפר מעיניך הרב ר' אברהם ב"ר דוד ז"ל שכתבת שאין כאן הודאה כלל, והרי הנבון הותנך אומר שיש הודאה כאן וממנה מביא לנו ראיה ברורה, ואנת חכימא דיהודאי, אין היא חכמתך

התגלות הריב

עוד כתבת וכו', הכתב יד מתחיל באמצע הוויכוח שהיה בין הראב"ד והרז"ה, זכר צדיקים וקדושים לברכה, ולכן קשה לדעת בדיוק איך היתה תחלת ריבם שהם רבים זה את זה, עם כל זה נראה ברור שהם מתווכחים כאן בהבנת הגמרא, בבא מציעא דף צ"ח :, שהמשאיל טוען שאולה מתה והשואל מתגלגל שכורה מתה והך דקיימא שאולה היא ותנינן שישבע והקשינן בגמרא והאי מה שטענו לא הודה לו וכו' ומביא הרז"ה את דברי הראב"ד כדי להשיב עליהן. **שכורה מותה**, טעות סופר וצריך להיות מתה. **אין כאן הודאה** וכו' **שהרי פטר עצמו**, הכוונה אין ראוי שתקרא הודאה אלא אם כן אדם מחייב עצמו בה אבל כאן השואל פוטר עצמו בהודאת השכורה לכן איננה הודאה. **דמודה בהזרתה**, כלומר ע"י שמחזירה מודה בה. **דהודאה אבל לא מקצת הטענה**, כלומר הודאה היא אבל לא ההודאה הראויה והרגילה שהיא במקצת הטענה. **פי' גלפל וה**, טעות סופר וצ"ל גלגול יהא. **ומכאן היתה ראייתנו ברורה**, ששאלה ושכירות אינן מצטרפין דאלו הוו מצטרפין הווה מודה במקצת ולא צריכא גלגול. עד כאן דברי הראב"ד ז"ל. **כמה דחוק חור זה לצאת ממנו הפיל שאתה קורא אליו**, מקרא מסורס וצ"ל כמה דחוק על הפיל שאתה קורא אליו לצאת מחור זה. **שכתבת שאין כאן הודאה כלל**, בטענת שכורה מתה. **הנבון הותנך**, הוא הר"ר אברהם ב"ר יצחק אב"ד. **מביא לנו ראיה ברורה**, שייכות הודאה אל הך דמתה. **אין**, צ"ל און.

בו ולהשיב ממנו על כל דבר ודבר מדבריך, אבל הסיוע שהבאתי לדברי מדרמי בר חמא לא דייק שדחיתו אלא שהפכתו עלינו באמרך שאין בכל השמועה ההיא שבועת השומרים דטענה זה אומר שאולה מתה וזה אומר שכורה מתה אין זו שבועת השומרים :

ואני איני אומר שזו היא עיקר שבועת השומרים אבל היא קשורה בה ותלויה ועליה היא מיוסדת ובנויה מה אם ירצה חלה לומר אישתבע ליה איזה מיתת דכדרכה מתה ועל זה הדרך אנו מזכירים אותה בכל דברנו בשם שבועת השומרים מפני שהיא נטפלת לה באותה פרה עצמה ולפי שזו הפרה עצמה שהוא אומר שכורה מתה בשמא הוא מקום עיקר שבועת השומרים לכך הוצרך רמי לשתי פרות חוץ ממנה אחת של כפירה ואחת של הודאה כי היא אינה נחשבת לא לכפירה ולא להודאה מפני שהיא הפרה העומדת בעונה אינה נחשבת לא לכאן ולא לכאן מפני שהיא הילך, ולדבריך שאתה אומר שאין בכל שמועה זו ענין לעקר שבועת השומרים מאי שינויא דרמי בר חמא נמי הכריחו לעשות לו רבקה של פרות הלא אמרת שאין בשמועה זו שבועת השומרים אלא דין מודה במקצת לא חלק

התגלות הריב

שהפרה הקיימת אין למנותה בתוך השבועה מפני שהיא עומדת מחוץ לטענת התובע לפיכך צריכה אחרת. **הסיוע שהבאתי לדברי** וכו', כאן מתחלת התוצאה המובאת בשטה מקובצת. **שאין בכל השמועה ההיא שבועת השומרים,** שהיא רק הכחשה בעלמא בלא טענת שמירה. **קשורה בה ותלויה,** כלומר תכונתה דומה לתכונת שבועת השומרים ובנידן דידן יש לחשבה כך. **אישתבע ליה איזה מיתת,** נ״ל אישתבע לי איזה מיתת וכך היא בשטה מקובצת. **אישתבע לי** וכו' **דכדרכה מתה,** שזו מענין שמירה ולא מענין הכחשת ממון בעלמא. **דברנו,** נ״ל דברינו וכן הוא בש״מ. **באותה פרה עצמה,** שכורה מתה שיש בה חיוב. **בשמא היא מקום, עיקר שבועת השומרים** וכו', הכוונה לפי שבהמה זו יש לה כדין שבועת השומרים והבהמה האחרת אין לצרפה עמה יען שאיננה נכללת בכלל הטענה לכך הוצרך רמי לשתי פרות חוץ ממנה וכו'. **שהיא הפרה העומדת,** הכוונה שהיא כלומר הפרה העומדת וכו' ואולי נ״ל שהפרה וכו'. **בעונה,** נ״ל בעינה וכן הוא בש״מ. **נמי,** נ״ל ומי וכן הוא בש״מ. **לא חלק,** נ״ל ומי לא חלק ובש״מ הגירסא

וסוכלנותך ואיה איפה דין הילך, ואי זה הדרך הלך הלך, ששמת לנו ההודאה במקצת כהו הפרה העומדת ועליה אתה דן סובב סובב, ומביא ומגבב עלינו קושיות ולך ראיות זהו הגלגל החוזר בכתבך בציר הדלת ובסדן הריחים לא תזוז ממנו בכל אשר תפנה כב יכול אין בפ׳ שנים אוחזין בטלית:

ת״ש דתאני רמי בר חמא ד׳ שומרין צריכין כפירה במקצת והודאה במקצת מאי לאו דאמר ליה הילך לא דאמר ליה שלש פרות מסרתי לך ואמר לך אידך חדא לא היו דברים מעולם והדא מתה לה כדרכה וחדא מתה לה בפשיעה ובעינא לשלומי לך דלאו הילך הוא והתם שמעה זה יסוד הוא לכל השמועות אלו שבפ׳ השואל דהוא סליק אליבא דהלכתא ואתה השלכתו אחרי גוך ולא זכרת דין הילך באחד מכל איבריך אולי שמתו לנו לאורב ואנו חושבים אותו לנאמן ואוהב והוא מוחה כעב כל קושיותיך הנותרות בכתבך ודבר זה פשוט לכל מבין ואיני צריך להאריך

התגלות הריב

ואיה איפה דין הילך, אם הך דקיימא היא דהודאה מה תעשה עם דין הילך ומה תקשה הגמרא. **כהו הפרה העומדת,** המלה כהו ט״ס וצ״ל כמו כלומר שהיא ההודאה במקצת כמו הפרה העומדת שהיא הך דקיימא. **ומביא ומגבב עלינו קושיות ולך ראיות,** לפי שאתה טועה בדין הילך אתה עושה חבילות של קושיות וראיות שאין להן יסוד. **בציר הדלת ובסדן הריחים,** פסחים כ״ד:, לפי גירסת הר״ח, כלומר כמו שציר הדלת וסדן הריחים מתנועעין וסובבין תמיד ואינן זזין ממקומן כך אתה מדבר תמיד בענין אחד בלי תועלת. **כב יכול אין,** צ״ל כאלו אין. **כאלו אין בפ׳ שנים אוחזין בטלית,** כלומר כאלו לא היה במציאות פרק שנים אוחזין בטלית שמשם משמע ההיפך מדברי הראב״ד. **דתאני רמי בר חמא,** ב״מ, ה:. **לך,** צ״ל לו. **והדא מתה לה בפשיעה ובעינא לשלומי לך,** מכאן משמע שאם היתה הבהמה קיימת היתה בדין הילך לפיכך צריכין לאוקומי בגמרא שמתה בפשיעה בענין שאין בה הילך. **שמעה זה,** צ״ל שמועה זו. **איבריך,** חלוקי דינין שלך ואולי צ״ל דבריך. **קושיותיך הנותרות,** כגון מה שמקשה הראב״ד ז״ל לקמן שיש פרה עודפת במנין בשקלא וטריא בגמרא ומזה רוצה להוכיח שאין מצטרפין והפרה העודפת צריכה כדי שתהיה הכפירה וההודאה שתיהן בשוות ולפי דעתו זו ראיה גדולה לדבריו והרז״ה ז״ל מפרש בפשיטות

מפורש בה ולא שמעינן ליה לרמי בהדיא דאית ליה עירוב פרשיות ואפ״ה בנה לו אב ממלוה ונעשית מלוה בנין אב לכל השומרים כל שכן וכל שכן לרבנן דסבירא להו עירוב פרשיות וכי כתיב כי הוא זה אמלוה הוא דכתיב, ואכן הא קא חזינן דאוקימנא לרבנן רישא בתרתי וסיפא בתלת וכו׳ עד ואמר ליה הדא אין דשאלה מתה אידך לא ידענא אי דשאלה מתה והך דקיימא דשכירות היא אי דשכירות היא והך דקיימא דשאלה היא משתכח השתא דטענת שכורה מתה כפירה הוי לרבנן מכה השאולה שמחסר בבגדה לתובע דלא סגי בלאו הכי דתהוי לן כפירה במקצת והודאה במקצת כי היכי דנימא מתוך שאינו יכול לשבע משלם וכיון שכן כי היכי דלרבנן הוי כפירה ולא היישי לכך בנין אב דידך לרמי נמי אמאי לא הוי ליה כפירה ומנא ליה לבעל התלמוד דאית ליה לרמי האי בנין אב דידך עד שהוצרך לתרץ לו תירוץ בפני עצמו ולהוסיף בו פרה אחת, ועוד שנולדה לנו מהלקת חדשה בין רבנן ובין רמי בר המא בדין מודה מקצת ואין כאן זכר לדין שבועת השומרים ואנו לא שמענו קול דברי מהלקת רמי בר המא אלא בשבועת השומרים לבד כההוא דתני רמי בר המא ארבעה שומרים צריכין כפירה במקצת והודאה במקצת, ודברך ומדרשך בבנין אב שדנית לרמי ולא לרבנן אינן אלא דברי נביאות, וכמה עקם עליך וגרם לך שברחת

התגלות הריב

וגיורא בשמי שמיא, מלשון הגמרא יומא מ״ז ועוד דוכתי אחריתא, כלומר שמת את העיקר טפל ואת הטפל עיקר, התושב למטה והגר למעלה שהוצאת דין פקדון מדין מלוה והיה לך לעשות ההפך להוציא דין מלוה מדין פקדון שהמלות כי הוא זה כתובות אצלו. אחרי מות, ט״ז פסוק כ״ט תרגם אונקלוס האזרח והגר יציבא וגיורא. **בנה לו,** יש לגרוס בניה לך או רק להבינו על רמי בר חמא לדעת הראב״ד. **וסבירא להו,** יש להוסיף מלת בהדיא כי הכוונה מכריכתו. **ואכן,** נ״ל ואכן וכן הוא בש״ת. **מכה השאולה,** כלומר בסבת השאולה ועל ידיה נעשית טענת שכורה מתה כפירה אעפ״י שלא היתה כך בעצמה. **שמחסר בבגדה [בנגדה] לתובע,** ע״י טענה זו הוא מסבב חסרון לתובע כי לולי כן הוי חייב באחריות השאולה לפיכך הוי טענת שכורה מתה כפירה. **דתהוי לן,** הש״ת מקדמת מלת כדי ואינו נראה נכון. **לכך,** נ״ל להך. **ודברך ומדרשך,** נ״ל ודבריך וכן הוא בש״ת. **שדנית,** נ״ל שדנת. **דתני רמי בר חמא,** בש״ת מלות בר חמא ליתא. **עקם עליך וגרם לך שברחת וכו׳,** כלומר בריאתך

כמו שמצינו בענין פוגמת כתובתה סבר רמי בר חמא למימר שבועה דאוריתא קא טעין לה דקא מודה לא במאה, הא למדנו שלא חלק רמי בדין מודה מקצת על רבנן ואנו כבר העמדנו תחלת השמועה לרבנן על דרך מודה מקצת בשיש עסק שבועה ביניהם, ואמרי׳ משכחת לה רישא בתרתי וסיפא בתלת ומה לנו עוד ולרמי בר חמא ולרבות הפרות הרקות הרעות הלא די היה לנו בתורץ שתירצנו בתחלת השמועה לדברי הכל לולי שיש כאן דין עיקר שבועת השומרים שעליה חלקו רמי בר חמא ורבנן ואם אתה תמה עלינו גם אנחנו תמיהים עליך באותה שאמרו רחמנא ליצלן מדעתא דידך:

עוד כתבת קא סבר רמי בר חמא עירוב פרשיות כתוב כאן וכי כתיב כי הוא זה אכולהו כתיב וכן שכן כפירה דמהניא ליה גבי מלוה הוי כפירה לגבי שומרים דהיינו לא היו דברי׳ מעולם אבל כפירת אונס אי נמי שבורה מתה דלא מהניא ליה גבי מלוה לגבי שומר נמי לא מהניא כפירה, יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, אם מלוה שאין כי הוא זה

התגלות הריב

ממ״מ רמי לא הלק. **לא חלק,** כלומר רמי בר חמא אינו חולק על דין מודה במקצת דעלמא. **פוגמת כתובתה,** כתובות, פ״ז:. **קא טען לה דקא מודה לא במאה,** הנוסחא משובשת וצ״ל דקא טען מאתים וקא מודה ליה במאה כמו שהוא בכתובות שם וגם בש״מ הנוסחא משובשת קטען לה וקא מודה לה במאה. **רישא בתרתי וסיפא בתלת,** בש״מ הנוסחא רישא בתרי וכו׳. **ולרבות,** הוא״ו מיותר. **בתורץ,** צ״ל בתירוץ וכן הוא בש״מ. **ואם אתה תמה עלינו** וכו׳ עד **מדעתא דידך,** כל זה ליתא בש״מ כי השמיט כל הכינים והבטויים הנוגעים בכבוד איש. **רחמנא ליצלן מדעתא דידך,** ב״ק, ס״ה:. **בתירוץ שתירצנו,** כלומר משכחת לה רישא בתרתי וסיפא בתלת דבאופן זה איכא שבועה. **עירוב פרשיות כתוב כאן,** בבא קמא, ק״ו:, ק״ז. **סבר רמי בר חמא עירוב פרשיות כתוב כאן,** לפי משמעות הגמרא שם איפכא הוא שרמי בר חמא סבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן כי כלינא אר׳ חייא בר יוסף. **וכן שכן,** צ״ל וכיון שכן וכן הוא בש״מ. **כפירת אונס,** בש״מ כפירות. **מהניא כפירא,** בש״מ מהניה כפירה. **לא מהניא כפירא,** הלשון אינו מדוקדק וצ״ל או לא מהניא או לא מהניא הוי כפירה. **יציבא בארעא**

אם לא הוזכר כאן בשמועה זו כדבריך אם מעיקר הדין הוא כן כמו שאמרת דלא מתורת גלגול שבועה, בא הנס מכל מקום ונביא ראיה לדברינו שמצטרפת השאלה והשכירות ואם לא מעיקר דין שבועת השומרים הוא כן אלא מדין גלגול שבועה כבר כתבו עליו כי תמה הוא איך אנו דנין דין מתוך שאינו יכול לישבע משלם כדברי השומר שאמר אני איני יודע אם שבורה מתה ואין אנו דנין דין זה כי אם בעיקר שבועת התורה, ועוד שלא מצינו מעולם שבועת אישתבע לי איזה מיחת דכדרכה מתה באה ע״י גלגול והוא אופן העגולה שמגלגלת שאר השבועות כל עיקר זה הגלגול שאנו מתגלגלין בו מתוך דבריך צער גדול הוא לצדיקי׳ ולחכמי׳ מביני שמועה הללו והמקום יצילנו מכל רע וידריכנו בדרכי הנועם ונתיבות השלום כדכתי׳ דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום אני חומה ושדי כמגדלות וכו׳ :

תשובתה, אמרתי הנה באתי במגלת ספר כלילת יופי נטועה מערוגות הבושם מגדלות מרקחים להשתעשע עם דודי בדברי אהבים ואמרי עגבים נועם אמרים ומלים יקרים ויענו בהם ואני ידעתים כי יד המדה השביעית נוגעת בו ולולי אחי וריעי אשר שם לא הייתי עתה משיב

התגלות הריב

להכחיש את הדבר הברור ע״י סברא. **בא הנס**, אין לו מובן וקרוב כי צ״ל בוא הנה. **כתבו**, צ״ל כתבנו. **מיחת**, צ״ל מיתה, כמ״ש לעיל עמוד 3. **זה הגלגול** וכו׳ עד **מתוך דבריך**, ענין גלגול כשמה, דברי הלצה הן מלשון גלגול ומתוך. **תשובתה**, תשובת הראב״ד על דברי הרז״ה הקודמים. **אמרתי הנה באתי** וכו׳, כלומר חשבתי כי באתי עליך בדברים רכים ונעימים כדרך רע המתווכח עם רעהו ואתה הכבת עלי כעל אויב ונפלת עלי בחרון אף וחמה שפוכה. **ויענו בהם**, אינו מובן היטב. **ואני ידעתים**, ידעתי כי דברי אמת הן. **המדה השביעית**, נראה שהיא מדת אהבת האמת שהיא המדה השביעית מי״ג מדות של הקב״ה עיין ר״ה דף י״ז: בתוספות וגם מודה על האמת הוא הדבר השביעי מן השבעה דברים שמנו חכמים בחכם והפוכים בגולם (פרקי אבות פרק ה׳ מ״י). **יד המדה השביעית נוגעת בי**, אני מבקש תמיד רק את האמת ומתוך דבריו יש להבין כי הוא מהתל על הרז״ה שאין מדתו כן. **אשר שם**, לפי הנראה מקום מושב הרז״ה.

מלומר כי שבועה זו בנויה ומיוסדת על עיקר שבועת השומרים ולא נתרוקנה ממנה תורת שבועת השומרים ולפיכך הוצרכנו לומר לרמי בר חמא כפירה והודאה חוץ מאותה פרה העומדת לעקר דין שבועת השומרים ואלו אמרת כן לא הוצרכת לדרוש מדרש חדש בדרך בנין אב ולא קשיא ולא מידי, וכתבת לרמי בר חמא על חיוב השבועה מתוך השאלה עצמה ומתוך שנתחייב שבועה בכפירת השאלה וההודאה נתחייב שבועה בכל כפירותיו כי כפירת שכורה מתה אינה מחייבתו שבועה כדבריך אלא גלגלת וטמטמת לנו עיקר שבועת השומרים המפורשת בתורה והושטת אותה לנו במתוך אבל שבועת גלגול אין דנין בה מתוך שאינו יכול לישבע משלם בשבועה הבאה ע"י גלגול כמדומה לי שלא תחלוק עלינו בדבר זה: עוד כתבת ואיני אומר שאם טענו שניהם על השכורה אם מתה באונס או בפשיעה שלא יתחייב שבועה לרמי מכח הכפירה וההודאות שבשאולות אלא שאני יכול להכחיש את החי שלא הוזכר כאן בשמועה זו, הלא זה דברי כי כל כוונתך לסתור דברינו ולהכחישנו ולקפחנו ומה לנו

התגלות הריב

ואי־דעתך לומר וכו' הם העבירוך על דרך עקומה וגרמו לך טעות. **וכתבת לרמי בר חמא** וכו', כל זה והבא אחריו עד ד"ה ואשר כתבת כי לדברי שאני אומר שאין בשבועה זו (בהמכתב השני, מן הראב"ד) ליתא בש"מ. **על חיוב השבועה מתוך השאולה,** כלומר שהאמת חיוב השבועה לא מדין שבועת השומרים האמתי אלא מתוך וכו'. **גלגלת,** הסיבות כבגלגל ואופן העגלה ולשון נופל על לשון גלגול הוא. **וטמטמת,** סתמת והחבית, מלשון טומטום. **גלגלת וטמטמת** וכו' עד **והושטת אותה לנו במתוך,** כלומר תחת לפרש את הדבר כפי דין שבועת השומרים שהיא מפורשת בתורה הלכת דרך עקלתון ובקשת לבוא אל המטרה ע"י דין מתוך ואין זה נכון כי לפי דבריך אם חייב אדם לישבע ע"י גלגול ואינו יכול לישבע חייב לשלם וזה אינו כן כי רק אם נתחייב לישבע בעיקר שבועה דאורייתא ואינו יכול אמרינן מתוך שאינו יכול לישבע משלם ולא אם באה השבועה ע"י גלגול. **כמדומה לי שלא תחלוק עלינו בדבר זה,** כי כולי עלמא סברי דבשבועה הבאה ע"י גלגול לא אמרינן מתוך. **ואיני,** נ"ל ואני. **אם טענו שניהם** וכו' **באונס או בפשיעה,** התובע אומר בפשיעה והנתבע באונס, שזה נוגע וודאי לענין שבועת השומרים. **שאני יכול להכחיש את החי,** אני יכול

על זה אמרתי אני היש טפש בעולם שיאמר על אלו שהוא פטור מן התשלומין ומאחר דכי אתנהו חייב להחזיר השתא דליתנהו מישתבע עליהו דכדרכן מתו או נגנבו, ועל זה סלקתי תשובתך ההיא מדרך הפשיטות אך יש אחרות שהן צריכות לפנים שלא נמסרו לטפשים כי מאחר דחטין ושעורין דרבה בר נתן פטור הוא לגמרי וכן שור הגדול שהזיק את הקטן לדברי המזיק פטור מתשלומי הקטן מפני טענת התובע שהעיד על עצמו שלא הלוהו שעורים והניזק העיד על השור הגדול שלא הזיק את הקטן אם כן כשיטעון התובע מנה הלויתיך בניסן זה כופר בו לגמרי ועד אחד מעידו כדברי התובע והשני מעידו שהלוהו מנה בתשרי איך יתחייב הנתבע לשלם בעדות השני והרי התובע העיד על עצמו שלא הלוהו מתשרי והודאת בעל דין יותר ממאה עדים, ואפי' נאמר כי התובע לא הזכיר זמן הלואתו אלא מנה הלויתיך סתם ובאו העדים ואמרו זה מניסן וזה מתשרי שאין טענת התובע מכחשת עדות העדים מ"מ הרי התובע העיד על עצמו שלא הלוהו אלא מנה אחד ומתוך דברי העדים הלוהו שני מינים מעתה האחד שקר גמור ובהדי סהדי שקרי למה לי, וכן התשובה על מנה שחור ועל מנה לבן בזמן שהתובע מזכיר שחרותו ולבנותו, וכן דמי הבית של יין ומתוך דמי הבית של שמן אם יאמ' התובע הבית של שמן מכרתי לך ואתה חייב לי את דמיה והלה כופר בו ובאו העדים והעיד

התגלות הריב

המתנגד אל השכל ואי אפשר להשבע על כזה אלא כוונתו לומר מאחר ששני מינין פטורים לגמרי אין חילוק אפילו אם אינו נשבע דכדרכה מתה פטור ואפילו אם הבהמה קיימת קמן ומודה בה דשל משאיל היא פטור מפני שהמשאיל לא טענו עליה כלל ואם כן אין מקום לשבועה דכדרכה מתה לפי דעת הראב"ד והאי טענו בחטים והודה בשעורים פטור לגמרי אף מן השעורים. **מדרך הפשיטות**, כלומר בפשיטות. **צריכות לפנים**, כלומר צריכות לידיעה עמוקה החודרת עד פנימיות דינא דתלמודא. **חטין ושעורין דרבה בר נתן**, בבא קמא, ל"ה:. **שור הגדול שהזיק את הקטן**, בבא קמא, ל"ה:. **מתשרי**, צ"ל בתשרי. **שני מינים**, לפי הנראה צ"ל מנים. **בזמן שהתובע מזכיר שחרותו ולבנותו**, כלומר ששניהם התובע והעד השני חלוקים על צבע המנה זה אומר שחור וזה אומר לבן. **דמי הבית של יין ומתוך**

כי אם על שתים מתשובותיו והם הלואה אחר הלואה ומנה שחור ומנה לבן ודמי חבית של שמן שהם מצטרפין וענין חטים ושעורים שלשני הזקה הנזכר בבבא בתרא כל אלה הם ענינים הנמשכים לענין מלוה ופקדון ועל אלה אדבר כפי הצורך, ועוד אחרת והוא מתוך כי ידעתי צאתך ובואך התרגזך עלי ושאננך על באוזניו ואת הכל ישא רוח כאשר אפרש בעזרת הבורא, אך אוכיחך ואערכה לעיניך על מה שאמרת כי דברי מובלעים וסתומים כאשר לא דברתי אלא על טענת מנה אחד ופרה אחת והם קיימים והוצאת מכלל דברי שאם טענו על שני מינין כגון זה אומר מנה הלויתיך וזה אומר לא כי אלא מנה הפקדת אצלי בתשרי ונגנב בפשיעה שיהא פטור לגמרי הוא הואיל ושני מינין הן ואינן בעין, ואני לא דברתי אלא לפי מה שכתבתי אל כת״ה כי מה שאתה שואל שאלה חדשה היא ושאילתך הראשונה לא היתה אלא על מנה אחד ופרה אחת והם בענין שהרי הקשת עלי מזה אומר שאולה וזה אומר שכורה דאמרי׳ דמשתבע ליה ע״י גלגול כו׳, ואמרת השתא י״ל מה אלו איתא לפרה קמן לא אמרי׳ ליה אישתבע לי דכדרכה מתה זה היה טופס דבריך, מן הקושיא הזאת ראיתי על כל מנה אחד ופרה אחת והם בעין דברת כעין משנתי׳

התגלות הריב

הלואה אחר הלואה וכו׳, תשובות אלו לא הוזכרו עדיין בכ״י שלנו וגם הס״מ לא הביאתם, ולפי הנראה הובאו בכתבי הרז״ה החסרים פה. **ועוד אחרת והוא מתוך**, כלומר ועוד ענין אחר והוא ענין מתוך. **דברי מובלעים וסתומים**, גם זה ליתא בכ״י שלנו. **ושאננך על באוזניו**, נ״ל ושאנתך עלה באזני. **שני מינין**, נ״ל שני מנים. **מנה הלויתיך וזה אומר** וכו׳, צריך להוסיף מלת בניסן אחרי מלת הלויתיך כי כן הפלוגתא מוכרחת. **מנה הלויתיך בניסן** וכו׳ עד **פטור לגמרי**, הטעמים לזה שלשה (א) מפני שהתובע מוחל על החפץ השני (3) מפני שהתובע מודה שאין לו זכות על החפץ השני (ג) מפני שהנתבע יכול לומר משטה הייתי בך, אבל הרז״ה אינו צריך להודות על זה כי ס״ל שתביעה אחת היא. **בענין**, נ״ל בעין. **הקשית עלי מזה אומר שאולה** וכו׳, מלשונו כאן נראה שמחלוקתם העיקרית לא היתה על דבר שאולה ושכורה. **אלו איתא לפרה קמן לא אמרינן ליה אישתבע** וכו׳, אין כוונת הרז״ה דווקא דמשתבע דכדרכה מתה היכא דהפרה קיימת קמן דזה דבר

מאתים מצטרפים לחייבו מנה הואיל ושניהם שוים בו, וכן הדין לזה אומר מלוה וזה אומר פקדון בין מזמן אחד בין משני זמנים מכל מקום במנה הם שוין ובתשלומי פשיעה הם שוין ולעולם תופסין מהם הטענה המועטת שהם שוין בה הואיל ואין מכחישין זה את זה בשורש הדבר הגורם לחיוב הממון, אבל הדבר היוצא ממנו הכחשה לעיקר חיוב הממון כגון חטים ושעורים דרבה בר נתן ושוורים אחד גדול ואחד קטן וכן חבית של שמן והבית של יין ואפי׳ דמי החבית של יין וחבית של שמן כגון שזה אומר שמן מכר לו וזה אומר יין מכר לו אין מצטרפין מפני שההכחשה בשרש הדבר הגורם לחיוב הממון והוא מכירת היין והשמן ההיינו דומיא דשוורים והא דאמרינן בשמעתא דברמי עדותן מצטרפת כגון שזה אומר דמי חבית של שמן הפקיד אצלו וזה אומר דמי חבית של יין הפקיד אצלו שאין היין והשמן עיקר כאן אלא מסירת המעות מידו לידו הוא העיקר וכן לענין חזקה בזמן שמכחישין זה את זה בשנים זה אומר אכלה אב״ג וזה אומר לא אכלה אלא דה״ו אין מצטרפין כי עיקר החזקה תלויה בשנים, אבל הכחשת חטים ושעורים אינה הכחשה לפי שעיקר החזקה אינה תלויה באכילת המנין שהרי כל המנין מצטרפין לאכילת חזקה ואין כל השנים מצטרפות בה סהדי אכלה מפוזרות אינה חזקה ובין אב״ג ודה״ו רחוק גדול

התגלות הריב

וכן הדין לזה אומר מלוה וכו׳, כלומר כיון שהניחם והסכימו על סך הממון שלקח הנתבע אם במלוה אם בפקדון בדין הוא שיקוים הדבר ויהא חייב. ובתשלומי פשיעה הם שוין, הניחם והסכימו שאם פשע הנתבע שיהא חייב לשלם. תופשין מהם הטענה המועטת, ומבררין את הסך שהניחם והסכימו בו ומחייבין את הנתבע לשלמו. בשורש הדבר הגורם וכו׳, שיש אצל הנתבע סך ממון שהוא חייב לתובע. חטים ושעורים דרבה בר נתן, ב״ק, ל״ה :. ושוורים אחד גדול וכו׳, שם. חבית של שמן והבית של יין, סנהדרין ל״א. מכירת היין והשמן, שחלוקין בגוף הדבר הנמכר. והא דאמרינן, נ״ל והוא וכו׳. דברמי, נ״ל דרבי אמי או דבדימי. עיקר החזקה תלויה בשנים, וכיון דמכחישין זה את זה נקרא הכחשה בשורש הדבר. הכחשת חטים ושעורים אינה הכחשה, אצל חזקת העדות. המנין, נ״ל המינין. סהדי, נ״ל שהרי. רחוק גדול, חלוק גדול בדין כי אין לתלות בטעות.

אחד מהם כדברי התובע והאחר העיד שלא מכר לו אלא הבית של יין והייב לו את דמיה היאך יצטרף זה עם זה לחייבו דמי הבית יין והרי התובע עצמו מעיד שלא מכר לו יין מעו״ם והרי זה דומה לשוורים שוה בשוה, וכן עידי חזקה זה אומר אכלה חטים וזה אומר אכלה שעורים שהן מצטרפין אעפ״י שמכחישין זה את זה אם יאמר המחזיק אכלתיה חטים שני חזקה היאך יצטרף עד השעורים עם האחר והרי חטים ושעורים לרבה בר נתן פטור הוא לגמרי כל אלה צריכין אומן חוץ מכלי אומנותך לתקן השמועות זו עם זו, ועתה נשוב על הראשונות ונאמר כי כל הכחשה שאינה בשורש הדבר הגורם לחיוב הממון או לעיקר קיום החזקה או לקיים כל דבר בין שתהי׳ ההכחשה בין התובע והנתבע בין שתהא בין העדים עצמן או בין התובע והעדים אינה הכחשה הואיל ובעיקר קיום הדבר הם שוים דקי״ל כר׳ יהושע בן קרחה ור׳ שמעון בן אלעזר אליבא דבית הלל דאמרו יש בכלל מאתים מנה הילכך בין הלואה אחר הלואה ומנה שחור ומנה לבן מצטרפין לפי שהן בעיקר חיוב הממון דהיינו מסירת הממון מיד המלוה ליד הלוה והכחשת הזמן וכן השחרות והלבנות אינה בעיקר חיוב הממון לפי׳ אינה הכחשה לבטל בה עיקר הממון שהן שוין עליו ודמיא לההיא דאמרי׳ בפ׳ חזקת הבתים נמי דאתכחוש באכילה באבהתה מי איתכחוש ואפי׳ בבת אחת נמי אמרינן אחד אומר מנה ואחד אומר

התגלות הריב

דמי הבית של שמן, סנהדרין, ל״א. **ומתוק,** הוא נראה מיותר. **עדי חזקה זה אומר אכלה חטים** וכו׳, ב״ב בתרא כ״ו: . **כל אלו צריכין אומן חוץ מכלי אומנותך,** כלומר לזה צריך הכח גדול מאד לאחד את הסתירות האלה. **יש בכלל מאתים מנה,** כלומר הטענה המועטת נכללת בתוך הטענה הגדולה ואין עדות טענת המעט סתירה לטענת הרב. **לפי שהן,** צריך להוסיף אלא שוין. **להוא דאמרינן בפ׳ חזקת הבתים,** ב״ב דף ל״א. **נמי דאתכחוש באכילה באבהתה מי איתכחוש,** הגירסא משובשת וצ״ל נהי דאתכחש באכילתה באבהתא מי אתכחש, עיין שם. **נהי דאתכחש** וכו׳, כלומר אעפ״י דאתכחשה עדות האכילה עדות האבות קיימת והכל מודים בה לפיכך אין לחשבה כעדות מוכחשת ודומה קצת להך דהכא שבשניהם מסכימים על חלק מן העדות ויש לצרף על זה.

בין שאבדה באונס, והפקדון אין טענת התובע באה עליו אלא בזמן שהוא בעין או שאבד בפשיעה נמצא שאינה בטענה אחת גם הודאת הנתבע וכפירתו בשני עניינים הם שאין יכול לפטור את עצמו מטענת המלוה אלא בכפירת העיקר, ומן טענת הפקדון יכול לפטור את עצמו בכפירת אונס הילכך אם הודה באחת מן הטענות הודה ומה שכפר בטענה אחרת כפר זהו מוכח השכל והכרע הדעת חוץ מן הראויות הברורות שיש בידינו כאשר כתבנו:

הנה כתבתי על התשובה האחת כפי הצורך, עתה אני כותב על תשובת מתוך שטעה ידידנו הלוי בכלל דברינו ולא גרם לו שהפקיד אלא שטעה כי מה שכתבתי בהא דרמי בר חמא מתוך שנתחייב שבועה בכפירת השאלה והודאתה נתחייב שבועה בכל כפירותיו ואעפ״כ כי כפירת שכורה מתה אינו מחייבתו שבועה בפני עצמו דמה בלבבו שעל דרך גלגול אמרתי ואינו כן כי כל מתוך אינו גלגול, וכמה מתוך וכמה מנו הוזכרו בתלמוד שאינן לשון גלגול וכבר גליתי הטעמים שאין כאן צורך לגלגול ולא צורך צירוף שאלה לשכירות שהרי הכפירות וההודאה בשאולות עצמן הן וכשהוא נשבע על כפירת השאולות הוא נשבע שזה תובע שלש שאולות וזה כופר בשתים, האחת כפירת עיקרא והאחרת ע״י חלוף השכורות בשאלה, וכיון ששלש הן תביעות שאלה הן וזה כופר בשתים ומודה באחת נתחייב שבועה בשתים הכפירות, ואע״פ שאין

התגלות הריב

בכפירת העיקר, שכופר המלוה לגמרי כלומר להד״ס. **בכפירת אונס**, שנאנס ממנו. **הילכך אם הודה באחת** וכו׳, כלומר מה שטען בטענה אחת לא מעלה ולא מוריד בטענה האחרת. **מוכח**, נ״ל מכח. **הראויות**, נ״ל הראיות. **אני כותב על תשובת מתוך**, הכוונה אני כותב על דבר תשובתי בענין מתוך. **שהפקיד**, אין לו מובן ולפי הנראה נ״ל שהקפיד. **ואעפ״כ**, נ״ל ואעפ״י. **כפירת עיקרא**, כפירת העיקר, להד״ס בשאולה. **ע״י חלוף השכורות בשאלה [בשאולה]**, לא ידענא אי הך דמתה שאולה והך דקיימא שכורה אי איפכא. **ששלש הן**, נ״ל ששלשתן. **ואעפ״י שאין כפירת האחת מחייבתו שבועה בפני עצמה** וכו׳, דעת הראב״ד ז״ל היא שאין שבועתו על השכורה מחויבת

יש, והא דאמרי' התם מאי איכא בין חיטי לשערי לא ידעי אינשי הכי אמרי' אין צריכין לדקדק ביניהם הואיל ואינה מעיקור קיום החזקה ולאו בכל דוכתי אמרי' דבין חטי לשערי לא ידעי אנשי שאם אמר אחד כור חטים הפקיד אצלי וזה אומר כור שעורים אין מצטרפים שהרי השעורים אינן בכלל החטים אלא בהאי דוכתא בלחוד הוא דאמרי' הכי כדפרישית, זהו הדרך הישר בעיני ואע"פ שיש חלק מחלקי הדעות שמפליג הדברים לענין אחר ולא ישרו בעיני והנחתים אצל בעליהן, ולענין שאלה דשאילו כדמנא הא פרישנא מקדמותא דלא הויא ראיה תביעה לשתי תביעות ואע"ג דאתיא בקל וחומר דאלו מלוה ופקדון כיון דבעיקר המנה הם שוים ובתשלומי פשיעה הם שוין הכחשת הזמן והכחשת תשלומי אונסין לאו הכחשה היא לפטרן מעיקר הממון, אבל מי שתובע את חברו מלוה ופקדון והודה לו באחד מהן אע"פ שגוף הממון משוה אותם לתביעה מ"מ חיוביהן ופטוריהן חלוקי' ומחלקי' אותם לשתי טענות לפי שהמלוה טענת התובע באה עליהן בכל ענין בין שהיא בעין בין שאינה בעין בין שאבדה בפשיעה

התגלות הריב

והא דאמרינן וכו' עד **לא ידעי אנשי,** לפי שיטת הראב"ד אין שאלה זו צריכה כי אין נכונה במחלוקת העדים על דבר המינין רק אם סתירתם בשורש הדבר כלומר השנים שהחזקה מקויימת בהם לפיכך הוצרך לפרשה באופן אחר. **אינן צריכין לדקדק ביניהם,** כלומר אין העדים צריכין לדעת ההבדל שיש בין שני המינים הללו חטים ושעורים מאחר שאין החזקה תלויה בזה. **מעיקור,** נ"ל מעיקר. **ולאו בכל דוכתי** וכו', כלומר היכא דהכחשת חטים ושעורים היא הכחשה בעצם הדבר כמו אצל כור חטים הפקיד אצלי וזה אומר כור שעורים אין מקילין בה כמו הכא. **כור חטים הפקיד אצלי,** אפילו בפקדון צריכין לדקדק כשהמחלוקת בעצם הדבר. **בהאי דוכתא בלחוד הוא דאמרינן הכי,** לפי שאין החזקה תלויה במינין הנאכלין אלא בשנים. **חלק מחלקי הדעות,** דעות מוטעות ובלתי מכוונות הרבה. **דלא הויא ראיה תביעה [אחת] לשתי תביעות,** כלומר כשהמלוה תובע שני מינים בפעם אחת ופטור אין זה ראיה לכשתובע שני מינים משני זמנים. **הכחשת תשלומי אונסין,** אין הכחשה כזו במציאות אלא דעתו לומר שאם הנתבע היה טוען מנה הלויתני ונאנסה הוי הכחשה. **עליהן,** נ"ל עליה. **בבל ענין,** שהמלוה יש לו הזכות תמיד לדרוש את דמיו מיד הלוה.

הפוך המשלים ושאר הענינים מה שורש דבר נמצא בו ולא היה אלא מדרכי הנקרנים והעקרונים ויושר אמרי צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם:

גם מה שחלקת בין מלוה ופקדון לפרה שאולה ושכורה לענין האונסין דברי רוח הן שהרי פירשנו כי ההכחשה שבין מלוה לפקדון אינה הכחשה כמה שהשוו בה וכבר הן שוין למנה ולתשלומי פשיעה נמצאת הטענה הלה עליו לשבועת הפקדון שלא פשע בו הילכך ישבע על הכל מתורת גלגול כאשר כתבתי:

עוד עשית עמדי ענין הרשקניולות כי הפכת את פניך כלפי הרב אדוני חמי ז״ל והבאתו עלי במחלקת ובקשת להפריד ביני ובינו על אשר פירשתי הענין כמותו ואני איני ערב בדבר זה להיות משוה עמו בכל פירושיו ומי שמעמיד הגרס׳ כמות שהיא בכל הספרים בלי חסרון ויתרון הכל הולכין אחר המעמיד, ומי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו:

התגלות הריב

הפוך המשלים, נראה שהיה הרז״ה ז״ל מגנה את הראב״ד כשהשתמש במשלים הפוכים ובכתב יד שלנו ליתא. **נקרנים**, הרוצים לנקר ולמצוא מומים. **עקרנים**, הרוצים לעקור ולהרוס. **עקרונים**, צ״ל עקרנים. **מה שחלקת בין מלוה ופקדון** וכו׳, רומז למה שכתוב בדף 8 מנה הלויתיך בניסן וכו׳, ואינו ברור כי נראה כסתירה למה שפירש (למעלה דף 11) שיש חיוב ממון אבל לא חיוב שבועה ולכן מפרש שיש חיוב שבועה. **הכחשה**, צ״ל הכחשת. **הרשקניולות**, מלה זרה הלקוחה לפי הנראה משפת צרפת המדוברת בימי הבינים **Rascaille, Raskayle**, עיין אוצר המלים הנקרא **Century Dictionary and Cyclopedia** ענינו בזיון ונגיעה בכבוד וקרובה למלה אנגלית **Rascal, Rascallion**, ואם זה עשה הרז״ה פועל ר ש ק ן הלאה בסוף המכתב השלישי, מן הרז״ה, לא ר ש ק נ ת י ך כלומר לא פגעתי בכבודך, עיין בהקדמה. **פירשתי**, צ״ל לא פירשתי. **ומי שמעמיד הגירסא** וכו׳ עד **הכל הולכין אחר המעמיד**, כוונתו נראה להיות שאם יעמיד איש הגירסא כמו שהיא בכל הספרים אז צריך להסכים עמו (הראב״ד) אבל סוף סוף הפירוש תלוי באופן העמדת הגירסא דאם יעמיד איש אותה באופן אחר אז יוכל לפרש בענין אחר. **הכל הולכין**, צ״ל הולך. **ומי ידעתי ואמצאהו**, מזה

כפירת האחת מחייבתו שבועה בפני עצמה עד שיכפור בעיקר הפרה מ"מ הרי יש בכפירתו כפירת העיקר וכפירה זו מצטרפת לזו ויש בעגול הכל ואם לא יכול לשבע משלם, אבל שבועת השכורה שמתה כדרכה באמת לא הוזכרה בשמועה זו ואם ישבע עליה ישבע מתורת גלגול ולא מתורת צרוף לפי שאין שכירות מצטרפות לשאלה להיות תביעה אחת והכפירה אחת וההודאה אינה אלא בשאולה וטענת שכורות להודה קיימה ולרמי בר חמא הרי אין בה כפירה והודאה ולפי שהשבועה ההיא אינה אלא מדרך גלגול ושבועה מתחייבת בגלגול אם אמר בה איני יודע אינו משלם מדוקיא דשמעתא על זה אמרתי שאני מודה בשבועה אלא שאני מכחיש את החי שלא הוזכרה בשמועה איני יודע לחייבו ממון עליה, ושלש פרות השנויות לרמי בר חמא בפ' שנים אוחזין בטלית כולן בתביעה אחת הן, או בשומר חנם או בשומר שכר, ואם יועיל צירוף שאלה לשאלה או שכירות לשכירות או שמירת חנם לשמירת חנם לא יועיל משומר לשומר מדרך צירוף אלא מדרך גלגול זאת היתה כוונתי ומחשבתי באמת ובנכון ולא לקפח ולהכחיש את האדם בדברי הבל כאשר אמרת עלי, הנה כבר כתבתי את הצורך על שני הדברים הצריכים להשיב עליהן ועל שאר דבריך לולי אחי החמודים לא הייתי מינע עצמי עצמי להשיב עליהם כי כלם תהו ואין בהם מועיל כי מה שכתבת על

התגלות הריב

בפני עצמה אלא מפני שהיא קשורה ומחוברת עם השאולה ומתוך שנתחייב להשבע על השאולה נתחייב גם כן להשבע על השכורה וזו כוונתו באמרו מתוך ולא ע"י גלגול. **ויש בעגול הכל,** כלומר הכל מעוגל ומקושר יחד. **בשמועה זו,** מימרא דרמי בר חמא ורבנן. **מצטרפות,** צ"ל מצטרפת. **וטענת שכורות,** צ"ל שכורה. **ולפי שהשבועה ההיא אינה אלא מדרך גלגול** וכו' עד **אינו משלם,** כלומר אם נתחייב שבועה ע"י גלגול ואמר בה איני יודע פטור מלשלם אבל אם היתה שבועה הבאה מדאורייתא ואמר איני יודע חייב לשלם. **אלא שאני מכחיש את החי,** אני אומר שאין מוכרח בדין לחייבו ממון. **משומר לשומר,** משומר חנם לשומר שכר או משומר לשוכר או איפכא. **שני הדברים הצריכים,** כלומר שני דברים וצירופן ומתוך. **עצמי עצמי,** האחד מיותר.

עוד שכחת בית מלא מסרתי לך והלה אומר איני יודע אלא מה שהנחת אתה נוטל פטור ואת האמור עליה בגמ׳ שכחת את העמודים האלה תפשת כמוץ אשר תדפנו רוח המבלי לב תעשה לך מלחמה, והריני נזקק להשיב אל הסובין הקל אשר שכחת לך לאוהב נאמן כי מפני שהתובע תובע את שלשתן בענין אחר עם האחת הנזכרת במקרא והיא האחת שמתה בפשיעה כדברי התובע השיב לו הנתבע באותה של הוכמה אין הדא מתה בפשיעה כמו שאמרת ובעינא לשלומי לך, והוא הדין דכי קיימא באגם נמי לאו הילך הוא, ואשר כתבת כי לדברי שאני אומר שאין בשמועה זו שבועת השומרים מאי שיטתיה דרמי בר חמא ומי הכריחו להר פרות והוא לא חלק בדין מודה מקצת וכן שאר הדברים יגעים שכתבת על כפירת שכורה מתה למה אינה כפירה לרמי בר חמא כי היכי דהויא כפירה לרבנן ומנא להו לבעלי התלמוד דאית ליה לרמי בר חמא הא בנין אב דידי, אלה הם דבריך ואני רואה אותם והנה כלם תהו ובוהו ואלו היתה טענת אונס כפירה לרמי למה הוצרכו בבבא מציעא להעמיד דברי׳ בשלוש פרות ונהוי שהוצרכו

התגלות הריב

בית מלא מסרתי לך וכו׳, שבועות מ״ג:. **ואת האמור עליה בגמרא,** שאם אומר בית זה מייג אבל אם אומר בית סתם פטור דלא ידיעה טענתיה (עיין בגמרא שם מ״ג׳), מכאן שהפקדון בכל מקום דאיתא לא אמרינן דהוי הילך ולא מטעם זה הוא פוטר את עצמו משבועה. **ותפשת,** אין לו מובן נכון ואולי צ״ל נדפת. **אל הסובין,** צ״ל על. **אשר שכחת,** צ״ל שבחת. **הסובין הקל,** כלומר הראיה הקלה והחלושה שהבאת מלשון הגמרא והדא מתה בפשיעה, שרצה הרז״ה ז״ל לדקדק ומדלא תנא והדא קיימא באגם דלאו הילך הוא דקיימא באגם הילך הוא. **אשר שבחת לך לאוהב נאמן,** כלומר אשר התפארת כי זה יהיה לך לעזר רב בדרך הסברא שלך. **אחר,** צ״ל אחת. **הוכמה,** צ״ל הודאה. **ואשר כתבת** וכו׳, כאן מתחלת תולאה אחרת בס״מ. **מאי שיטתיה דרמי בר חמא,** מלות אלו ליתא בס״מ. **להר,** צ״ל להרבה. **והוא לא חלק** וכו׳ עד **אלה הם דבריך,** כל זה ליתא בס״מ. **בבא מציעא,** בס״מ גרסינן בפרק שנים

אבחרה דברי עמו כי מי יוכל ומי יחוש לדברי יותר ממנו, והצעקה שצעקת איה איפה דין הילך מהלך כי נזעקת הלא הוא עמנו פה אם נרצה אם נצטרך לו, אלא אנן הכי קאמרי׳ מכדי פרה אי הוה קיימא באגם א״נ דקטעה למה לאו הילך הוא היכי פשיעה ליה דשכורה קמייהו הוות קיימא דלא חשבוה בהוראת מקצת, ועוד אדמקשה ליה מה שטוענו לא הודה לו כי׳ הוה ליה לאקשויי ואמאי הילך הוא כדמקשה ליה לקמיה בשדה גדולה וקטנה, ולעיל נמי אדמוקים ליה בשלש וארבע פרות לוקמה בלא הילך ולא נצטרך לכמה פרות ולא לסלק רישא מסופא אלא שמע מינה דלא שנא איתא קמייהו ולא שנא ליתא קמייהו כיון דלדברי התובע הך דקיימא דשכ׳רות היא אינה נחשבת להודאת מקצת טענתו של תובע, ועזרתך הבל שהבאת מן התא שמע שבפ׳ שנים אוחזין מפני שאמר שמא וחדא מתה בפשיעה ובעינא לשלומי לך דלאו הילך הוא אתה רוצה לדקדק שאם לא מתה בכל מקום שהיא הילך הוא וכן אתה אומר בכל פקדון שהוא בעין דהילך הוא, השכחת תרדא כי תניא ההיא דאמר ליה הילך כי קא אמינא אנא דקיימא באגם אלמא קיימא באגם לאו הילך היא :

התגלות הריב

נראה שלא היה הראב״ד ז״ל דר במקום אחד עם חותנו. **מהלך,** נ״ל מה לך. **באגם,** המלה אגם בדברי חז״ל אין ענינה ברכה ומקוה מים כמו בתנ״ך אלא מרעה ושדה עשב. **דקטעה למה,** נ״ל דקטעה לידה, ב״מ, ק׳ : . **פשיעה ליה,** נ״ל פשיטה ליה. **בהוראת,** נ״ל בהודאת. **כי׳,** נ״ל וכו׳. **דשכורה קמייהו הוות קיימא** וכו׳, דא, הוות קמייהו הוה הילך בלא ספק ואי קיימא באגם היא הודאה במקצת. **ולא לסלק רישא מסופא** [מסיפא], כלומר לאוקמי בענין אחד עם הדין אגל שדה גדולה וקטנה ולא לשנות ממה שהוא שם כי שם משמע שאינו הילך. **דשכורות,** נ״ל דשכורה. **אינה נחשבת להודאת מקצת** וכו׳, מפני ששאלה ושכירות אינן מצטרפין. **שמא,** אין לו מובן, ואולי נ״ל שמה. **תרדא,** בבא קמא, ק״ה : גרסינן תדורא ויש נוסחאות שונות בגמרא ובכתב יד שלנו תרדא תרדלא ופירש רש״י שם אין לב. ובמקומות אחרים (ב״מ, כ׳ :, כריתות, י״ח : זבחים כ״ה :) פירש משועמם שוטה, עגל ושוטה בהול ואמנם היטב חרה להרז״ה כי זה לשון קשה מאד. **כי קא אמינא אנא,** בגמרא שלפנינו הנוסחא קאמינא מלה אחת ומלת אנא ליתא.

וכו׳ כלומר לפי שהמלוה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו שיכפור בכל הואיל וזה מכיר בו, אבל שומר יכול להעיז שאין המפקיד יודע באונסו אם אמת הוא ואם לאו, והשתא רבנן ורמי בהא פליגי, רבנן סברי שומר נשבע בטענת אונס בלבד כפשטיה דקרא, ואע״פ שאין בה כפירת עין ואין בה שום הודאה ונשבע כמו כן על כפירה והודאה דהא כתי׳ כי הוא זה או כלוהו כתי׳, וכיון דאשכחן בשומר דנשבע על כפירתו אע״פ שאינה בעיקר הפרה אלא על כפירה שיכפור במקצת ויודה במקצת ישבע דשבועת שומר משבועת שומר ילפי׳ כגון זה אומר שאולה מתה וזה אומר שכורה מתה לאו כפירת עיקר ולאו כפירת אונס שאיפשר שהמשאיל יודה לו או שמאמין בו שמתה כדרכה אלא שבא עליו בטענת שהיתה שאולה והייב באונסיה, ורמי בר המא סבר אין השומר נשבע עד שיכפור ויודה כעין מלוה הילכך בעינן כפירת העיקר כעין מלוה ומ״ה איצטריך ליה לרמי בסופא לשלש פרות הוץ מן השכורה שהיא תביעה בפני עצמה כדי שתהי כפירה והודאה בשאולות עצמן לפי שאין השכורה מצטרפת לכפירה והודאה עם השאלות כאשר אמרנו :

עוד יש לפרש הטעם לרמי בר המא מאין לנו דבעי כפירת העיקר מדתני במתניתיה ארבעה שומרים צרוכין כפירה במקצת למה ליה למימר כפירה במקצת והלא הכפירת נזכרת היא במקרא ואם לא כפר על מה

התגלות הריב

בדרבה, תירוץ הוא. **כלומר** וכו׳ עד **ואם לאו,** בס״מ כל זה ליתא. **הואיל וזה מכיר בו,** זה כפירוש הריב״א בתוספות שם. **כפירת עין,** היא כפירת העיקר כלומר להד״ם, ובס״מ הגירסא כפירת ממון. **ואין בה שום הודאה,** לפי שטוען נאנסה. **או כלוהו,** נ״ל אכלהו וכן הוא בס״מ. **בשומר,** נ״ל בשומר וכן הוא בס״מ. **הפרה,** נ״ל כפירה. **אע״פ שאינה בעיקר כפירה,** כלומר אין שבועת השומרים תלויה בכפירת להד״ס אלא יכול לישבע בטענת אונס. **שיכפור במקצת,** אפילו דקא טעין שכורה מתה. **איצטריך ליה,** בס״מ איצטריכינן. **בסופא,** נ״ל בסיפא. **אמרנו,** בס״מ, אמרתי. כאן מסיימת התוספת בס״מ. **עוד יש לפרש,** כאן מביא דיוק הנראה כחזוק לדעתו ז״ל בהסברת שיטת רמי בר חמא. **מאין לנו דבעי כפירת העיקר,** כי נראה שאין לה יסוד מדאורייתא. **צרוכין,** נ״ל צריכין. **הכפירת,**

להוסיף לו פרה תהוי ההיא פרה דקא טעין עלה טענת אונס כפירה וישבע עליה שבועת השומרים מחמת ההודאה שהודה בשנית שהרי יש כאן כפירה והודאה אלא על כרחיך שלא בטובתך מן הטעם שפירשתי דכיון דסבר רמי בר חמא ד׳ שומרין צריכין כפירה במקצת והודאה במקצת ואינן נשבעין על טענת אונס בלבד אלמא במלוה עביד להו, ועירוב פרשיות אית ליה ומינה מה מלוה אין בה כפירה אלא כפירת העיקר שהרי אינו יכול לפטור את עצמו בשור אונס אף שומר נמי אין כפירתו כפירה עד שיכפור בעיקר, ורבנן נמי עירוב פרשיות אית להו כדאמרי׳ בפ׳ הגוזל ופליגא דר׳ חייא בר יוסף דאמ׳ ר׳ חייא בר יוסף עירוב פרשיות כתי׳ כאן וכו׳ ומאי שנא מלוה כדרבה כו׳ וכמדומה לי שאין בכחך לפרש זא המלוה דאמר עירוב פרשיות כתיב כאן ובתר הכי אמרי׳ וכי כתי׳ כי הוא זה אמלוה הוא דכתי׳ ומי ראה עירוב כזה שהוא חלוק מהם, ותו דאמרי׳ מאי שנא מלוה כדרבה אי זה טעם פי׳ כהילוק המלוה משאר השומרים אלא הפי׳ דרבנן נמי עירוב פרשיות אית להו אהניא להו שאעפ״י שלא טענו טענת אונס אלא שכפרו במקצת והודו במקצת נשבעין בלא כפירה והודאה אחרת כפשטיה וכי כתיב כי הוא זה, כלו׳ וכי צריך כי הוא זה אמלוה בלחוד הוא צריך שאין יכול לפטור את עצמו בטענת אונס ומאי שנא מלוה כלומ׳ מאי שנא מלוה דכי קא כפר בכולה מילתא פטור משבועת השומרים אע״פ שפטר את עצמו מן הכל בטענת אונס ישבע כדרבה

התגלות הריב

אוחזין. **דקא טעין,** בס״א דקטעין. **במלוה,** נ״ל כמלוה וכן הוא בס״א. **ומינה,** כלומר יש ללמוד מעירוב פרשיות. **בשור,** נ״ל בשום. **כדאמרינן בפ׳ הגוזל,** ב״ק, ק״ו: וק״ז. **וכמדומה לי שאין בכחך לפרש וכו׳,** בס״א הנוסחא וכמדומא שאין בכחך זה, ונסחתנו עיקר. **זא המלוה,** נ״ל זאת המלה. **אין בכהך לפרש וכו׳,** כלומר אין בכחך לפי שיטתך לפרש דברי הגמרא. **ומי ראה עירוב כזה שהוא חלוק מהם,** כלומר מלשון עירוב משמע שהפסוקים מעורבים יחד שהמלות כי הוא זה שייכות לשני המקומות ואי אפשר לקרוא עירוב מה ששייך למקום אחד בלבד דהיינו אמלוה. **משבועת השומרים,** טעות סופר והמלות צריכות להיות נפרדות, משבועה שייכת למאמר שלפניה, והשומר שייך למאמר שאחריו, ובס״א הנוסחא ושומרים בלשון רבים.

דלפום הכי שרי לי רבא לרב עמרם על תיובתא דאותביה מבריתא דוכחש בה פרט למודה בעיקר אמרי' כי תניא ההיא דאמר ליה הילך כלומ' שמשיבו מיד ליד דליכא למימר דילמא אדיהיב ליה מיגנב, כי קאמינא אנא כגון דקאי באגם, ואגם דנקט לאו דוקא אלא לרהוא דמילתא נקטיה כלומר שאינו משיבו לאלתר ומה דאית זה להילך דרב ששת גבי מודה מקצת וטעמיה וטעמיה דרב ששת כיון דאמר ליה הילך כמאן דתפיס ליה דאמי ובפקדון קא אמרי' כל היכא דאיתיה ברשותא דמריה קאי, הילכך אין ללמד הילך של הודאה כגון זה דרב ששת מהילך שיש בו כפירה כגון מימריה דרבא בשורי גנבת, והרא"ף ז"ל כתב בהלכות בפ' שנים אוחזין איתמר משמיה דגאון ז"ל דהיכא דאית ליה לאיניש פקדון גבי חבריה דכי תבע ליה מיניה יהיב ליה ניהליה כמקרקעי דמי דקי"ל פקדון כל היכא דאיתיה ברשותא דמריה הוא וזה ראיה לדברינו דקי"ל נמי דכל קרקע הילך הוא, ופי' דקיימא באגם חלוק בתלמוד לכמה ענינים כל מקום ומקום כפי ענינו יש שהוא מצוי אצלו ואצל כל אדם כההוא דאמרי' ש"אל כל

התגלות הריב

שרי, לשון התיר כלומר פרק את קושיתו. **דאית,** צ"ל דאיה. **הילך דרב ששת,** אבל מודה במקצת שאינו ענין לכאן כלל. **וטעמיה וטעמיה,** האחד מיותר. **דאמי,** צ"ל דמי. **הילך של הודאה,** כלומר דכפר בחלק מן התביעה ועל השאר אמר הילך. **הילך שיש בו כפירה,** שאמר לו שורי גנבת והלה משיבו ואומר שיאמר הנס אני עליו והילך דאז אם אמר קיימא באגם היה חייב קרבן שבועה. לענין חלוק במושג הילך של כפירה או של הודאה עיין ברמב"ן במלחמות לב"מ דף כ"ו :. **הרא"ף,** הוא הנקרא בפינו הרי"ף. **משמיה דגאון ז"ל,** מאחד מאותן הנקראים גאונים. **היכא דאית ליה לאיניש** וכו', כאן באר הרז"ה ז"ל מלשון הרא"ף ז"ל שיש חילוק בדין הילך בין פקדון לגנבה דבפקדון כל היכא דאיתיה ברשותיה דמריה איתיה לפיכך כקרקעי דמי והוה הילך אבל בחשש גנבה כשאינו משיבו מיד ליד והוא קאים באגם אפשר דמיגנבה מיניה ולא היה הילך דגנבה לא קאי ברשות בעלים עד דיהיב ליה. **ופי' דקיימא באגם חלוק לכמה ענינים** וכו', כאן ראינו ידו הגדולה של הרז"ה כי נהירין ליה שבילי דתלמודא כשבילי דביתיה והיה לו שכל חד והגיון ישר לרדת לעומקו של כל דבר ודבר ולסדרם בסדר נכון ואופן מדעי מאד. **שואל כל הנאה שלה,** ב"מ, נ"ד.

נשבע והוה ליה למימר ד' שומרים צריכין הודאה במקצת אלא ש"מ כפירה אחרת קאמר חוץ מן הנזכרת בפרשה והיינו כפירת העיקר כעין מלוה והטעם הזה ראוי לסמוך עליו שלום רב לאוהבי תורתך:

תשובת הרב ר' זרחיה ז"ל שלום רב לך ולתורתך והנהה והשקט מחמתך

ועבורתך החכם אשר הכמתו מרתיחהו ותבונתו לא מניחתו הנה צדקת בהמשילך דבריך ליורה רותחת אך יעות אותנו להקליטנו ריה עיקרי סמיך ולהקליטנו מערונות בשמיך ואני לא ראיתי אלא מעלה עשן כנגדי עד שכבשו אוהביך כתביך, לצהנת עיניהם ולמען בשת פניהם, ואני ערבו לי לכבודך ואהבתך והמה אמרו הטמן, ואני השבתים כשמן והיו לי כחלבנה מן הסמנין וכמעלה עשן יותר משל בית אבטינס, והנני משיב על דבריך ולא על הסדר שלהם אך הקרב קרוב לענין קודם ראיתי בכתבך, השכחת תרדא כיתניא ההיא דקאמ' הילך וגו', וחי נפשי לא שכחתיו אך זכרתיו וזכרתיך עמו ולא עלה בלבי שתכשל בו כי רחוק הוא הענין מענין מודה במקצת ועל טעמיה דרבא קיימינן התם דאמר רבא שורי גנבת והוא אמר לא גנבתי מה טיבו איצלך כו' עד אלמא ואע"ג דהא קא' כיון דאיההיב ליה מגניב ממונא קא כפר ליה השתא נמי ממונא כפר ליה וכל היכי דקאי ואינו משיבו לאלתר מיד ליד איתיה להאי טעמא

התגלות הריב

נ"ל הכפירה. **ועבורתך**, נ"ל ועברתך. **בהמשילך דבריך ליורה רותחת**, המשל הזה לא מצאנו בכתב יד שבידינו. **ריה עיקרי סמיך**, המלה סמיך נ"ל סממניך לפי רגילות לשון התלמוד ואולי יש לגרוס שמניך על דרך הפסוק לריח שמניך (שיר השירים א, ג). **יעות**, נ"ל יאות. **להקליטנו**, להכנים אל הפנו. **לצהנת עיניהם**, כי היו מאוסים בעיניהם. **ערבו לי לכבודך** וכו', היו ערבים בעיני מפני הכבוד שכבדתיך ולא מאסתים. **הסמנין**, נ"ל סממנים. **יותר משל בית אבטינס**, יומא דף ל"ח ·. **כיתניא**, נ"ל כי תניא. **טעמיה דרבא**, נ"ל רבה כגירסת הב"ח הביאו במסורת הש"ס שם ב"ק ק"ה :. **איצלך**, נ"ל אזלך. **ואע"ג**, האות ו' מיותר. **קא'**, נ"ל קאים. **דאיההיב**, ט"ס ומדבריו להלן נראה שהיתה גרסתו בש"ס שם כיון דלא אדיהיב ליה מגנב, ובנוסחאות שלפנינו ליתא להמלות אדיהיב ליה. **איתיה להאי טעמא**, דממונא קא כפר ליה.

לאחר שלשים יום קנה ואפי' עומדת באגם ואוקימנא בדאמר לו מעכשיו, ומנא תימריה דכי אמר ליה מעיקרא מעכשיו אע"ג דהשתא לא שכיחא קנה כההוא דאמרי' בפ' המפקיד אמר רבא נעשה כאומר לו לכשתגנב ותרצה ותשלמני הרי פרה קנויה לך מעכשיו, ויש שמצויה לו ואינה מצויה לכל אדם כי ההיא גבי שאלו בחזקת תם ונמצא מועד וגבי שור שהמית עד שלא נגמר דינו ונימא ליה אי תם הוה מעריקנא ליה לאגמא, ולענין מודה מקצת שאנחנו מדברים בו אי קאי באגם זהו כללו של דבר אי שכיחא ליה הא שכיחא ליה והוה ליה הילך אי לא שכיחא ליה הרי הוא כדין האבידה, ובית מלא פירות שכתבתי לך לראיה איני יודע מה היא ראייתך משם כי איני רואה שם דרך לקיימא באגם ולא לקטעא ידא דמשמשת עליהן בכתבך, ואם הפירות שהרקיבו ויין שהחמיץ שמן והבאיש בפשיעה אינה מעמידה מה ראיה יש ואמרת כי שכחת שני העמודים האלה ואולי עמודי עשן היו וכבר נצחה בהם הרוח, ואשר כתבת אדמוקי' לסיפ' בשלש פרות וארבע לוקמה בלא הילך ונמצא משתכר פרה אחת אי כדקיימא באגם אמרת כבר השיכומך על ענין דקיימא באגם ואי דקטעא לידא דפרה קאמרת ידוע הוא הכלל שבידינו מה ליקטלא כולה ומה ליקטלא פלגא ומה אתה הסר אם אתה עושה שני פרות מן הפרה הזאת שאתה נוזר לגזרים ואינינה מברית בין הבתרים ולא

התגלות הריב

ואפילו **עומדת באגם,** אפילו היא במקום רחוק והיינו מצוי. **נעשה כאומר לו לכשתגנב** וכו', שהכל היה בתנאי מקודם אף כאן הכל היה בתנאי מקודם. **שאלו בחזקת תם** וכו', ב"ק מו' . **הוה מעריקנא ליה לאגמא,** משמע שמצויה לו ואינה מצויה לכל אדם. **כדין האבדה,** דהיינו הילך. **הפירות,** צ"ל בפירות. **אינה,** צ"ל אני. **ואם בפירות שהרקיבו** וכו', הרז"ה ז"ל אומר שאולי מטעם זה לא מוקי בגמרא בדין הילך לפי שכשהנה מונח הדברים אלין כמו שהיו בזמן מסירתן לנפקד משום הכי לא הוי הילך. **שני העמודים האלה,** כלומר גמרא דתרדא ודבית מלא פירות. **ואולי עמודי עשן היו וכבר נצחה בהם הרוח,** לשון נופל על לשון פרקי אבות, פרק חמישי. **מה ליקטלא כולה** וכו', צ"ל מה לי קטלה וכו', ב"מ צ"ח. **ולא יחסרו ממנה**

הנאה שלו הא בעיא מזוני דקיימא באגם וכההוא דאמרי' בענין האומר להבירו משוך פרה זו ולא תקנה לך אלא לאחר שלשים יום וכו' כי אתא רבין אמר ר' יוחנן לא קנה ואוקימנא דלא אמר ליה מעכשו ומנא תימרא דאע"ג דשכיחא ליה לא קנה דקיימא לן דהא דרבין פליגא אדרב נחמן אמר רבה בר אבוה דאמר קנה בפרק הכותב והיינן בה התם לדמויה לרשות הרבים אי נמי לצדי רשות הרבים וכההיא דרבין אתיא ההיא דאמרי' בפ' המפקיד מאי בינייהו איכא בינייהו קושיא דר' זירא אי נמי דקיימא באגם, ויש שאינה מצויה לו ולא לכל אדם כי ההיא דאמרי' גבי כפירת הפקדון הכא במאי עסקי' דקיימ' באגם סבר אישתמיט ליה עד דבחישנא ומשכחנא ליה ומייתינא ליה, וכההיא דכי אתא רב דימי א"ר יוחנן האומר לחברו משוך פרה זו ולא תקנה לך אלא

התגלות הריב

הא בעיא מזוני דקיימא באגם, כלומר השואל אינו צריך אפילו לתת מזון לבהמה השאולה אם יש אגם סמוך לו שהאגם מצוי אצלו ואצל כל אדם. **האומר להברו משוך פרה זו** וכו', כתובות פ"ב ·. **ולא תקנה לך** וכו', בגמרא שלנו משמע לפי לישנא קמא שר' יוחנן אמר האומר לחברו לך ומשוך פרה זו ולא תהיה קנויה לך אלא לאחר שלשים יום קנה ואפילו עומדת באגם, וכי אתא רבין הגיד איפכא שדעת ר' יוחנן דבענין כזה לא קנה ואוקימנא דלא אמר מעכשיו אבל אמר מעכשיו קנה ובאר הרז"ה ז"ל דרבין כלישנא אדרב נחמן דאמר (כתובות פ"ו:) בשם רבה בר אבוה דבענין כזה קנה דהאגם קונה לו אבל בין כך ובין כך משמע לפי דעת הרז"ה ז"ל שאגם מצוי לו ולכל אדם וזה כל מה שרצה להוכיח כאן. **לדמויה לרשות הרבים או לצדי רשות הרבים,** כמו שאגם קונה את הבהמה למושכה כך רשות הרבים או צדי רשות הרבים יקנו את הגט לאשה שהניחתו שם. **וכההוא דרבין אתיא ההוא דאמרינן בפ' המפקיד,** שמשמע גם משם שאגם לא קונה. **בפ' המפקיד,** ב"מ ל"ד. **ההיא דאמרינן גבי כפירת הפקדון,** ב"מ ה' ·. **הכא במאי עסקינן** וכו', לא הביא לשון הגמרא בדיוק כמו שהיא לפנינו עיין שם. **עד דבחישנא,** ט"ס וצ"ל דביחשנא, כלומר אשתמט עד שאחקור ואחפש את הבהמה באגם ואז אביאנה לבעלה ומזה יש ראיה שהאגם רחוק ואינה מצויה בקל. **וכההיא דכי אתא רב דימי** וכו', עתה מבאר שיש לפרש הגמרא שהביא מקודם להוכיח שהאגם מצוי לו ולכל אדם באופן מוחלט לגמרי ולהוכיח ממנה שהאגם אינו מצוי לו ולא לכל אדם.

אומרי׳ שאין כאן הודאה כלל ואין דין ודברים על הפרה העומדת בעינה לא יתכן לומר ועוד הילך הוא וזה הטעם מספיק לכל מודה על האמת, ואני לא נגעה בי יד המדה השביעית וראה גם ראה כי מרוב אהבתי האמת וחשקתי בה אני פונה פנים אליה וערף אליך אעפ״י שאני הידיד שלך כי אך האמת אהוב יותר כאשר אמ׳ אריסתבלוס על אפלטון הפלספוסו, והידידות העמוד במקומה הראוי לה ומשפטי י״י אמת צדקו יחדיו, ואמרת כי על כרחי ושלא בטובתי יש לי לפרש כדברי רמי בר חמא כפירושך וכדרך בנין אב שלך, ואני כרצונך ומטובתך אינני מפרש כן, וכבר רמזתי לך פירושי בכתבי השני, ועתה הנני מוסיף לך פירוש ואם אין מפרשין להכם השלש פרות לרמי בר המא הן, וגנב מבית האיש אחת, כי הוא שתים, זה שלש, וסבירא ליה לרמי כל היכא דין גנב או ככל שומר ושומר כדינו בין שהמפקיד תובע בעיקר השמירה לומר אם היתה כדרך השומרים בין שאינו תובעו בכך, אלא כגון זה אומר שאולה וזה אומר שכורה לעולם לא תהא שם שבועה מבלתי שלש הפרות האחרות שהן כנגד כי הוא זה לחייבו שבועת התורה והן אינן צריכות לה כי אי אפשר לומר שחלק רמי בהן מודה מקצת דעלמא כל זמן שלא יהא

התגלות הריב

לא נגעה בי יד המדה השביעית, אינני שונא האמת, עיין לעיל דף ז. **אריסתבלוס,** נ״ל אריסטוטלוס. **הפלספוסו,** נ״ל הפילוסוף. **העמוד,** נ״ל תעמוד **ואמרת כי על כרחי וכו׳,** כאן מתחלת תולאה אהרת בש״ט. **ואם אין מפרשין להכם השלש פרות לרמי בר המא,** כלומר מצד הדין לא היה ראוי לפרש להכם מאין לו לרמי בר חמא השלש פרות כי הן מן הפסוק עצמו. **אלא כגון זה אומר שאולה וזה אומר שכורה,** כלומר שהמחלוקת אינה כדרך השומרים אלא כדרך הלואה בעלמא. **שלש הפרות האחרות,** נ״ל שתים כי הם כנגד כי הוא זה ועם אלו נעשות שלש והכותב כתב כשגרתו כי רגיל לחשוב שלש **פרות** וטעות זאת איכא גם כן בש״ט. **להייבו שבועת התורה,** כדעת רמי בר חמא שמצריך כפירה והודאה חוץ מטענת הנכסה. **והן אינן צריכות לה,** והן כלומר שתים של כפירה והודאה אינן צריכות לטענת הנכסה כי יכולין לישבע על כפירה והודאה בלא טענת הנכסה. **בהן,** נ״ל בדין. **כל זמן שלא יהא שם אחד מדיני האונסין,**

יתסרו ממנה העדרים, ואשר אמרת אמאי פשיטא לי' דבאית' לפרה השכורה קמן עסקינן דלא תשבוה בהודאת מקצת, פשוטן של דברים כך הוא נראה ממשנתנו שאין טענתם אלא במתנה זה אומר שאולה וזה אומר שכורה ואתה מבקש לך גדולות ועקלקלות כי אין אנו אומרי' בתלמוד דקיימא באגם ולא דקטעה לידה, אלא מתוך הדחק והפירוק שפירקנו על ידי גלגול מרווח ונכון ונראה לעין ולא יצאת המשנה מפשוטה שאין על הפרה העומדת בעינה לא דין ולא דברים ובזה הטעם אנו מעמידים גירסת מה שהודה לו לא טענו כלל הפרה העומדת כעין שהודה מודה בה אין הטענה באה עליה כלל אי משום שאינה תובעה אלא שהוא מניחה עדיין ברשות השומר אי משום דהויא ליה הילך מכל מקום אין זו הודאה מקצת הטענה, והדברים מוכיחים דהאי שיקלא וטיריא אליבא דרב הונא ורב יהודה היא ולדידהו כולה מתני' כפשוטה מיתנקמא הילכך לית לן להדורי בה אפירכי ושנויי דחיקי, ואשר אמרת הוה ליה לאקשויי ואמאי הילך הוא כדאקשי ליה לקמן בשדה גדולה וקטנה ידוע הוא שאין זו הקושיא באה לעולם אלא במקום שיש צד או דרך למודה מקצת דהא תלמד גבי עבד גדול וקטן ושדה גדולה וקטנה לבתר דאוקמה כדרבן גמליאל שמחייב בטענו חטים והודה לו בשעורים אקשי' עליה ואכתי הילך הוא ולפיכ' הקדים בתחלת השמועה להקשות שתי הקושיות אמאי מה שטענו לא הודה לו וכו', ועוד הילך הוא, אבל בכאן לדברינו שאנו

התגלות הריב

העדרים, כלומר על ידי שאתה מעמידה בדקטעה לידה לא ימעט מככר הטענות האלות על הבהמות שבעדרים כי החלק החסר מן הבהמה הוא ההודאה והחלק הקיים הוא נחשב להילך ועל כן אין תועלת לאוקמי בדקטעה לידה אלא הניחה בשתי פרות אחת להודאה ואחת להילך. **במתנה,** נ"ל במתה. **והפירוק שפירקנו על ידי גלגול,** כלומר הפירוש שפירשנו על לשון הנמרא על ידי גלגול. **שהודה,** נ"ל שהוא. **שאינה,** נ"ל שאינו. **שיקלא וטיריא,** נ"ל שקלא וטריא. **אליבא דרב הונא ורב יהודה,** דאמרי ברי ושמא חייב ואין צריך לאוקמי מתניתין בשלש ובארבע פרות, ב"מ נ"ה :. **מיתנקמא,** נ"ל מיתוקמא. **תלמד,** נ"ל תלמוד. **עבד גדול וקטן וכו',** ב"מ ק' :.

עד היום ההוא בפירושו בבבא בתרא בפ׳ חזקת הבתים באתקפתא דרב נחמן לרב יהודה דאחד אומר אכלה חטים ואחד אומר אכלה שעורים ומכללה אחד אומר אב״ג ואחד אומר דה״ו הויא חזקה דקיימא לן כר׳ יהושע בן קרחה בעידי חזקה ולפי׳ הקשה לו במפוזרות ולא ברצופות וזו הסברא שלא כסברתך אבל לא באתי עכשיו לחלוק עליך בזה שלא תאמר שאני רודף אחר כל דבריך רק באתי להזכירך ענותנותו של הרב ז״ל שלא היה בז לכל אדם ולא מפליג לכל דבר, ומה בין ענותני קמאי לתקיפי בתראי, ואם הבאתי מדבריו ראיה כדאי הוא להבין מדבריו וממנו ראיה, ועוד כי עיקר הדברים ההם לקוח מדברי הרב ר׳ שלמה ז״ל ולמה אמרת כי הפכתי פני אליו והבאתי עליך במחלוקת ונהגתי בך מנהג הרשקניזולות מתוך ספר הטענה נגיד ז״ל והוא הנקרא כתב אל חנה, ואמ׳ בתחלתם הפוך פניך המוך עמי הארץ והתר נגלים המדברים עתה ראה את מי

התגלות הריב

ביני חוטי, בתוך הרוזי פניניס שלו כלומר הביאו בפירושו. **עד היום ההוא,** נ״ל הזה. **בפירושו בבבא בתרא,** כ״ו :. **אחד אומר אב״ג ואחד אומר דה״ו** שניהם מעידין אשניס שונות אבל כל אחד מעיד אחזקה מעליתא דשניס רצופות. **כר׳ יהושע בן קרחה,** סנהדרין ל׳ :. **וזו הסברא שלא כסברתך,** לפי שלדעתך אפילו אם המחלוקת ברצופות אין מצטרפין מפני שהמחלוקת בעצם הדבר אבל לפי דעת הרז״ה ז״ל אעפ״י שהמחלוקת בחקירות מצטרפין כיון שאין הכחשה. **הרב ז״ל,** הר״ר אברהם ז״ל הנ״ל. **ומה בין ענותני קמאי לתקיפי בתראי,** מוסב למעלה, באתי להזכירך מה בין ענותני קמאי וכו׳, לשון זה לקוח מן הגמרא, סנהדרין י״א : אך שם הלשון בהפך מה בין תקיפי קמאי לענוותני בתראי. **הרב ר׳ שלמה ז״ל,** נראה שזה רש״י ז״ל כי בב״מ דף ד׳ לשונו הכי, הילך, לא הונאתים והם שלך בכל מקום שהם, שממנו נראה כיון דליתיה בעיניה אעפ״י דליתא קמן הוה הילך. **והבאתי עליך במחלוקת,** את קומנו. **מתוך ספר הטענה** וכו׳ עד **המדברים,** המלות האלה משוללי הבנה וקשה להולמם ובלתי ספק הנוסחא משובשת. **נגיד ז״ל,** הוא ר׳ שמואל הנגיד ז״ל. **כתב אל חנה,** נ״ל הנה והוא ספר ידוע לר׳ שמואל הנגיד עיין Steinschneider, Arabische Literatur der Juden, § 83. **הפוך פניך המוך עמי הארץ והתר נגלים המדברים,** לפי הנראה לקוח המאמר הזה מספר

שם אחד מדיני האונסין כל שומר ושומר כדינו הרי הפירוש בקצרה.
והנה אמת והנה נכון, ואמרת כי טעיתי על תשובת מתוך בכלל דבריך
כי נדמה לי על דרך גלגול ואינו כן כמה מתוך וכמה מגו אמורים בתלמוד שאינן לשון גלגול כן הרבה מתוך ומגו אמורים בתלמוד אבל לא בעינן חיוב שבועה, וכל מתוך ומגו האמור לענין חיוב שבועה הוא בדרך גלגול ולא נפקד מהם איש, ואם תמצא אוהב דבריך הביאהו לראיה ויבחנו דבריך האמת אתך ואם לא לא, ומה שכתבת בענין הודאה והלואה ודמי חבית של יין ושמן וחטים דשני חזקה כדי להראות לנו חכמתך ולהשתרר עלינו באומרך שהם צריכין אומן שלא מכלי אומנותך ואנחנו לא שאלנוך על הדינין ההם הגדולים והקשים שלא נמסרו לטפשים ואין בכלם עדות לדבריך בענין שאנו עסוקים בו ואינם לעזור ולא להועיל, ואני בקצת דברי נגעתי בהם בכתבי השני ובמיעוט רמזתי רוב מה שכתבת בהם על נכון בכתבך אך מרוב דבריך נזרקו מפיך קצת עניינים ודברים שאין אנו מודים בהם, ואם הייתי יודע שלא תקפוד ולא תבעיר בכשנך ולא תעלה עשנך הייתי מראה לך כלי אומנותינו באותן ההלכות:

ואני זכור כשהייתי כבן עשרים כתבתי בהם לפני הרב ר' אברהם ז"ל והודה לדברי ולקח מהן שטה אחת כמרגלית ותלאה בוני חוטי

התגלות הריב

כלומר אי אפשר שיסבור רמי בר חמא שלא ישבע על כפירה והודאה בלא טענת נאנסה. **והנה נכון,** עד כאן התונאה בש"מ. **בעינן,** נ"ל בענין. **אבל לא בענין חיוב שבועה,** כלומר כל מתוך האמור אצל חיוב שבועה לדעת הרז"ה ז"ל ענין גלגול הוא. **ואם תמצא אוהב דבריך,** כלומר אם תמצא מאמר בתלמוד המסכים עם דבריך ומחזק אותם הביאהו וכו'. **וחטים דשני חזקה,** מלת ושעורים חסרה כאן וצריך להוסיפה במחשבה. **ובמיעוט** וכו' עד **נכון בכתבך,** כלומר אני העירותי במלין קצרות על רוב מה שכתבת שהוא נכון ואמיתי. **תקפוד,** נ"ל תקפיד. **ולא תבעיר בכשנך ולא תעלה עשנך,** כלומר לא תחרה ולא תקצוף. **ואני זכור כשהייתי בן עשרים,** מכאן ראיה מוכחת שהיה הרז"ה ז"ל יותר מבן י"ח בהתווכחו עם הראב"ד ז"ל ולא כדברי הJewish Encyclopedia, ועיין בבעל המאור ב"ב ל"ח: . **הר"ר אברהם ז"ל,** זה הר"ר אברהם אב בית דין חותנו של הראב"ד. **בוני,** נ"ל ביני.

ידו כו' והמרהיבים פה והמאריכים לשון עלינו לא ידעו כי אין אנו יריאים השלי קושיותיהם לא הוציאו אלינו שועלי תמיהותיהם :

ואתה החכם מה יתן לך ומה יוסיף לך כי הכתוב עלי מרורות ותשלחם לאוהביך הכובשים והמטמינים אותם זה הגמול תחת שכברתיך ולא שרבבתיך כי רשקנתיך ושובבתיך וששאתיך ואני בראשית דברי עשיתי עצמי כאחד מקטני תלמידיך ואתה לקחת הדברים כפשוטן והרשת על גבי והארכת למעניתך והלא ידעת כי לשוני עט סופר כאחד מסופרי ארצך ולמה אבלע ואשחית ואמחה שם הידיד מספרך אשר כתבת ואני מהלה את פני בורא ניב שפתים שיברא לך ולנו לב טהור ויחדש בקרבנו רוח נכון לבחור לשון ערומים ושפה ברורה טהורה ונקייה להפליא עצה ולהגדיל תושיה :

התגלות הריב

השנות ההלום, כלומר למה כופלו הגמרא שתי פעמים. **לא,** נ"ל לו. **השלי,** הכאות. **שועלי,** הגרופים מלשון מי מדד בשעלו מים, ישעיה, מ, י"ב. **הכתוב,** נ"ל תכתוב. **זה הגמול,** לשון שאלה כמתפלא וכי זה וכו'. **שכברתיך,** נ"ל שכבדתיך, ואולי יש להעמיד הגרסא כמו שהיא מלשון כביר כלומר עשיתי אותך כביר. **שרבבתיך,** ענינו השפיל והוריד עיין קוהוט ערוך השלם ערך שרבב. **רשקנתיך,** מלה חדשה שהמציא הרז"ה ז"ל מלשון רשקיוולות וענינו חרפתיך. **ושובבתיך וששאתיך,** מיחזקאל ל"ט, ב'. ומפורש באופנים שונים, לשון תרגול והנהגה ולשון חילוק אל ששה חלקים ועוד. כל המאמר הזה ממלת שכברתיך עד מלת וששאתיך קשה מאד לפרש אבל אחר העיון נראה שזו כוונת הרז"ה, אני נהגתי בך כבוד וגדולה ולא השפלתי ערכך כי אמנם דברתי דברים חדים ושנונים נגדך אבל אחר כך שבתי ואשא אותך על גפי מרומי הכבוד. הרז"ה מפרש לשון ששאתיך מלשון שאת. **וחרשת על גבי** וכו', התנהגת עמי כאשר יתנהג הרב עם תלמיד צעיר וגם הסכל. **לשוני עט סופר כאחד מסופרי ארצך,** מעט קשה ההבנה כי הלא הרז"ה ז"ל היה ספרדי מלידה והראב"ד ז"ל צרפתי וידוע כי סופרי ספרד היו מעולים מאד על סופרי צרפת ואשכנז ואולי התולים עם הרז"ה ובדרך שנינה (Satire בלע"ז) ידבר. ואולי היא לשון ענוה יתרה. **לשון ערומים,** לשון חכמים ברור וקל להבין. **האח,**

הרפת וגדפת ועל מי הרימות קול ועד כאן ברכך, ודע כי הרבה הכמים בעיניהם שהייתי פוטר אותם מתורה ומקרית שמע כי אינם יודעים לדבר ואם תרצה לראות הרשקניולות למי הם הכתב שתחת הצורות והצלמים והפרצופין ואם דלת היא נצור עליהן יד המדה השביעית ושלא מכלי אומנותך ומבלי לב וכהנה רבות עמך בכתביך אלא שאיני דורש לך על כל קוץ וקוץ :

והמלה אשר אמרת שאין בכהי לפרש הוא התמהה גדולה שנתמהת בעירוב פרשיות כתי' כאן הזר ואמר כי הוא זה אמלוה הוא דכתיב מי ראה עירוב בזה שהוא חלוק מהם התמהת תמהה גדולה זומאי תקנתיה לנשוף מדוכתיה ארבע גרמידי אי נמי לקרי קרית שמע אחרך בא ואמור לו הוא ענין עירוב פרשיות כתיב כאן הוא ענין כי כתיב כי הוא זה המלוה הוא דכתיב ועל השנות ההלום כי נכון הדבר ועד הנה עזרנו השם לא הבהילתנו קריצת עין הגאוה והגבהות ולא הכשילתנו עקימת פה הלעג והנבלות כמו שאומר הכתי' וישם פי כחרב חדה בצל

התגלות הריב

הטענה או כתב אל הנה הנ"ל, בתמונתו הנוכחית אי אפשר למצוא בו פתרון ואני הצעיר השבתי לתקן את הגרסא כזו „הפוך פניך הפוך מעמי הארץ והתר נקלים המדברים" כלומר אל תשע אל עמי הארץ ושאר אנשים נבזים ופחותי הערך אלא הפוך פניך מהם והנה להם שידברו ככל העולה על רוחם. הרז"ה ז"ל מצדיק את עצמו שלא מלבו יצאה הדעה הזאת לבזות החכמים בעיניהם שאינם מדברים נכונה אלא מפי הנגיד ז"ל ולא אותו (הרז"ה) חרף הראב"ד אלא הנגיד ז"ל. **הכתב שתחת הצורות והצלמים** וכו' עד **ומבלי לב,** כולם דברי רשקניולות הם ומדברי הראב"ד אעפ"י שלא נמצאו כולם בכתב יד שלנו. **התמהה גדולה שנתמהת** וכו' עד **אמלוה הוא דכתיב,** כלומר הראב"ד ז"ל תמה היך אפשר שעירוב פרשיות כתוב כאן וכי כתיב כי הוא זה אמלוה הוא דכתיב יהיה להם ענין אחד ועל דבר אחד יכוונו שניהם כי אחד מהם מיותר. **בזה,** נ"ל כזה. **התמהה,** נ"ל תמהת. **זומאי,** נ"ל ומאי. **לנשוף מדוכתיה ארבע גרמידי** וכו', לשון הגמרא, מגלה ג' ועניינו ידלג ממקומו ארבע אמות וכאן הלצה היא. **אחרך,** נ"ל אחר כך. **הוא ענין עירוב פרשיות** וכו' **הוא ענין כי כתיב כי הוא זה** וכו', שניהם ענין אחד הם. **המלוה,** נ"ל אמלוה. **ועל**

רבותינו בשעה שהיו מצהיבים זה עם זה שהרי רבא אמר לרב שימי מבלי לב ולא נתכוון לבזותו אלא שאמר לו מבלי כוונת הלב נאמר הדבר וגדולה מזו אמר רב ששת על רב כמה פעמים כי ניים ושכיב אמרה רב לשמעתיה כלומר מבלי כוונת הלב ואלו אם היה מעיין היה הוזר בו ואני כך אמרתי עליך כי מבלי כונת הלב תעשה עמי מלחמה, ואני כמה ישירות עוררתי מעיני וכמה מאכלות הסרחת שלא אכלתי אותם בעתם על עסק התורה וחלבי ודמי וכליות ולב שמתי אליה על כן אל יהר בעיניך אם לא תשיגני בכונת הלב:

ואשר כתבתי בכתבי השכחת תראדא לא כתבתיו אלא לסימן ידוע כי היא מילה זרה והיה לך לזכר השמועה בעבורו ואתה הפכת אותו על עצמך את הוא דקא אמרת:

ויד המדה השביעית והוץ מבלי אומנותך באמת על ענין אחר כתבתים מפני שאתה מחזיק במחלוקת ואמרו לי עליך שלא תודה על האמת, ובאמת וברור היא המדה הקשה אשר אני רואה בך ועל כל אלה לא הייתי בן הכות המכות הגדולות אשר הוכתני בלשונך ביזיתני ביישתני וקללתני ועשיתני אפיקורוס ומגלה פנים בתורה ומבזה את רבותי קראתני שועל וכי אני הכם בעיני, וגדולה מזה עשיתיני אשה ואני פטור מקרית

התגלות הריב

מצהיבים, מראים פנים צהובות. **רבא אמר לרב שימי**, כוודומה לעניות דעתי שנפל פה שגגה מלפני השליט, הראב"ד ז"ל, כי לא מצאנו דווקא שאמר רבא לרב שימי מבלי לב כמו שאמר כאן הראב"ד ז"ל, בב"ק דף ל"ב: מצאנו כי טפח ליה רבא לרב שימי בסנדליה ובב"ק דף ק"ה כי אמר ליה רבא לרב עמרם תדורא שענינו לפי פירוש רש"י שם אין לב ובב"מ כ': פירשו משועמם וכנראה נתחלפו לו להראב"ד ז"ל אלו המקומות והביא את המאמר שלא בדיוק. **כי ניים ושכיב אמרה** וכו', יבמות, כ': . **ישירות**, נ"ל שינות. **הסרחת**, נ"ל הסרחתי. **אם לא תשיגני בכוונת הלב**, אם לא תוכל להשתוות עמי בהבנת דברי התלמוד. **תראדא**, הוא תדורא הוא תרדא. **את הוא דקא אמרת**, נראה שיש בזה קנת התול, הודאת בעל דין כמאה עדים דמי. **הוכתני**, נ"ל הכיתני. **ועשיתני אפיקורוס ומגלה פנים בתורה** וכו', השירופים האלה לא נמצאו בכתב יד שלנו. **שועל**, אולי רומז למה

תשובת הרב ז"ל, כל דוד ידוד וכל רע ירוע וכל אח יאמ' האח אחרי אשר
הפך דודי ורעי אלי עורף ולא פנים ומי גבר כמוהו ישחית הודו והדרו
ברוע לבבו להפרד מרעיו המתכבד עמהם והמתכבדי' בו כמוני היום
הנה חכמתי מרתיחתני ותבונתי לא מניחתני והמשלתני כיורה רותחות
מעלה עשן בחמתי ואש עברתי וריח שמני הפכת לחלבנה וכאלה רבות
אל אלהים יודע וישראל הוא ידע אם באף אם בחמה אם לריב אם
למלחמה דברתי עד הנה אל יושיענו היום הזה אם לא מאשר ראיתיך
בוחר במנהגי הספרדים שהם אוהבים זה לזה ובהוכהם על דבר תורה
נראים כאויבים זה לזה אמרתי גם אני אנסנו הילך בתורתם אם לא
ואכתוב אליך אגרת אוהבים ואמרי עגבים ואמרי שעשועים להשתעשע
עמך וח"ו שלא היה בה דבר בזיון ועד נאמן על כל אלה החכם אוהבינו
בשלחי האגרת הראשונה על ידו הראיתיה לו ובקשתי ממנו לפיים ממך
שלא יקשה בעיניך כל מה שתראה בה כי אני רוצה להתנהג עמך על
מנהג הספרדים ואני יודע כי לא עבר ממצותי ולא שכחו כל זה לא שוה לו
ותכתוב עליה בזיונות כי נחמסו עקביה ונגלו שוליה תחת אשר כברתי
את שלך ואשאנה על כתפי ואענדנה עטרות לי ואענדנה עדי :
עוד קראתני בתוכה ממשל משלים ועשתני במשחקי קוביא ואוחזי
העינים וסדן הריחים יסוב על צדו כל היום ואינו הולך לא לפנים
ולא לאחור ועל כל אלה נאמן עלי הדין אם זזתי מחבתך ואם שנה לבבי
מאהבתיך מלא נימא כי אמרתי דרכו לדברי כן על מנהג ספרד בהריצות
הלשון גם אני שניתי לפי דבריך כמעט הריצות, ומ"מ לא יצאתי מדברי

התגלות הריב

לשון תוכה שלא כנהוג ואולי צ"ל אח. **רותחות,** צ"ל רותחת. **החכם אוהבנו,** לא נדע מי הוא. **לו,** צ"ל לך. **עליה,** צ"ל עלי. **כברתי,** צ"ל כבדתי. **כי נחמסו, עקביה ונגלו שוליה,** כלומר בזית דברי תורה שלי והעד עליהם חרפה קבל עם. **קראתני ממשל משלים ועשיתני במשחקי קוביא ואוחזי העינים,** לשונות של גנאי אלו לא נמצאו בכתב יד שלנו. **לדברי,** צ"ל לדבר. **הריצות הלשון** העתקה עברית של המלה רשקיולות.

מקצת הטענה, וחד להודאה ממין הטענה, וכן בפ׳ שנים אוחזין בין לרב ובין לשמואל הכי מוקמי להו והכי משמע קרא דכי הוא יאמר ולא כי אינו ומאחר ששניהם הודאהו כפירה מהיכא נזכרת בפרשה אלא בטענת הגניבה או האבידה ואם כן לרמי בר חמא שלש פרות מנא ליה, וכפירת העיקר מנא ליה, וא״ת דרמי לית ליה ממנן הטענה הנה כבר העברת עליו את הדרך והמשנה ידו על התחתונה ועל כל זה דכי הוא דמשמע כפירה כלל כדפרישנא:

עוד אתה מחזיק לומר כי כל פקדון מאחר שמודה בו הילך הוא ואפי׳ עומד באגם, ותנא כמלכא דלא מעיקר סברא אמרת ליה ולא עבדת ביה עובדא כלל דהא רב ששת דאמר הילך פטור מפרש טעמיה כיון דאמר ליה הילך כמאן דתפיס ליה דמי, ומאי דקא טעין ליה הא לא קא מודה ביה ואני רואה בענין התראדה שכל זמן שהיא עומדת באגם אע״פ שמורה נחשבת בכפירה הואיל דאיפשר דמיגנבא מהתם ולאו כדתפיס ליה דמיא, והם הכא לענין מודה מקצת כי קאי באגם אמאי

התגלות הריב

המלות כי הוא שהשמיטן. **חד להודאה מקצת הטענה וחד להודאה ממין הטענה,** והרי שניהם להודאה ולא אחד להודאה ואחד לכפירה. **ולא כי אינו,** כלומר משמעות לשון כי הוא זה הודאה ולא כפירה כי לכפירה היה הכתוב אומר כי אינו. **הודאהו,** צ״ל הודאה. **שלש פרות מנה ליה,** אלא צריך להוציאם מהמלות ע״י בנין אב שלו וכפירת העיקר גם כן. **ממנן,** צ״ל ממין. **העברת עליו את הדרך,** הולכת אותו בדרך לא נכונה. **דמשמע,** צ״ל לא משמע וכן הוא בש״ע. **כדפרישנא,** עד כאן תוכחה זו בש״ע. **עוד אתה מחזיק לומר,** בש״ע יש כאן קצת בלבול ענינים, אחר התוכחה הנ״ל הביא ענינים אחרים שאינם שייכים לכאן קצת מספר דברי ריבות וקצת מספרים אחרים ואחר שלשה דפים חזר והביא דברי הראב״ד ז״ל השייכים כאן. **ותנא כמלכא,** צ״ל ותגא דמלכא וכן הוא בש״ע. **ותגא דמלכא,** לשון שבועה כלומר בכתרו של מלך אני נשבע. **הא,** מלה זו מיותרת ובש״ע ליתא. **לא קא מודה ליה,** והרי הוא כופר הכל. **שמורה,** צ״ל שמודה וכן הוא בש״ע. **בכפירה,** צ״ל ככפירה וכן הוא בש״ע. **בדתפים,** צ״ל כתפים וכן הוא בש״ע. **והם,** צ״ל וגם.

שמע ומדברי תורה כי איני יודע לדבר וכל זה על ענין הרשקניולות שהייתי טועה בו בעיניך ושמא כונתי בו יותר ממך ולכל בחן היי רוחי הייתי מתנחם והייתי תולה את הכל במנהג ספרד כהרוצי חרוצים אשר בם לולי כי נתנני עובר מתעבר ותחשבני לאויב לך ואמרת כי תבלע ותשחית שם הידיד מספרי אשר כתבתי, ולכן ידעתי כי משרשי המת לבך ועוז קצפך דברת ותגדל עלי פיך עד להשחית:

עוד אמרת כי לשונך עט סופר כאחד מסופרי הארץ ידעתי אני ידעתי ושבח אני את האלמים ואת החרשים ומה יתרון לבעל הלשון ואל יתהלל המתהלל באלה כי אם בזאת השכל וידוע אותי:

עתה ראה כי התעית בנפשך ותתן את פיך להחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא עולה זדון והדין היה שלא להשיב על דברי הקפדה ואפי' על דברי תורה אך אשיב פן תאמר יכולתיו:

חשבת לרמי בר חמא שלש פרות האחת וגונב מבית האיש, השנית אשר יאמר והשלישית זה. השבת כי מלת הוא לכפירה ומלת זה להודאה, והרי עמך שם בריש פ' שנים אוחזין ור' זירא חד להודאה

התגלות הריב

שכתוב לעיל דף 29 שועלי תאוותיהם. **ולכל בחן היי רוחי**, נראה שהוא לשון שבועה. **הרוצי חרוצים**, הראב"ד נותן למלת חרוץ כוונה חדשה, בתנ"ך מלת חרוץ ענינו כידוע מהיר במלאכה וחפץ לעבוד וכאן ענינו חד וקשה בדבורו והוא נעתק מלשון צרפת. **עובר מתעבר**, ר"ל בעל עברה וכעס. **ואמרת כי תבלע ותשהית שם הידיד מספרי**, לפי הנראה מהפך הראב"ד ז"ל דברי הרז"ה ז"ל לגמרי כי הרז"ה ז"ל כתב ולמה אבלע ואשחית ואמחה שם הידיד מספרך (עיין לעיל דף 29) שמשמע שאינו רוצה לעשות כן אבל חלילה להאמין שיעשה זאת הראב"ד ז"ל בכוונה או יטעה בהבנת דברים פשוטים כאלו לכן אני משער שבכתב יד המקורי היה כתוב ולמה לא אבלע וכו' שמשמע שהרז"ה ז"ל היה מפקפק בדבר אם יוכל לחשוב עוד את הראב"ד ז"ל לאוהב לו מאחר שהתנהג עמו (לפי דעתו) שלא כהוגן והראב"ד ז"ל תפס אותו על זה כאלו כבר הוציא את מחשבתו לפועל או לכל הפחות גמר בלבו לעשות כן. **חשבת לרמי בר חמא שלש פרות** וכו', כאן מתחלת תואנה בש"ס. **השנית אשר יאמר**, רומז כאן על

דין ודברים, וכי מפני שאינו כופר בה אתה אומר שאין בה דין ודברים, עתה תשוב ואל יהי הדבר קשה בעיניך ואני מודה לך כי לא שמעתי בו ענין חוץ מזה שכתבתי באחרונה, ולולא כבוד רבותי הייתי אומר בו כי במקל של סומים היו בו כל ימינו אך עת לכל חפץ תחת השמים וכמה מקומות הניחו לו אבותינו להתגדר בהם ולא שאנו מתגדרים בהם אלא שאנו שמחים מהם, גם אתה הסר קנאה מלבך ותודה על האמת:

עוד הגדת אלי על המרגלית אשר תלויה בצואר ביני חטי והוא מה שכתבת בענין אחד אומר אכלה חטים ואחד אומר אכלה שעורים ומכללה אחד אומר אכלה אב"ג ואחד אומר אכלה דה"ו הויא חזקה דקיי"ל כר׳ יהושע בן קרחה בעידי חזקה וזו הסברה שלא כסברתי זו טופס דבריך, עתה ראה אך הוא חותך מחלקת את הלב כי אני כתבתי דלא הויא חזקה בזמן שמכחישין זה את זה כגון זה אומר אב"ג ולא דה"ו וזה אומר דה"ו ולא אב"ג, וזה הענין אינו מדברי ר׳ יהושע בן קרחה כי הוא אינו מדבר בהכחשה אלא שזה אומר אב"ג ראיתי וזה אומר דה"ו ראיתי ובהא קי"ל כותיה אבל בהכחשה לא קא מיירי, ומדברי ר׳ שמעון נמי ליכא ראיה דנהוי חזקה דעד לא קאמר אלא שיש בכלל מאתים מנה דתרויהו קא מודו במנה אבל כי האי גונא לא אמר דהא לא מודו להדדי השתא דקא מסהיד האי לא קא מסוהיד האי ודמיא לחבית של

התגלות הריב

נ"ל פרותיו ובש"ע פירותיו גם כן בטעות. **שאין בה דין ודברים,** ע"כ תוכחה זו בשפה מקובלת. **תשוב,** ר"ל שוב מדעתך. **כי במקל של סומים היו בו כל ימינו,** כלומר תמיד היינו בחושך בענין זה ונששנו כעורים קיר. **לו,** נ"ל לנו. **וכמה מקומות הניחו** וכו׳, ומלשון הגמרא חולין ז׳: **להתגדר,** להתגדל עיין פרש"י שם. **חטי,** נ"ל חוטי. **אך הוא חותך מחלקת את הלב,** נ"ל איך חותכת ומחלוקת את הלב, כלומר איך הסכן לחלוק עם דברי ובקשת הנצחון בריבו שוללים את הסברה. **דעד,** נ"ל דהוא או דעד כאן. **שיד,** נ"ל שיש. **מסוהיד,** נ"ל מסהיד. **השתא דקא מסהיד האי** וכו׳, הכונה שזה מעיד אין זה מעיד. **ודמיא לחבית של יין ושל שמן,** דהוי שני ענינים

השבינין ליה כמאן דתפיס ליה והא איפשר דמיגניב מהתם או מת ביד השומר עד כדלא אתי לידיהי וזאת היא ראייתנו לעניין כל רואה, והראיה השנית מבית מלא וכיס מלא מסרתי לך והנה אומר איני יודע אלא מה שהנחת אתה נוטל פטור, ואמר אביי לא שאנו אלא דאמר ליה בית סתם אבל אמר ליה בית זה ידיע טענתיה וחייב שבועה ולדבריך הלא הילך הוא שהרי אומר לו מה שהנחת אתה נוטל ואם פירות שהרקיבו ויין שהחמיץ הוא אינו חייב הנפקד לשלם ועוד כיס מלא מי איכא למימר הרקיבו המעות, ועוד כי מה שהנחת אתה נוטל קאמר׳ ואם נשתנו הפירות הרי מה שהניח אינו נוטל, ומעתה הפרה השכורה איך לא נחשבת להודאה ומנין לנו שהיא עומדת בבית דין והוא הילך :

ואשר אמרת כי לא יבאה המשנה מפשוטה כי אין הפרה העומדת בעינה לא דין ולא דברים מדבריך כבר שחזרת בה מדין הילך וברחת על דרך אהרת הקדמונית, ועוד איך תוכל לומר דבר זה והלא התובע תובעה והנתבע משיב עליה כדאמרי׳ בגמ׳ סופא דאמר לך שלש פרות מסרתי לך תלת דשאלה והדא דשכירות ומיתו הנך דשאלה הנה התובע תובעה עם פורותיו, והנתבע אמר לו חדא דשאלה לא היו דברים מעולם והדא דשאלה מתה והדא לא ידענא אי הך דמתה דשאלה והך דקיימ׳ דשכירות הוא כו׳ הנה הנתבע משיב עליה ואיך יתכן לומר שאין עליה

התגלות הריב

כדלא, נ״ל דלא. **לידיהי,** נ״ל לידיה. **לעניין כל רואה,** נ״ל לעין וכן הוא בש״ו. **והראיה השנית,** שבפקדון אין הילך. **והנה,** נ״ל והלא. **שאנו,** נ״ל שנו וכ״ה בש״ו. **והייב שבועה,** בש״ו ומחייב. **ולדבריך הלא הילך הוא,** אם אמר לו בית זה והיה ראוי להיות פטור משבועה. **פירות שהרקיבו ויין שהחמיץ,** שנשתנו מכמות שהיו. **הפרה השכורה איך לא נחשבה להודאה,** ולא להילך. השכורה דקא מזכיר הכא היא אליבא דשואל אבל אליבא דמשאיל היא שאולה. **והוא הילך,** בש״ו הנוסחא והוא אומר הילך. **יבאה,** נ״ל יבאה וכן הוא בש״ו. **הפרה,** נ״ל בפרה וכן הוא בש״ו. **כבר,** נ״ל נכר וכן הוא בש״ו. **בה,** נ״ל בך וכן הוא בש״ו. **דבר זה,** שהשכורה אין בה דין ודברים. **והלא התובע תובעה** וכו׳, ואם כן הרי ישנה גם כן בכלל התביעה. **שלש,** נ״ל ארבע וכן הוא בש״ו. **פורותיו,**

והנה אמרת כי לא באת עתה לחלוק בזה כדי שלא אומר שאתה רודף אחר כל דברי התהללת בדברי רוח ומה נכבדת היום בדברי האמהות השומעות את דבריך עתה שמע לעצתי וסור מאחר כי רגזת ושחקת ולא נחת זיל להשיבותך זיל לקדמותך :

תשובת הרב ר׳ זרחיה הלוי ז״ל, החכם הנכבד שהוא מתכבד בנו ואנחנו מתכבדים בו אם באתי להשיב על דברי תלונותיך בתוכחות על עון ועל אשר לא כדת ולא נכון לא יספיק כי גיליון אך תחלת דברי לגלות פני האמת להראות העמים והשרים את יפיה כי טובת מראה היא הקשית על פירושי בדברי רמי בר חמא מר ושמואל ור׳ חייא שדורשי׳ כי הוא זה מדרש אחר, גדרותא למרמי מי׳ גברי אהדדי ורבותא למי חשב גברי הא רבן גמליאל נשיא והא אבוה דר׳ אפטרוקי לית להו ההיא דרשא ומי יימר דלמא רמי נמי לית ליה הם הכי נמי מיהו לאו מטעמיהו אלא כל חד וחד מטעמיה ואם רצונך לומר משכורת גברי לגברא ואית ליה לרמי דרב

התגלות הריב

כ״ו :) דמיירי בהתראה דקא מוכרי בהני דהא אם מעידין שכינס כאחת על אג״ה או על בד״ו הויא חזקה אעפ״י שהן מפוזרות ובא ר׳ יהודה לומר לך דבענין כזה שאין שוין בעדותן אלא השנים שזה מעיד אין זה מעיד לא הויא חזקה מה שאין כן אחטים ושעורים. **מאחר,** נ״ל מאחרי. **עון,** נ״ל און. **ועל אשר לא כדת ולא נכון,** כלומר אם חפצתי להשיב על כל דבריך שהם שלא כדת ואינן נכונים. **בי,** נ״ל כל. **הקשית עלפירושי** וכו׳, כאן מתחלת תוכחה בש״מ. **מר,** נ״ל מרב וכן הוא בש״מ. **גדרותא למרמי גברי אהדדי** וכו׳, ר״ל זה דבר גדול הוא להקביל את האנשים העומדים לצד דעה אחת מול האנשים העומדים כנגדם ולספור מי הם הרבים, כלומר אין זה הדרך למצוא את האמת. **גדרותא,** גדולה מלשון להתגדר בו, בש״מ גרים גברותא ואיננו נכון. **מי׳,** מלה זו מיותרת ואינה בש״מ. **למי השב,** נ״ל למיחשב ובש״מ למחשב. **רבותא למיחשב גברי,** ב״ב, ל״ו : יבמות מ״ה . **הא רבן גמליאל והא אבוה דר׳ אפטרוקי,** ב״מ, ה׳ · לית להו הך דרשא דרב ושמואל ולמה לא הבאת דבריהם. **לית ליה הם הכי נמי,** כלומר כמו שרבן גמליאל ואבוה דר׳ אפטוריקי אינן סוברין כרב ושמואל כך נוכל לומר דרמי בר חמא אינו סובר כוותייהו. **משכורת גברי לגברא,** נ״ל משכוהו, זבחים, כ״ג : ור״ל הרבים מושכים את היחיד אחר

יין ושל שמן דלא מצטרפי כדכתיבנא בקמייתא והך מלתא דבבא בתרא בדמכחשי אהדדי קא איירי החטים ושעורים וחטים ושעורים באמת נברור בהכחשה הוא דהא אמרי' התם אבל הכא בחדא שתא קא מסהדי מאי איכא בין חטי לשערי לא ידעי אינשי, וחטים ושעורים בשעה אחת אי אפשר בלא הכחשה ועוד אילא מכחשי אהדדי למה ליה למימר בין חטים ושעורים לא ידעי אינשי ידעי וידעי אלא שזה ראה בזמנו כך וזה ראה בזמנו כך וכבר ראיתי מי שפי' דהא דאקשי' ליה רב נחמן לרב יהודה מאג"ה בד"ו דהיא בסירוגי' לא הויא חזקה ולא אקשי ליה מאב"ג דה"ו דהיא כסדרן משום דקי"ל כר' יהושע בן קרחה ובההוא הויא חזקה ומ"ה אקשי ליה מסירוגין דבהא ודאי לא הויא חזקה משום דמפוזרות הן, וזה הפירוש מן המרגלית שלך, וגם ראיתי מי שכתב כבוד המפה יהא מונח במקומו אך הפי' הזה כחומץ לשינים וכעשן לעינים והכי אקשי ליה מענין שאפי' שניהם מעידים בו לא הויא חזקה לענין חטים ושעורים שאם היו שניהם שוין בו הויא עדות גמורה ומה ראית ענין שאינו עדות כלל לענין שהוא עדות גמורה לבטולי חזקה והנה אתה וכל הסומכים על זה הפי' עדיין אתם צריכין לפירושנו,

התגלות הריב

אלוקים והוי הכחשה ואין מצטרפין. **והך מלתא** וכו' עד **דחטים ושעורים,** מילות דחטים ושעורים מוסבות אהך **מלתא,** כלומר שהענין של חטים ושעורים דבבא בתרא בהכחשה איירי. **ונברור,** צ"ל נבררו וצריך להוסיף מלת כי קודם בהכחשה. **אילא,** צ"ל אי לא. **זה ראה בזמנו כך וזה** וכו', זה ראה חטים בשעת צמיחת חטים וזה ראה שעורים בשעת צמיחת שעורים ולא מכחשי. **משום דמפוזרות הן,** ואפילו רבו שניהם כאחת לא הויה עדות לחזקה. **וגם ראיתי מי שכתב כבוד המפה יהא מונח במקומו,** רומז לדעת הר"ר אברהם ומדבר ממנו דרך כבוד. **מפה,** שם לספר כמו מפת השלחן של הרמ"א בדור מאוחר. **והכי,** צ"ל והיך. **מענין שאפילו שניהם מעידים בו** וכו', אכילת מפוזרות שאינה עדות לחזקה כמפורש למעלה. **שאם שניהם שוין בו הויא עדות גמורה,** כלומר אם שניהם מעידין שאכל חטין או שעורים. **ועדיין אתם צריכים לפירושנו,** פירושו של הראב"ד לא נמצא בכתב יד שלנו אבל קרוב לשער שהוא סובר כתוספות שם (ד"ה

הוא מלמדת על רחוק לכן לא תמצא בכל התורה הוא זה אלא במקום הזה בלבד בדין השומרים, על כן נראה לי לפרש לרמי דכי הוא זה כי שתי המלות הללו הוא זה אינן קשורות ומחוברות זו עם זו אך כל אחת מהן חלוקה ומפורשת מחברתה וכאלו אמר הכתוב אשר יאמר הוא אמירתו ועל זה אמירתו וכשתחלק מלת הוא מן וגנב שלפניו מן זה שאחריו ולא נשארה לך אמירה על הוא אלא כפירת העיקר, וכן מצינו מלת הוא באה על כפירת עיקר ובעיקר כחשו בי״י ואמרו לא הוא ואע״פ שיש בכאן מלת לאו כאן מלת לו הענין מלמד עליו כמו שאמרנו והחוק על טעם זה ימצאנו נכון וישר, וכמה מדרשים מקובלים בידינו שהם רחוקים מזה ודי לנו בזה לרמי בר חמא שאין הלכה כמותו והלא טוב לנו לפרש כל זה מלומד התהפוכה הגדולה שאמרת לרמי בר חמא נשבע עד שאמר שכורת מעיקרא דדינא ועל שמתה כדרכה נשבע בגלגול ואנו רואים זה בהפך בגמ׳ אמר עולא ע״י גלגול וכו׳ עד מיגו דמישתבע דכדרכה מתה משתבע

התגלות הריב

ומפורשת, נ״ל ומופרשת ובס״מ הגירסא גם כן מוטעית. **אשר יאמר הוא,** צריך להוסיף מלת על קודם הוא ובס״מ ג״כ הגירסא מוטעית. **בפירת העיקר,** בס״מ כפירות ואיננו נכון. **ובעיקר,** כלומר האלהות. **ואמרו,** נ״ל ויאמרו. **באן,** נ״ל כעין ור״ל שמלת לוא הכתובה בפסוק ויאמרו לוא הוא ירמיה, ה׳ י״ב, אין ענינה כאן שלילה אלא כמו לו כי האלף כתוב במקום הוא״ו וכל השלילה כלולה במלת הוא. בס״מ יש כאן ערבוביא בגירסא כי כנראה לא הבין הכותב את כוונת הרז״ה ובקש לתקן לשונו ולא עלתה יפה. **והחוק על טעם זה,** בס״מ הגירסא והחוקר ונכון הוא. **וכמה מדרשים** וכו׳ עד **שהם רחוקים מזה,** כלומר אל תקשה עלי שאני דורש דרוש רחוק מן הפשט והלא חז״ל דרשו דרושים רחוקים עוד יותר ואין פוצה פה ומצפצף נגדם. **ודי לנו בזה לרמי בר חמא שאין הלכה כמותו,** כלומר הלא טוב הוא שנפרש דברי רמי בר חמא באופן שיקיים מהם את דרושם ויתן להם טעם המתקבל על הלב ואעפ״י שאין הטעם הזה צורך בהחלט כי אין אנו באין לידי טעות בדין ע״י זה כי אין הלכה כרמי בר חמא אלא כרבנן דסבירא להו דאין צריך שלש כפירות לשבועת השומרים אלא די באחת בטענת נאנסה. **מלומד,** נ״ל מלומר וכן הוא בס״מ. **עד שאמר,** נ״ל על. **בגמרא,** בס״מ הגמרא וגירסתו עיקר.

ושמואל ור׳ חייא אימא ולרמי תרתי מינה כדאשכחן בכמה דוכתא וכתי׳ הלא כה דברי כאש מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, עוד אני מוסיף ביאור בדברי רמי בר חמא שתסור קושיא זו מעלינו ותחלת דברי אפרש כי גם הקושיא שהקשית עלינו למה אמר הכתוב כי הוא ולא אמר כי אינו, גם זו אינה קושיא כי אינו אגינו מלמד על כפירת העיקר כמו שכתוב הילד אגינו יוסף אגינו ושמעון אגינו ואתה חשבת כי הוא קיום ענין ולא כן הוא הלא ידעת אם לא שמעת גדר אנשי האמת החכמה גדרו האמת בשני הואים וכן אמר גדר האמת הוא הוא ואתה חשבת לגדרה בהוא אחד, והנני מראה טעם נכון לתלמודיה דרמי ידוע כי הקרוב קודם לרחוק קדימה טבעית על כן תמצא בכל לשוננו מרגלא זהו זו היא כי מלת זה מודה על קרוב ומלת

התגלות הריב

דעתם. **ולרמי תרתי מינה,** כלומר מסכים לדעת רב ושמואל שצריך מין הטענה וגם יש לו דעה בפני עצמו שצריך פרט אחת של כפירה לשבועת השומרים. **אגינו,** נ״ל איננו. **איננו מלמד על כפירת העיקר,** כפירת המציאות אלא על בלתי היותו במקום ההוא כמו הילד איננו יוסף איננו וכו׳, והיו חיים וקיימים רק שלא היו במקום המדבר. **אנשי האמת החכמה,** נ״ל האמת והחכמה וכן הוא בש״ת. ור״ל הפילוסופים שראוים להקרא חכמי האמת לפי שכל מגמתם רק לבקש את האמת על דרך החכמה ואין כוונתו על חכמת הקבלה שנקראת גם כן חכמת האמת בפי המחזיקים בה. **גדר, גדרו,** המלות האלו אין מובנם כאן כמובנם הרגיל אצל הפילוסופים היהודים, מובנם הרגיל תאור דבר והסמכת מושגו באופן שיוכר בעצמותו ויובדל מכל אחר הדברים שבעולם Definition בלע״ז וכאן ענינו דרך דבור והחלטה כלומר כשרוצים לקיים ענין בלשון העברי ראוי לכפול מלת הוא ולומר הוא הוא שתי פעמים Expression בלע״ז. **והנני מראה טעם נכון לתלמודיה דרמי,** עתה מבקש הרז״ה ז״ל ליסד את דעת רמי בר חמא על בסיס מדעי ואעפ״י שאין אנו מוכרחים להסכים עמו בפירושו מ״מ ראינו כאן את רוחב לבו ועומק שכלו איך מצא טעם מוסבר ומחוכם לדבר שנראה כסתירה בעצמו שמלות המורות לפי פשוטן על קיום ענין כמו שהעיר הראב״ד ז״ל תורינה באמת על כפירה ושלילה. **הקרוב קודם לרחוק קדימה טבעית,** כלומר דבר טבעי הוא שיבוא הקרוב לפני הרחוק ולכן דרך הלשון העברי להזכיר הקרוב לפני הרחוק. **מודה,** נ״ל מורה וכן הוא בש״ת.

דהיינו הילך כל מקום שהיא לאיתויי מאי לאו לאיתויי דקיימא באגם :

עוד כת' בפ' השואל ולהכי נקט ומתו תרויהו דאי בדמתה חדא ואמר ליה חדא שקלא וחדא לא ידענא הויא ליה ההיא דמודה בה הילך ואיכא מאן דאמר הילך פטור וגו' לנו מדבריו שעל היסוד הזה נבנו השמועות ההם ואפי' אתה עומד וצווח כי כרביא תרדא וכו' וקיימא באגם אין אנו משגיחין עליך לעזוב בזה דברי הרב הנזכר ואל תחשבני כדורש אל המתים ובמרשקן עליך חלילה לי אל תירא ואל תחת, והראיה השנית מבית מלא וכים מלא אמרת אם בפירות שהרקיבו אין הנפקד חיב לשלם ואני זכור שכתבתי בכתבי שהרקיבו בפשיעה ואתה פחזת ופסעת על המלה הזאת וסנפתה בין המומין לברוא לך קושיא ואם יקשה הפשיעה בעיניך אמר אפי' באונס על דרך מתנת שומר חנם להיות כשואל או שמא היה הוא בעצמו שואל עליהם ולא הוצרך להם :

וכים מלא נמי אמר עליו רשתיך או פחתו באסתירי דציניתא ועוד שנינו כמה תהא סלע הסרה באהד לך ושים בו מהם הטוב בעיניך כי ידוע הוא לכל בעלי החכמה כי אין בעולם השפל דבר נמלט מן ההפסד והוא הנקרא עולם ההויה וההפסד, ואם כל זה קשה בעיניך שוב לדעתיך ושים חבית באגם והכוס בקרקע הים :

התגלות הריב

שס. **כל מקום שהיא לאתויי מאי,** לשון הרז"ה. **בפרק השואל,** ב"מ, צ"ה ובש"מ הנוסחא בפירקין. **כי כרביא,** נ"ל כרוכיא וכן הוא בש"מ, כרוכיא מין עוף, קדושין מ"ד. **והראיה,** בש"מ ומראיה. **ובמרשקן,** לשון רשקניולות. **וסנפתה,** לשון סניף כלומר חברת מומין. גם נראה מהענין שמובנו חפש מומין. **ואם יקשה הפשיעה בעיניך,** כלומר אם קשה בעיניך איך יוכלו פירות להרקיב בפשיעה והלא ירקבו אפילו בלא פשיעה. **מתנת,** נ"ל מתנה ולשון תנאי. **מתנה שומר חנם להיות כשואל,** כי השומר חנם שהתנה להיות כשואל חייב באונסין. **ולא הוצרך להם,** כלומר אין מן הצורך לפרש באופנים הללו כי הענין מובן באוקמתא דפשיעה. **רשתיך,** נ"ל דשתיך וכן הוא בש"מ, כלומר העלה חלודה. **פחתו באסתירי דציניתא,** בש"מ פיתי באסתרי כלומר מטבע שנפחתה צורתה ועל כן נגרע ערכה ועיין קוהוט ערוך השלם ערך אסתירא. **באחד,** נ"ל בחד וכן הוא בש"מ. **הבית,** נ"ל חבית. **שוב לדעתך ושים הבית** וכו', מהתל בו ואומר אם הטעמים האלה לא

נמי דשכורה מתה ואע״כ שתוכל לדחוק ולומר פלוגתא נינהו את המעביר
את הדרך על רמי בדבר שאין הדעת מקבלת אותו :
עוד קצפת ונשבעת שאין תורת הילך בדקימא באגם וראיתך מן התראדא
כענין הראשון ואיני יודע מא אשיבך על זה חוץ ממה שהשיבותיך כבר כי אין הנדון דומה לראיה כי בראיתיך מן התראדא בענין שורי גנבת והוא אומר לא גנבתי שומר חנם אני עליו אי קאי באגם ומיגניב ומיתביר מהתם דלא אתא לידיה לאו ממונא קא כפר ליה שהרי הוא מודה בדין השמירה שהוא שומר בה והטעם הזה נראה לעין כל רואה ואם הייתי חוזר עליו כל היום הייתי דומה לצנורא דדשא ובוצינא דריחיא, אך שמע נא אפי׳ אתה מרבה כל היום כולו תנא דמלכא ומריה דאברהם אין אנו שומעים לך שהרי הרב ר׳ שלמה כתב בפירושו בפ׳ שנים אוחזין היכא דמיא פרה של הודאה לאו דקיימא קמן ואמר לו קחנה בכל מקום שהיא

התגלות הריב

ואע״כ, נ״ל ואעפ״י וכן הוא בש״מ. **לדחוק**, בש״מ הגירסא לדחותו וקשה להכריע. **פלוגתא נינהו**, זין עולא לשאר אמוראי. **שאין הדעת**, עד כאן התולאה בש״מ. **את המעביר**, נ״ל אתה מעביר. **עוד קצפת**, כאן מתחלת תולאה אחרת במקום אחר בש״מ. **כענין הראשון**, כמו שפירשת כבר. **מא**, נ״ל מה וכן הוא בש״מ. **כי אין הנדון** וכו׳, בש״מ כתוב בטעות כי הנדון דומה לראיה. **בראיתיך**, נ״ל בראייתך וכן הוא בש״מ. **ומיתביר**, נ״ל ומיתביד וכן הוא בש״מ. **לאו ממונא קא כפר שהרי מודה בדין השמירה**, כלומר בנידן דידן השואל מסלק עצמו מתביעת המשאיל ועוד הדבר ביד המשאיל לכן הוי הילך אבל התם בענין התראדא השומר איננו מסלק עצמו מבעל דינו שהרי הוא טוענו בגנבה וכל זמן שלא בא לידו איננה ברשותו לכן לא הוי הילך. הלשון כאן איננו עולה יפה אבל בלי ספק כוונתו לפרש כאן כמו שפירש למעלה דף 21. **לעין כל רואה**, חוזר דברי הראב״ד שלעיל דף 34 כלומר את סבור שדעתך נראית לעין כל רואה אני אומר כי טעמי נראה לעין כל רואה. **צנורא דדשא**, ציר הדלת, פסחים נ״ד: **בוצינא דריחיא**, ברזל התחוב בנקב שברחיים, שם. **תנא דמלכא**, נ״ל תנא. **מריה דאברהם**, לשון שבועה. **הר״ר שלמה**, רש״י ז״ל וומדבר ממנו כמי שהוא חי עדיין אעפ״י שאחר כן אומר והאל תהשבני כדורש אל המתים. **היכי דמיא פרה של הודאה** וכו׳, ב״מ, ה׳ ברש״י

כלפנים הללו דרך הקירוב והדמיון כמו בקדרה שבשלו בה נתבשלו שזה יאור מצרים וזה ים סוף, וכן אם נפרש מה שהנחת אתה נוטל על המושב תחתיו בערכו ובשוהו לא היה הדבר רחוק ובדין גזלן מצינו כפירות שהרקיבו מקצתן אמר לו הרי שלך לפניך ואע"פ שנשתנו, וגזלן קונה בשינוי אף בזה אין תמה אם נשתנו והוא אומר לו מה שהנחת אתה טול, וגדולה מכל אלו כי הדבר מונח הוא בעצמו מן התשלומין כדקיימ' לן לכל שמין היזק מגנב וגזלן נמצא נוטל מה שהניח ואם הוא נוטל יותר עד כדי תשלום ההפסד אין מה שהניח יוצא מן הכלל ויש המעט בכלל המרובה ודי לנו בכל מה שהזכרנו, אבל בית מלא וכיס מלא מעות באנם לא ראיתי מעולם, נסתלקה קושיתך וראיה וסיוע לא יהיה לך בביתך ולא יהיה לך בכיסך:

עוד כתבת כי כשאמרתי שאין על הפרה העומדת בעינה דין ודברים הכרת שחזרתי בי וברחתי אל דרך אחרת, אשריך שהסרחת

התגלות הריב

דרך הקירוב והדמיון, כלומר אינם נאמרים בדיוק ואם כל זה הם אומנים היטב ואם דומים אנחנו להקשות עליהם אין זה אלא פלפול של הבל. **בקדרה שבשלו בה** וכו', יושל לעונש מדה כנגד מדה ולאו דווקא. **אם נפרש** וכו' עד **על המושב תחתיו בערכו ובשוהו** וכו', כלומר לא נצטרך לפרש מה שהניחת אתה נוטל על הדבר עצמו אפילו אם נשתנה ונתמעט ערכו אלא נוכל לפרש שהנפקד משיב כל ערך הדבר ושויו בשלמות ואז לא הוי הילך אלא כמלוה שהלואתה לאיש והלוה חייב להשיב כל ערך הדמים ושויו. **ובשוהו**, בס"מ ובשויו. **כפירות**, נ"ל בפירות וכן הוא בס"מ. **ובדין גזלן מצינו** וכו', כלומר אף אם לא נפרש כפירוש הנזכר באחרונה גם אז אין קושיא שהרי בדין גזלן מצינו ברור שבפירות שהרקיבו ונשתנו שאומר לו הרי שלך לפניך ואומר שגזלן קונה בשינוי אלו היינו משגיחין על הפחתת הדמים לא היה הגזלן יכול לומר כן אלא היה צריך לתת דמי הפירות כשעת הגזלה. **טול**, נ"ל נוטל וכן הוא בס"מ. **מונח**, נ"ל המונח ובס"מ בטעות מונה. **הדבר המונח הוא בעצמו מן התשלומין**, כלומר מה שהניח הוא נוטל לפי ערכו ושויו שהוא שוה עתה בהפסדו. **שחזרתי בי**, בס"מ הנוסחא בטעות שהזרתי כי. **וברחתי אל דרך אחרת**, בס"מ ליתא. **שהסרחת המאכלים**, רמז לדברי הראב"ד לעיל דף 31, ובס"מ ליתא.

והקשית כמה שהנחת אתה נוטל כי אם נשתנו הרי מה שהניח אינו נוטל אי דייקי' כולי האי לא מקרא קרינן ולא מתנא תנינו קנוקראי וקשיאן מתניאתא כתי' מה שהיה הוא שיהיה ומה שעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש וכתיב כי ברא יי חדשה, והחכם אמר אין מערכת מן המערכות העליונות שוה לחברתה ברבבות אלפי שנה ועוד שנינו משלמת מה שנהנית ומשלמת מה שהזיקה ואין התשלומין מה שהוזקה ומה שנהנית ממנו בעצמם אלא הדבר המושב תחתם כאותם ששנינו אכל תרומה טמאה משלם חולין טהורים וכן במה שכתוב מכה נפש בהמה ישלמנה פי' תי' נפש תחת נפש כמו שכתב שלם ישלם שור תחת השור והרבה מהדברים הנקראים בשם הגורם להם כמו החטאת והאשם, וכמו שכתוב הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו כלומר שכר פעולתו אתו וכמו ברעהו יעבוד חנם ופועלו לא יתן לו לדעת דברי המדקדקים וכמה דברים אמורי'

התגלות הריב

יספיקו לך לתת טעם למה אין דין הילך בבית ובכים שיש את הבית בחנם ואת הכיס בקרקע היס ואז בוודאי לא יהיה בהם דין הילך לפי דעתך. **כמה,** בש"מ במה. **אי דייקי' כולי האי לא מקרא קרינן** וכו', כלומר הדיוק שדייק הרהב"ד ז"ל אם נשתנו הרי מה שהניח אינו נוטל איננו דיוק ישר ונכון ואם אנחנו מדייקים כל כך אי אפשר לפרש לא את המקרא ולא את התלמוד כי שניהם דברו כלשון בני אדם ולא השגיחו על כל מקרה ושנוי שאפשר שיקרה בתכונת הדבר לכן גם אם הרקיבו הפירות או העלו המעות חלודה יכול הנתבע לומר מה שהנחת אתה נוטל ומראה הרז"ה כמה משליה לזה מלשון תורה וגמרא וגם מפילוסופיא. **קנוקראי,** נ"ל קשו קראי וכן הוא בש"מ. **שעשה,** נ"ל שנעשה, קהלת א, ט. **משלמת מה שנהנית** וכו', ב"ק כ"ב, מ"ב. **ואין התשלומין** וכו' עד **המושב תחתם,** כלומר אילו היינו מדייקים לשון המשנה כמו שרוצה הרהב"ד לדייק היינו יכולים להקשות עליה שאי אפשר לקיימה שהרי דיוק המלות משלם מה שנהנית ומה שהזיקה שצריך לתת אותו דבר עצמו שנהנה ממנו או שהזיקה וזה בוודאי בלתי אפשרי אלא ברור שאין לדייק המלות כל כך אלא להבינן כמו שמבינים אותם כל בני אדם והוא שצריך לתת דבר אחר תחת הדבר הנאכל או הניזק. **החטאת והאשם,** והיו ראוים להקרא קרבן חטאת וקרבן אשם.

ראיתיך שכתבת בסוף כתבך הראשונה מדלא אוקמה כגון דאמר ליה ארבע פרות מסרתי לך תרתי דשאלה ותרתי דשכירות אנהרנא מיניה דלא מצטרפי כלל ואנו כבר בירדנו שלא היה נכון זה מפני שאין זכר במשנה לתביעת השכורה, זו התשובה הנחתיה לך פאה בעת ההיא ועתה דהחזר החזרתני עליה בעל כרחי :

עוד כתבת בענין המרגליות באחד אומר אב"ג ואחד אומר אבלה דה"ז ותפשת אותי בשלא דקדקתי במה שכתבתי בזמן שמכחישין זה את זה ועל זאת לקיתי מיד לשונך מיד אורב וכמעט צדקת ממני בזה ועתה שמע תשובתי דע כי אתה גורם לי בהבריחך כתבך ממך ואתה כותב אותם על שמי ושולחם ביד אחרים הכובשים והמטמינים אותם ממני וכבר פייסתיך על זאת לבל תוסיף ולא שמעת ובדין היה לי שלא להשגיח לכתביך ולומר ערוקיה מסתייא עד שתשלחם לידי ואשוב עליהם ונראה דבר מי יקום ממנו ומהם, גם אני אודך לבל תושיע לי ימינך אך קנא קנאתי לשם ולתורתו ונפתולי אלהים נפתלתי גם יכולתי עד שראיתי הכתב ההוא שלך ביד אחד מאוהביך בדוחק ובוקשי גדול ולארכה להניחו אצלי אלא מתוכו השיבותיך עליו אבל ממנו ושמרתי בלבי טורף העניינים בראשי הפרקים בכל זאת עזרני השם והגבירני ולא נמצא עולתה בי כי אתה כתבת בכתביך בלשון הזה אבל הדבור היוצא ממנו הכהשה לעיקר

התגלות הריב

ראייתיך, נ"ל ראייתך וכן הוא בש"מ. **הראשונה,** נ"ל הראשון וכן הוא בש"מ. **אנהרנא,** נהורונו, כלומר מבינין אנחנו. **דלא מצטרפי כלל,** דאילו היו מצטרפות היה יכול להעמיד התביעה בשתי שאלות ושתי שכורות. **מפני שאין זכר במשנה לתביעת השכורה,** לפיכך הוצרכו לאוקומי כולן בשאלות מלבד שכורה אחת שהיא מטעמת התובע. ע"כ התוצאה בש"מ. **הנחתי לך פאה,** כלומר חשבתי שזה יהיה סוף וקץ לענין זה. **כתבתי,** נ"ל כתבת. **גורם לי,** צריך להוסיף מלת רע. **ערוקיה מסתייא,** די לי לברוח ממנו, מסתייא לשון די, עיין ברכות נ"ט. **ממנו ומהם,** נ"ל ממני או ממנו. **ובוקשי,** נ"ל ובקושי. **ולארכה,** נ"ל ולא רבה. **אלא מתוכו** שקראתי בחפזון. **אבל ממנו,** המלות האלו אין להן הבנה ראויה. **והגבירני,** כלומר נתן לי גבורה ונצחון עליך. **הדבור,** נ"ל הדבר.

המאכלים על ההכרה הגדולה הזאת כי איני מכיר בעצמי הזרה זו וכן אני בכל דין הילך לדברי הפוטר משום דכמאן דתפים ליה בידיה דמי מעתה אין בו שום דין ודברים, ואם הוספתי טעם אל טעם וראיה על ראיה אין לדון אלי מזה דין הזרה:

עוד הקשיתה והלא התובע תובעה והנתבע משיב עליה כדאמרי' סופא דאמר ליה ארבע פרות מסרתי לך כו' ואנו אומרי' כי כל האומר עד ומייתו להו הנך תלת דשאלה הכל הקדמה והצעה הוא לפרש הענין אבל שורש התביעה אינה אלא ומייתו הנך תלת דשאלה בלבד ולאו דחויי קא מדחינא לך אלא תלמוד ערוך ועמוד ברזל משנתינו היא הוכוח שאין במשנתינו זכר לשכורה כלל בטענת התובע שכך שנינו זה אומר שאולה וזה אומר איני יודע חייב זה אומר שאולה וזה אומר שכורה ישבע השוכר שהשכורה מתה, והשאולה האמורה במשנתינו בטענת התובע בזה אומר שאולה וזה אומר איני יודע היא דמזל כל השאולות המפורשות בגמ' לרבנן ולרמי בר חמא ודמיא קצת למא דאמרינן התם בשבועות בפ' שבועת הדיינים חטה בכלל חטים, שעורה בכלל שעורים, ומן הטעם הזה נדחית

התגלות הריב

וכן אני בכל דין הילך וכו' עד **מעתה אין בו שום דין ודברים,** הרז"ה מראה שהילך ואין דין ודברים דבר אחד הם ובאמת בקר כאן הראב"ד בדברי הרז"ה בקורת שטחית. **אין לדון מזה דין הזרה,** כי הוספת טעם אינה הזרה. **ואנו אומרי',** נ"ל ואני אומר. **האומר,** נ"ל האומר. **ומייתו,** נ"ל ומיתו. **ומייתו,** בש"מ ומתו. **הוכוח,** נ"ל תוכיח וכן הוא בש"מ. **שאין במשנתנו זכר לשכורה כלל בטענת התובע,** כי כל פעם שמזכיר טענת התובע במשנה מזכיר רק תביעת שאולה כמו שהולך ומבאר. **חייב,** בש"מ ליתא. **שהשכורה,** נ"ל ששכורה וכן הוא בש"מ. **דמזל כל,** נ"ל רמז לכל וכן הוא בש"מ. **למא,** נ"ל למאי וכן הוא בש"מ. **למאי דאמרינן התם בשבועות** וכו', המאמר חטה בכלל חטים וכו' איננו בפ' שבועת הדיינין כי בקשתיו ולא מצאתיו אבל יש שם דף מ' פרוטה בכלל מטבע ואולי לזה כוון הרז"ה ז"ל ונתחלף בזכרונו. **חטה בכלל חטים** וכו', כלומר כשמזכיר חטין החטה האחת נכללת בכללן וכאן כשמזכיר שאולה כל השאולות נכללות עמה יש שהכלל מלמד על הפרט ויש שהפרט מלמד על הכלל.

ונמצא שברך יוצא להפסדך ואם זו דוקא וזו לאו דוקא קשיא וכן ומוטב היה לך אם עמדת בקושיא הראשונה ובר מן דין ומן דין אני שמרתי דרכי מהטוא בלשון ולא כתבתי לך אלא זו הסברא שלא כסברתך סתמתי הענין ולא פירשתיו כלל, ומ"מ נראה מדבריך שאינך מסכים לתירוץ הרב ולתירוצנו שעלה בלבנו בימים ההם בההיא אתקפתא דרב נחמן לרב יהודה וכן העידות בעצמך שהוא לך כחומץ לשינים וכעשן לעינים, והנה הכרתי בך מתחלה משרש דבריך והנה באמת כי אין סברתיך כסברא

ההיא הפח נשבר ואנחנו נמלטנו ורודפנו נסו מתוך הפחת ונלכדו בפח:

ולנו עוד תירוץ אחר מבואר יותר בההיא אתקפתא דרב נחמן מבלעדי

תירוץ ההוא שכתבנו בילדותינו ונכתבהו במקומו בע"ה שלמו כל תשובותיך ונפקחו עיני הסומים הטועים שאמרת ואם על זה הייתי משבה העורים הדין עמך, עתה אני מזנב בקצת תלונותיך הלילה לי מעשות זאת כי לא שועל קראתיך ולא אשה עשיתיך ומעולם לא עשיתי איש ולא אשה צא וראה למי מברכים מאה ברכות בכל יום ומנהגי כפ"ד שאמרת לא ראיתים ולא שמעתים מעולם שיש בו רעה תחת טובה וקלון תחת כבוד, והמנהג הזה לא לספרדים כי אם לסר פריד הם ש"נ בהם ואיש כי יגע בהם, ומי הגיד לך על התראדא כי תפשתיו והפכתיו גם אני לסימן כתבתיו

התגלות הריב

ואם זו דוקא וזו לאו דוקא, דווקא אצל שני הזקנה ולאו דווקא אצל יין ישן. **קשיא וכן,** מלת וכן קשיא כי אין שני הענינים שוין. **בקושיא הראשונה,** למה מקשה ר' נחמן ממחוברות ולא מרצופות. **לתירוץ הרב,** הר"ר אברהם הנ"ל בענין זה. **הפח נשבר** וכו', המלכודת שבקשת ללכדני בה נשברה כלומר לא עלתה בידך להוכיח כי לא אתי הנדק וזה הלשון נופל על לשון אורג. במאור לב"ע, אלפאסי, דפוס ווארשא דף ל"ז מביא הרז"ה שני תירוציו לענין זה. **בילדותנו,** כשהיה בן עשרים. **הייתי,** צ"ל היית. **היית משבה העורים הדין עמך,** כלומר עורים כמו הרז"ה ז"ל הרואים בטוב. **מזנב,** ענינו מבקר מעט כאן ומעט כאן. **למי מברכים מאה ברכות,** כלומר שהקב"ה לבדו עושה איש או אשה. **סר פריד הם,** אנשים העושים פירוד לבבות, לשון נופל על לשון ספרדים, פירוש אחר כמו נפרדעים כלומר שרצים טמאים.

חיוב הממון כגון חטים ושעורים דרבה בר נתן ושוורים אחד גדול ואחד קטן וכן חבית של יין וחבית של שמן ואפי' לרמי כגון זה אומר שמן מכר לו וזה אומר יין מכר לו אינן מצטרפין מפני שהיא ההכחשה בשרש הדבר הגורם לחיוב הממון והוא מכירת היין והשמן דומיא דשוורים ואמרי' בגמ' לרמי בפקדון ולא במכירה, וכן לענין חזקה בזמן שמכחישין זה את זה כי זה אומר אב"נ וזה אומר לא כי אלא דה"ו כו' זהו ענין דבריך ששלשת כל אלה הדינים וחזרת אותם במחזורות ההכחשה ואנו יודעים בבירור בלי ספק כי אין ההכחשה מעילה ולא מורידה בדין אחד אומר הבית של יין ואחד אומר חבית של שמן כי אע"פ שאינן מכחישין זה את זה אלא שהן עדות מיוחדת כל אחת ואחת בזמנה אין מצטרפין לעולם, ועל כן ראיתי שההכחשה שכתבת בהן ללא צורך וללא טעם ואמרתי בלבי אולי כתבת להרחבת ענין כמו שהוא אומר כי הוא לוקח הפשוטה ומשיב מדרך הפשיטות ולא בדקדוק, וכן אמרתי בפרה ההחזקה כי ראיתי כל דבריך חרוזים וקשורים זה בזה במלת כן, וכן עכשיו שאמרת כי בדקדוק נתכוונת להכחשת החזקה קשיא הכחשת חבית של יין וחבית של שמן שהיא ללא טעם

התגלות הריב

לרמי, נ"ל לר' אמי או לדמי. **בפקדון ולא במכירה,** כלומר אם עד אחד העיד שהפקיד אצלו דמי יין ועד אחד העיד דמי שמן אינה הכחשה בעצם הדבר אבל אם אחד העיד שמכר שמן ואחד יין הוי הכחשה בעצם הדבר. **ששלשת כל אלה הדינים,** כלומר לא דייך שכפלת הדברים אלא ששלשת אותם וזה יותר מדי. **וחזרת אותם במזורות ההכחשה,** נ"ל וחרזת אותם במחרוזות ההכחשה כלומר תלית אותם בענין ההכחשה שאם אין הכחשה גם הם אינם, מחרוזות ענינם דברים הסדורים בחוט או מיתר המחברן יחד לשון חרוזי פנינים ובלשון משנה חרוזות של דגים. **מעילה,** נ"ל מעלה. **עדות מיוחדת,** כל אחד אומר עדות בפני עצמה חלוקה משל חברו אבל בלא הכחשת חברו. **להרחבת ענין,** ליתר באור שלא יהיה בו ספק. **בפרה ההחזקה,** נ"ל בפירות החזקה כלומר אכילת פירות לחזקת השדה שהיו מתווכחים עבורה לעיל. **וכן,** נ"ל אבל. **קשיא הכחשת חבית של יין וכו',** אם בדקדוק אתה מצריך הכחשה אבל עדות של יין ושל שמן כדי שלא יצטרפו יש להקשות קושיא על דבריך כי לא כנים המה.

ויתנו לו לקט שכחה ופאה ומעשר עני גם כבד כבדוהו במעשר ראשון במשפטו והקו ויעדיפו לו על חלקו כי היה בעל הבית איש עשיר ונדיב ויהי לו הלוי אהוב וחביב:

הלקט שתי שבלים לקט, מלוה ופקדון זכר למה שאמרנו שהן מצטרפין זה לזה בדין מודה במקצת, דקיי"ל האי עסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון ומקבלי העסק נשבעין מדין השותפי' ומכפירת טענה שתי כ"ף כרב וההודאה שוה פרוטה כי כל הנשבעין שלא בטענת השנויים במשנתנו כולן כעין שבועת התורה יודו להן ואם כן שהמלוה והפקדון אינן מצטרפין זה לזה חסרה לה כפירת טענה וחסרה לה הודאה שהכפירה מתחלקת כספ' אחת לכאן וכסף אחת לכאן וכן פרוטת ההודאה הציה לכאן והציה לכאן ואנו צריכין לד' כסף ושתי פרוטות וזה לא עלה על לב איש מעולם, וראיותינו הראשונות יותר ברורות וחזקות מזו אלא שהנהגנו ע"ד משל הצייד משכח רברבי' שקיל משכח זוטרי שקיל:

השכחה על כוונתינו באגרת הזאת לדבר הדבר הזה והוא שרמזנו עלינו בכתבנו השלישי לומר אך מרוב דבריך נזרקו מפיך קצת ענינים ודברים שאין אנו מודים בהם, ועתה אחרי נתברר ונשלם הענין הראשון כהפצנו אנו שבים לברר גם את זה, למען לא נהיה כמתהללים בדברי רוח ומתכבדים בעיני האמהות כאשר אמרו עלינו, כתב המפרש בכתבי

התגלות הריב

על ראש הרז"ה ז"ל לדמותו למחזיר על הגרנות ומתקשט בשל זולתו ותפס הרז"ה את לשון הראב"ד מלקט שכחה ופאה ותחת השמות האלה הביא ראיות חדשות וחזקות להוכיח כי הצדק אתו ולהכריע כליל את בעל ריבו. **דקי"ל האי עסקא פלגא מלוה** וכו', בבא מציעא ק"ד :, כאן מתחלת תוספה בשטה מקוצרת. **ומכפירת**, צ"ל בכפירת וכן הוא בש"מ. **כי כל**, צ"ל ככל, ובש"מ בטעות בכל. **שלא בטענת**, צ"ל שלא בטענה. **השנויים במשנתינו**, שבועות ל"ח :. **הסרה לה כפירה** וכו', כלומר הכפירה וההודאה אינן שלמות כי נגזרו לחצאין. **ואנו**, בש"מ בטעות ואינו. **שהנהגנו**, בש"מ בטעות שהנהגו. **משכח רברבי שקיל** וכו', ב"ק מ"ב. כלומר כמו שהצייד צד עופות גדולים או קטנים כך אני לוקח ראיות חזקות או חלשות. עד כאן התוספה בש"מ. **על כוונתינו באגרת הזאת** וכו', ר"ל על אודות כוונתנו באגרת הזאת וכו' ובנוגע אליה הנני להגיד. **עלינו**, צ"ל עליו. **כתב המפרש**, הרז"ה ז"ל

ולאמר לא זכרתיו אלא שכחתיו ובתוך רשקניולותיך לא ספרתיו, ואשר אמרת כי הלכת על דרך דברי רבותי אם אני לך כרב שימי אתה לי כרבא היה לך לטפח לי בסנדלך כאשר עשה לו בתובתא שהוסיף לו רצועה אחת ואני רואה כי אין משפט באזניך ולא צדק באבניך, והאומרים לו כי אינני מודה על האמת המה היו במורדי אור לא הכירו דרכיו ומי שאינו מכיר האמת אינו מכיר המודה עליהם ועליה אמר החכם אשר קראו לשקריהם אמונות וקראו שם אמונת קסמים, ואשר השבת לי כמתהלל אני בן תלמיד חכם אני בן בנו ואינני כלגין המתקשקש, ואם אני אמרתי כי אני כאחד מסופרי ארצך אם דקדקת יפה גם בזה הייתי מוצא ענותנותי ושפלותי ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה, והמקום יורנו הדרך הטובה והישרה ויגמלנו כרוב חסדיו וכרוב רחמיו:

תשובת הרב ז"ל, שמחתי על תשובותיך אלא אשר נדמית לבן לוי המחזיר בבית הגרנות והמשתדל בשדה בעל הבית ללקט לקט שכחה ופאה ומעשר עני אך לא אשיבך דבר עליהם מטוב עד רע שאיני רוצה להחזיק במחלוקת עם שכנגדי ולא עם פחות ממני ושלום:

תשובתה אמנם חזר הלוי בבית הגרנות ויקר מקרהו חלקת השדה לבועז

התגלות הריב

לא, נ"ל כי. **אלא**, נ"ל ולא. **רבותי**, נ"ל רבותינו. **כרב שימי**, בבא בתרא ל"ג . **באזניך**, נ"ל במאזניך. **לו**, נ"ל עלי. **ועליה אמר החכם**, לא ידעתי מי הוא. **בתובתא**, נ"ל בתיובתא. **כלגין המתקשקש**, מלשון הגמרא, ב"מ פ"ה: איסתרא בלגינא קיש קיש קריא כלומר אינני מאותן שלמדו מעט ומבקשין להתראות ולהשתבח עם מעט למודם אבל אני למודתי הרבה וגם אבותי תלמידי חכמים היו ואם אני מתנהג כזה אין בו משום יוהרא. **הייתי**, נ"ל היית. **ענותנותו**, נ"ל ענותנותי. **אלא**, נ"ל אלה או אלו. **נדמית לבן לוי המחזיר בבית הגרנות** וכו', כלומר בכל ראיותיך ורעיוניך התנהגת כראוי לטבעך כי בן לוי אתה, לא הבאת משלך אלא לקחת רעיוני וראיותי ונמגמת ושנית אותן כבן לוי המחזיר בבית הגרנות ובשדה מבעל הבית ולוקח לקט שכחה ופאה. **אמנם חזר הלוי בבית הגרנות** וכו', עתה עורך הרז"ה ז"ל תשובה מוראת על הראב"ד ז"ל אשר חדל מריב אבל לא בדרך שלום ובסוף דבריו המיט קלון

דבכולל עסקי׳ ולא במונה לפי שאין הכחשה במונה והכי אסקנא לבתבירתא דהא ר״ש בן אלעזר התם בנזיר במערבא אמרי׳ אין הכחשה במונה ובכ״לל ודאי הכחשה היא בעיקר קיום הדבר במנה שחור ומנה לבן ואי אמרי׳ התם תרויהו אמנה בעלמא קא מסהדי בענין שני חזקה באב״ג ודה״ו אמאי לא אמרי׳ נמי תרויהו אתלת שנין בעלמא רצופות קא מסהדי, וכיון שכן דתרויהו אחדא ערעא מסהדי ואי אמרי׳ גבי שני חזקא שתא דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי והמנים ודאי מקיום הדבר הם כמו השנים לחזקה, ומה שאמר כי אין לכל השנים מצטרפות בחזקה שהרי אכלה מפוזרות לא הוי חזקה ובין אב״ג ודה״ו דחוק גדול יש, מה ראיה יש בין מפוזרות לרצופות ומה דחוק גדול יש בין אב״ג ודה״ו אחר שכל אחד ואחד מן העדים מעדים ברצופות מה לי אב״ג מה לי דה״ו מה לי וח״ט אין ברחוק הזה קיום שום דבר ומה שנה זה מן מנה שחור ומנה לבן, ובא וראה כי אין בכל דברי המפרש הזה ברור טעם בכל מה שהרבה לדבר בזה ולא די לו שלא פתח פתח אלא שסתם, ותיזיל הא אחר שכיון

התגלות הריב

אומרת חמש ואבעיא להו אי בכולל מונה אי במונה כגון שהאחת אומרת אחת שתים והשניה אומרת שלוש ארבע חמש כולל שהאחת אומרת שתים והשניה חמש ומסיקנא במערבא אמרי אין הכחשה במונה לפיכך צריך לאוקומי דבכולל עסקינן ואמר הרז״ה אם כן בהא דר׳ שמעון בן אלעזר גם כן בכולל עסקינן ואעפ״י דאית הכחשה אמרינן יש בכלל מאתים מנה, העולה מדבריו שדעת הראב״ד בלתי צודקת ופירושו אינו נכון. **לבתבירתא,** נ״ל לבתרייתא. **תרויהו אתלת שנין בעלמא רצופות קא מסהדי,** ושוי חזקה. **ערעא,** נ״ל ארעא. **חזקא,** נ״ל חזקה. **והמנים ודאי מקיום הדבר הם כמו השנים לחזקה,** כלומר המנים של המלוה הם דומים ממש לשני חזקה ומקיימים המלוה כמו שהשנים מקיימות חזקת השדה. **לכל,** נ״ל כל. **מה ראיה יש בין מפוזרות לרצופות,** כלומר אם ראינו שבעדות אכילת שנים מפוזרות אין חזקה מקוימת היך נוכל לומר מפני זה דבכל עדות של שנים שונות לא תתקיים חזקה דילמא בזה אומר אב״ג וזה אומר דה״ו יש קיום חזקה כמו שהשנים רצופות. **דחוק,** נ״ל רחוק. **מעדים,** נ״ל מעיד. **אין ברחוק הזה קיום שום דבר,** כלומר אין נפקותא בזה ולא תתבטל העדות מפני זה. **ותיזיל,** נ״ל ותא חזי.

השני כל הכחשה שאינה כש רה הדבר הגורם לחיוב הממון או לעיקר קיום החזקה או לקיים כל כתב בין שתהא ההכחשה בין התובע והנתבע בין שתהא בין העדים עצמן או בין התובע והעדים אינה הכחשה הואיל ובעיקר קיום הדבר הם שוין דקי"ל כר' יהושע בן קרחה וכר"ש בן אלעזר אליבא דב"ה דאמרי' יש בכלל מאתים מנה:

עוד חזר ואמר בסוף הענין וכן לענין שני חזקה בזמן שמכחישין זה את זה אומר אב"ג וזה אומר לא כי אלא דה"ו אינן מצטרפין כי עיקר החזקה אינה תלויה באכילת המנין שהרי כל המנין מצטרפי' לאכילת חזקה ואין כל השנים מצטרפות בה שהרי אכלה מפוזרות אינה חזקה בין אב"ג ודה"ו דחוק גדול יש כך היו דברי המפרש הזה ואנו אומרי' כי כל שהרבה לדבר בענין זה לא נתן טעם למה מצטרפי' מידי מנה מאתים כר"ש בן אלעזר בהכחשה אם מפני שהכחשה בעידי חזקה בעיקר קיום הדבר אף זו דר' שמעון בן אלעזר הכחשה בעיקר קיום הדבר היא שהכחשה במעות המקיימים המלוה כמו שהשנים מקיימות החזקה דהא קי"ל

התגלות הריב

מדבר עתה מן הראב"ד ז"ל בלשון נסתר יען אמר לו הראב"ד שאינו הכן לטפל עמו עוד והרז"ה אינו כותב עוד ישר אל הראב"ד אלא להשלמת הענין ולמען הראות צדקו לעיני הקוראים. **בכתבי,** צ"ל כתבו. **בשורה,** צ"ל בשורש. **כתב,** צ"ל דבר. **אומר אב"ג,** צריך להוסיף זה קודם אומר. **המנין,** צ"ל השנים. **דחוק,** צ"ל רחוק. **רחוק גדול יש,** כשמכחישין זה את זה, דאם לא כן מה ריחוק גדול יש כיון דשניהם אשני חזקה ראויות קא מסהדי מה לי אב"ג מה לי דה"ו כאשר מבאר הרז"ה אחר זה. **אף זו דר' שמעון בן אלעזר הכחשה בעקר קיום הדבר הוא,** ולפי דברי הראב"ד אין זה הכחשה לכן כל פירושו בענין זה בלתי נכון. אבל באמת נראה שאין זו בקורת נכונה מן הרז"ה על הראב"ד, הוא (הרז"ה ז"ל) אומר שהכחשה במעות המקויימים המלוה דר"ש בן אלעזר דומה ממש להכחשה דשנים המקויימות את החזקה ואינו כן. סוף סוף מעות הם מעות רק שמתחלפים בסך אם רב אם מעט לכן יש לומר יש בכלל מאתים מנה אבל השנים אב"ג או דה"ו שונות לגמרי ויש לומר שאין עדות של אב"ג משתתפת עם עדות דה"ו או שום שנים אחרות. **דקי"ל דבכולל עסקינן ולא במונה,** נזיר כ': במי שהיו שתי כתי עדים מעידות אותו אחת אומרת שנדר להיות נזיר שתי שנים ואחת

שאין שם שום דבר שיזכה בו המזיק ועוד שאף התשלומין אינן קצובין אלא צריכין שומת כ״ר למיפק ולמיהזי היכא מזדבני תורי בשוקא לפי׳ התביעה והעדות חלות בעיק׳ הנזק והוה ליה אחד גדול ואחד קטן אחד תם ואחד מועד בחטים ושעורים דרבה בר נתן ואין מצטרפין וההפרש הזה ששמנו בין המקח ובין הניזקין ידוע הוא לכל רואה בעין השכל והדעת והוה ליה לההוא מפרש למדרש מתניתא מרגניתא ודרש הספא, מאי מרגניתא הא דאמר רבה בר נתן טענו חטים והודה לו בשעורים פטור דוקא חטים ממש ושעורים ממש כגון הפקדון וההלואה והגזילה והגניבה והאבדה וכל דבר שהתביעה וההודאה בגוף הדבר אבל במקח וממכר כגון שזה אומ׳ חטים מכרתי לך במנה ואתה חייב לי המנה והלה אומר לא כי אלא שעורים בהמשים ואיני חייב לך אלא המשים חייב ממון מה שהודה ושבועה על מה שכפר מפני שהן מצטרפין דההוא דחבית על יין ושל שמן דאוקימנא לרמי, ואלו היה פירוש לרמי כמו שאמר המפרש בפקדון ולא במכירה לא שתקו בעלי הגמ׳ מלפרש אותו ולא אמרן אלא בפקדון אבל במכירה לא, ויגיד עליו רעו כל אלא לרמי האמורים בתלמוד הם אמורי׳ לענין דיני מכירה והם בבבא בתרא בשני מקומות והיאך נוציא זה מכללם והנה הגאונים ז״ל לא הפרישו בדבר הזה כגון רבינו שמואל בן חפני הכהן הגדול

התגלות הריב

כ״ר, נ״ל ב״ד ראשי תיבות של בית דין. **בזה,** נ״ל כזה. **צריכין שומת ב״ד למיפק ולמחזי** וכו׳, וכל זמן שלא שמו בית דין את הניזק אין תביעת ממון מוחלטת. **בחטים ושעורים,** נ״ל כחטים ושעורים. **הניזקין,** נ״ל הנזיקין. **כגון הפקדון וההלואה** וכו׳ עד **והאבדה** וכו׳, שהם בגוף הדבר אבל לא מכירה שהיא בדמים. **ההלואה,** לאו דוקא אלא כענין שאלה. **דההוא,** נ״ל כההוא. **על,** נ״ל של. **כההוא דהבית של יין ושל שמן,** כלומר כשהתביעה חלה על הדמים מצטרפת העדות כההוא דחבית של יין ושל שמן דחייביה ר׳ אמי לשלומי דמי, בסנהדרין ל״א :. **לרמי,** נ״ל לדמי. **רבינו שמואל בן חפני הכהן הגדול בספר העדויות,** לפי הנראה ספר העדויות הנזכר כאן הוא ספר כתבו ר׳ שמואל בן חפני בלשון ערבי

לעקור את הדין אלא שכתב בתוך הענין הזה אבל הדבור היוצא ממנו הכחשה לעיקר חיוב הממון כגון חטים ושעורים דרבה בר נחמן ושוורים אחד גדול ואחד קטן וכן חבית של יין והבית של שמן ואפי׳ דמי חבית יין ודמי הבית שמן כגון שזה אומר שמן מכר לו וזה אומר יין מכר לו אינן מצטרפין מפני שהכחשה בשורש הדבר הגורם לחיוב הממון והוא מכירת היין והשמן דהיינו דומיא דשוורים והא דאמרי׳ בשמעתא דברמי עדותן מצטרפת כגון שזה אומר דמי הבית יין הפקיד אצלו וזה אומר דמי חבית שמן הפקיד אצלו שאין היין והשמן עקרים כאן אלא מסירת המעות מידו לידו היא העיקר, כך היו דברי המפרש הזה היא גרמה לו ללמד דין המקח מדין נזקי השוורים או שהיה הנגרם גורם והגורם נגרם ולפי׳ הוצרך להלק כפירושו לרמי בין פקדון למכירה ואלו אמר הכחשה בשרש התביעה היה בו דיו ולא הוצרך לכל הדוחק שדהק עצמו לחלק בפירוש לרמי כי אין דין המקח ודין נזקי השוורים דומין זה לזה ולא זה הדרך ולא זה העיד לבוש המקח משעה שמשכוה ליקח זכה בו וקנאו ונתחייב בדמים שקצף בו על עצמו לפי׳ אין התביעה והעדות חלות על חביות היין והשמן כדין מקח וממכר שכבר זכה בו הלוקח משעת מכירתו בין שהוא שמן בין שהוא יין אבל על הדמים שנתחייב משעת משיכה עליהם הוא שחלה התביעה והעדות הילכך מצטרפות דהוה ליה בזה אומר מנה וזה אומר מאתים דר״ש בן אלעזר ואמרי׳ יש בכלל מאתים מנה אבל נזקי השוורים אינו כן

התגלות הריב

דרבה בר נחמן, נ״ל רבה בר נתן. **מכירת היין והשמן,** כלומר שמכר הדברים עצמן ודומה מחלוקתן לשוורים גדול וקטן. **דמי חבית יין הפקיד אצלו,** אעפ״י שהמלות הפקדון ליתא בגמרא הרא״בד מוקים את הענין בפקדון. **דברמי,** נ״ל דבדמי. **הנגרם,** דין מכירה. **והגורם,** דין נזקי שוורים. **לרמי,** נ״ל לדמי. **הכחשה בשורש התביעה,** כלומר אלו היה אומר היכא דאיכא הכחשה בשורש התביעה דמעידין על תביעות מחולקות אין עדותן מצטרפת היה הצדק אתו. **ולא זה העיד לבוש,** נ״ל ולא זאת העיר ליקח. **שקצף,** נ״ל שקצב. **בזה אומר,** נ״ל כזה אומר. **כדין מקח וממכר,** כלומר על פי דין מקח וממכר התביעה חלה על הדמים ולא על הדבר עצמו.

ממונות כשרה, דייקי׳ מינה בבדיקות הוא דכשרה הא בחקירות פסולה אף בדיני ממונות והכחשת הזמן היא הכחשת החקירות ושכחת הדקדוק הזה שנשכח מלב המפרש הזה בלבלה עליו הטעם בעידי אב״ג ודה״ו דחזקה מכחישי׳ זה את זה מפני מה אין מצטרפין, ואני מזהיר התלמידי׳ הנכונים שישמרו הטעם כי הוא נאה ומשובח וממנו יוצא התירוץ להחיא קושיא דעלוי ההיא אתקפתא דרב נחמן לרב יהודה בבבא בתרא ולא יכשלו בזה כאשר נכשלו בו רבים:

הפאה היא הקושיא שהקשו עלינו בארבע פרות לרמי בר חמא למה לא אמר תרתי דשאלה ותרתי דשכירות וכבר ברנוה בכתבנו הרביעי:

מעשר עני, כמה סכל הלוי העני הזה מן הבוז והלעג על פירושו בדברי רמי בר חמא בכי הוא לכפירה וזה להודאה ומן הקושיות שעלינו דכי הוא ואמ׳ ולא כי אינו ומה נעשה לר״ה ז״ל שפי׳ כלשון הזה, התורה אמרה כי הוא זה פי׳ כי הוא שאתה טוען אינו אמת כלו אלה זה דנה בכפירה ובהודאה וכל שאינו בענין הזה לרמי אינו חייב שבועת התורה משבועת אונסין של שומרין, ומי לנו גדול מן הרב הזה בצחות לשונו ונועם מליצתו והגיונו:

מעשר ראשון אמר בעל הבית ללוי רגזת ושחקת ואין נחת וכמה כבדוהו כבוד גדול אלו יצא מלבו כאשר יצא מכפו ואתיא כההיא דר׳ יוחנן מאי דכתיב איש הכם נשפט כו׳ אמ׳ הב״ה כו׳ אמר הב״ה

התגלות הריב

צ״ל אשתמטתיה. **בלבלה עליו הטעם בעידי [בעדי] אב״ג ודה״ו,** כלומר שמפני שהוכחשו בזמן שהיא הכחשה בחקירות אין מצטרפין ושכח זה הראב״ד. **סכל,** צ״ל סבל. **לר״ה ז״ל שפירש כלשון הזה,** ב״מ דף ה׳ ׳, בנוסחאתנו שמלות התורה אמרה ליתא ובמקומן כתוב כדכתיב ואולי טעה הרז״ה בזכרונו. **דנה,** צ״ל דינה. **ומי לנו גדול מן הרב הזה בצחות לשונו וכו׳,** בדבר זה יסכימו כל המשכילים עם הרז״ה ז״ל כי באמת פירושי הר״ר חננאל ז״ל ברורים ונלולים ומקילים את הבנת התלמוד באופן נעלה אחד בסדרס המדעי וההגיוני ונעימים לכל מבין. **אלו יצא מלבו כאשר יצא מכפו,** כלומר אלו היה רעיוניו ומחשבותיו של בעל הבית (הראב״ד) טובות כמליצותיו ודבריו אשר כתב בידו. **כההיא דר׳ יוחנן,**

בספר העדויות ורבי' האי גאון ז"ל בחבור שבועות בשער חמישי מן הנשבעין ונוטלין ונר' מדבריו שהיה סובר כסברתנו שהכנים ר"ש בן אלעזר במנה מאתים בהכחשת הכמות ודברי ר' אמי בחבית של יין ושל שמן בהכחשת המהות ואמר שאלו ואלו מצטרפין ונראה מדבריו אלה כי הכחשת דמי הבית יין ודמי חבית שמן מכח המכירה היתה באה שהיא כמו האם לדין הכחשת הדמים ולפי' קמא התולדה שלה בשם הכחשת המהות ואלו היתה ההכחשה באה מכח הפקדון אין ליין ושמן ענין בדין הזה ואין הדין תלוי ולא נולד מהם והיה גם זה נכנס בהכחשת הכמות במנה מאתים דר"ש בן אלעזר ותו לא מידי:

עוד כתב זה המפרש מלוה ופקדון כיון דבעיקר הממון הן שוין ובתשלומי פשיעה הן שוין בהכחשת הזמן ובהכחש' תשלומי אונסין לאו הכחשה היא, וכן נמצא מראש דבריו שהשוה הכחשת הזמן להכחש' השחרות והלבנות וקא פסיק ואמר בין שתהא ההכחשה בין התובע והנתבע או בין העדים עצמן הא ודאי בורכא ושבשתא אישתמתיה הא דאמ' רב יהודה אמ' רב עדות המכחשת זו את זו בבדיקות כשרה בדיני

התגלות הריב

בדיני עדות או במשפטי ההגיון עיין בהקדמה. **רבינו האי גאון ז"ל בחבור שבועות,** זה ספר ידוע לרבינו האי חברו בלשון ערבי בדיני שבועה ונקרא בשמות שונים, שערי שבועות, משפט השבועות, דרשי שבועות ועוד, עיין בהקדמה. **הכחשת הכמות,** כלומר כמה היתה התביעה מנה או מאתים. **הכחשת המהות,** כלומר מה היתה התביעה יין או שמן. לפי פשוטן של מלות הכחשת המהות אין משמע הכחשת הדמים אבל הרז"ה בשכלו החד מראה שכך היא כסברתו וטעמו שע"י קנין זוכה בעלם הדבר ונעשה התביעה תביעת ממון אבל ההכחשה היא הכחשת המהות. **המכירה** וכו' עד **שהיא כמו האם לדין הכחשת הדמים,** שכל מחלוקת ממון מחמת קנין ומכירה באה לפיכך המכירה היא אמו. **ולפי' קמא,** נ"ל ולפיכך קרא. **המהות,** מהו החפץ הנמכר. **והיה גם זה נכנס בהכחשת הכמות,** כלומר חבית אחת או שתים אבל יין או שמן אין שייך אלא פקדון. **בורכא,** ענינו טעות, שגיאה, לשון בור, חולין פ"ח: ועוד דוכתא אחריני. **אישתמתיה,**

בעסתי על אחז שחקתי על אמציא כו׳ אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי בכיי למר ולא ידע הייכי למר ולא ידע ויי ליה למר דלא ידע בין טב לביש, וירא הלוי כי רב הילו וכי כבר מצאה ידו ויברך בע״ב על מתנותיו ועל כבודו ויאמר כה לחי שלום :

התגלות הריב

סנהדרין ק״ג. המעיין מאמר זה נמרץ מאד וקול נצחון אדיר יוצא ממנו אין מן הצורך לפרשו בדיוק והמשכילים יבינו. **אמציא,** צ״ל אמציה. **כבר,** צ״ל כביר.

תם ונשלם שלב״ע.

Zerahiah ben Isaac
ha-Levi Gerondi.

Dibre ha-riboth.

Zerabiah ben Isaac
ha-Levi Gerondi.

Dibre ha-riboth.